Poštarina plaćena u gotovu.

GOD. LXX. ZAGRED, RUJAN 1944. BROJ 9.

MJESEČNIK

GLASILO HR[illegible]NIČKOGA

ZAGREB, Markulićev trg 12.II.
Sbutega Petar, sudac Sudb.stola

SADRŽAJ

	Strana
Vrieme kao činbenik prava	393
Dva osnovna pojma kriminalne biologije — Dr. Juraj Kulaš, odvjetnik u Zagrebu	394
Stvarno pravo na nekretninama i mališni postupak — Franko Sardelić, viećnik Trg. suda, Zagreb	397
Vjeresija za riečno brodarstvo — dr. Mih. Vuković, nadsavjetnik ministarstva ovt., Zagreb	400
Nekoliko primjetbi novom pravnom nazivlju na području javnih financija — dr. Vlad. Franolić, sveučilištni profesor, Zagreb	408
Jesu li hrv. pravnici krivi razpadanju kućnih zadruga?	416
Uvođenje hrvatskog jezika u sudovima Dalmacije u prošlome stoljeću — Vjek. Maštrović, kot. sudac u Osieku	426
Slučaj kada je nemoguća primjena §-a 934. ogz.	428
Franjo Haladi — dr. J. A.	430
Ocjene i prikazi	431
Pravosuđe	442
Kratke obćenite upute	448
Pabirci	449
Bilježke	450
Iz Odvjetničke komore u Zagrebu (Životna snaga odvjetničtva — dr. Milan Pavelić, Zagreb)	452

Kako smo već u prošlome dvobroju (7—8) obaviestili, bili smo prisiljeni povisiti članarinu odn. predplatu, tako da smo za II. polugodište ustanovili dodatak od Kn 600.

Prema tome članarina za čitavu godinu 1944. iznosi za javne činovnike, odvj. perovodje i dipl. pravnike Kn 800, za pripadnike slobodnih zvanja (odvjetnike i t. d.) Kn 920.

Broj računa Hrvatskog pravničkog družtva u Zagrebu kod Poštanske štedionice 35-515.

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŽTVA

ZAGREB, RUJAN 1944.

GOD. LXX. BROJ 9.

Vrieme kao činbenik prava

Život se odvija u vremenu i prostoru; ova dva pojma dobila su tek sa životom svoj smisao i sadržaj. Kako je pak pravo stvoreno radi života, radi uređenja životnih odnosa kod ljudi, postalo je i vrieme pravnim pojmom i činbenikom. Ono je uvjet za sticanje prava, ali i razlog njihova gubitka, kako na području javnoga tako i posebničkoga, građanskoga i kaznenoga prava. Na vremenu temelje se pravne ustanove dosjelosti i zastare. S prvom se stiču prava, s drugom se gube. Vrieme potiskuje pomalo jednog nosioca prava i izdiže drugog, novog. Pravo države na progon kažnjivih čina i na kažnjavanje njihova počinitelja također s vremenom utrnjuje. Kažnjivi čin bliedi s vremenom u sjećanju ljudi i državne vlasti: vrieme otvara vrata oproštenju. Pojedinac tek postepeno s vremenom proširuje krug svojih prava i obveza, počevši od djetinjstva pa kroz maloljetnost do punoljetnosti. Za postignuće prava ulazka u izvjestna zvanja potrebna je određena dob a napredovanja u njima ovisno je također o vremenu. Pravna obveza žrtvovanja krvi za slobodu domovine i naroda počinje također tek nakon izvjestnog vremena.

Vrieme je najstroži, ali ujedno i najblaži sudac, sve to zato jer je nepristrano. Puna objektivnost stiče se samo s vremenom. Potrebno je da se vremenski udaljimo od bilo kojeg čovjeka i njegova čina, a da uzmognemo uočiti sve njihove strane, prodrieti u njihovu unutrašnjost, ocieniti povode i uzroke čina. Vrieme diže zastor, kojim je pokriven mnogi čin: ono umiruje strasti, koje su kadre u prvome času pomutiti potrebnu oštrinu gledanja. Zato skoro svi naši sudski postupnici traže neprekidnost postupka radi neposrednosti, koja je najsigurniji put do izpravnog dojma i uvjerenja, ali ujedno dozvoljavaju nakon tog stadija utvrđivanja činjenica vremenski razmak, tiekom kojega će se mirnim i zrelim razmišljanjem sažeti konačna ocjena u osudi.

Vrieme nadahnjuje i z a k o n o d a v c e. S vremenom mienja se i naše pravno shvaćanje, ali nikad te promjene niesu bile tako nagle, korjenite, jedna drugoj oprečne, brojne i kadkad silovite kao u zadnjih sto godina. Znače li one ujedno i napredak? Svaka od njih ne, ali težko b se kojoj od njih smjelo sasvim poreći da je nošena bar težnjom k

napredku (pa možda su pojedina časovita nazadovanja i potrebna da se nakon i preko njih dođe do napredka). I baš zato jer je skoro svakome pravnome shvaćanju imanentna težnja k napredku, moralo bi jedno prema drugome biti snošljivo. Međutim i tu dolaze do izražaja zadatak i učinak vremena: tek s vremenom nastupa potrebna snošljivost. Sadašnjost nije skoro nikad prema sadašnjosti snošljiva pa zato ni pravedna. Ova svojstvo dobiva ona istom kad postane budućnost, kad kao nova sadašnjost sudi o bivšoj sadašnjosti kao prošlosti. Snošljivost jednog pravnog shvaćanja prema drugom sigurno bi pomogla da jedno što lakše i brže spozna i odstrani vlastite mane i preuzme prednosti drugoga. Najveću pak prednost a time i najpouzdaniji dokaz naprednosti ima ono pravno shvaćanje koje je čovječno, koje si je sviestno da postoji radi ljudi, ne samo onih budućnosti nego jednako i sadašnjosti, radi što boljeg i sretnijeg života svakog pojedinca, u koliko se ovaj i sam trudi da takvim učini život i drugim ljudima. Narod s takvim pravnim shvaćanjem osigurao je sebi mjesto među narodima u čovječanstvu.

Dva osnovna pojma kriminalne biologije

Napisao Dr. Juraj Kulaš, odvjetnik, Zagreb.

Temelj današnje kriminalne biologije čine dva osnovna pojma, a to su nasljeđe (Anlage) i okolina (Umwelt). Nasljeđe sačinjavaju sve one osobine, koje je krivac stekao nasljeđem, koje, dakle, nosi u sebi od svoga rođenja, dok okolinu sačinjavaju one osobine, koje je krivac primio od svoje okoline, svoje sredine.[1]) Diete već u majčinoj utrobi poprima izvjestne osobine, i to kako s očeve tako i s majčine strane: to je njegovo nasleđe, koje treba promatrati kao jedno jedinstvo. Izvanjske okolnosti, kao što je upotreba sredstava za pometnuće, tjelesne povrede, lues i ostalo, vrše svoj upliv na te osobine. Da te okolnosti uplivišu i na duševnu stranu krivca, ne može se utvrditi, ali se ipak može naslućivati. Sve izvanjske okolnosti predstavljaju okolinu, pri čemu dolaze u obzir, dakako, samo one, koje su u neposrednom savezu sa čovjekom; tako npr. kretanje sunca i mjeseca nema u ovim razmatranjima nikakve uloge. Kako će ta okolina djelovati na pojedinu osobu, ne ovisi samo od jakosti tih izvanjskih djelovanja, nego i od osjetljivosti dotične osobe, na sliepca će npr. ta okolina djelovati svakako drugačije nego na onoga koji vidi.[2]) Osobnost pak čovjeka oblikuje se iz nasljeđa i okoline, koji djeluju na njega zajedno, tako,

[1]) O pojmovima nasljeđa i okolina (Anlage und Umwelt) vidi pobliže kod Lange-Exner: Die beiden Grundbegriffe der Kriminologie; Monatschr. f. Kriminalbiologie, 27-1936. H. 8, str. 353. Lange ovdje objašnjava ove pojmove s medicinskog stanovišta (nasljeđe); isto Exner: Kriminalbiologie, 1939. U svoje doba dobili smo ovo djelo Exnerovo na ocjenu i prikazali ga u časopisu »Policija« za lipanj 1939. str. 533-535.

[2]) Exner, Umwelt, op. c. 28. i sl.

da je osobnost nasljeđeno i doživljeno (Ererbtes und Erlebtes). Prema tome temelj stvaranja osobnosti leži u nasljeđu, jer ono predstavlja mogućnost razvitka osobe. Ali to ne znači, da se osobnost mora razvijati prema nasljeđu, jer nasljeđe djeluje u zajednici s okolinom. Radi toga ne može se unapried reći, kako će se razvijati nasljeđe, budući da postoji neki prostor u tome razvitku, tako da razvitak može poći ovim ili onim putem. Znači, da su obadva glavna pojma kriminalne biologije od jednake važnosti, dok u svakom konkretnom slučaju jedan ili drugi dolazi više do izražaja (Exner). Kako je osobnost krivca jedna cjelina, koja se oblikuje razvitkom nasljeđa prema vlastitim pravilima pod uplivom okoline, iz toga sliedi, da svaki čovjek ima svoju vlastitu sredinu i da je njegova okolina samo ono, što može na njega uplivati. Ali postoji i neka obća okolina (gemeine Umwelt) cieloga naroda, kamo spadaju podneblje, narodno gospodarstvo, politički položaj naroda, koji opet na svoj način djeluju na razvitak kriminaliteta kod dotičnoga naroda i njihove promjene imaju razni učinak. Iz ovoga vidimo, da Exner i Lange u svakom slučaju pokazuju čisto materijalističko shvaćanje ovih pojmova, koje gotovo nikako ne vodi računa o ogromnim duševnim energijama tako važnim za razvitak osobnosti počinitelja kažnjivog djela. Ako, naime, dvie osobe imaju isto nasljeđe i istu okolinu ili, točnije rečeno, podjednaku okolinu i podjednako nasljeđe (jer sasvim isto nasljeđe i okolina daju se samo teoretski predstaviti), ipak će razvitak njihove osobnosti biti vrlo različit.[3]) Oni nam ne kažu ni to, na koji bi se način pomoću tih čimbenika mogla utvrditi npr. opasnost počinitelja kažnjivog djela niti nam u tom pogledu pružaju bilo kakva pravila. Stoga moramo mi sami na temelju podataka, koje pribavimo o osobnosti počinitelja, izvoditi odgovarajuće zaključke. Da bismo pak upoznali osobnost počinitelja kažnjivog djela, moramo predhodno upoznati čimbenike, koji utječu odn. koji su utjecali na njegovu osobnost. Poslije toga potrebno nam je znati, na koji način ti čimbenici djeluju na stvaranje njegove osobnosti, jer tek tada bismo mogli rezultate kriminalne biologije koristno upotriebiti u praksi. Međutim kriminalna biologija nam samo nabraja te čimbenike, a narav tih čimbenika uobće nam nije dovoljno objašnjena, pa kao što smo već kazali, pogotovo nam nisu dana nikakva pravila, prema kojima ti čimbenici djeluju. Baš radi toga i od tipologije zločinaca nemamo neku veću praktičnu korist s obzirom na njenu veliku nepouzdanost. Ovo utoliko prije što pojedini zločinci često ne spadaju u jednu, nego u dvie ili više raznih tipoložkih grupa.[4])

Zadaća je kriminalne biologije po naravi same stvari vrlo težka. Ona želi upoznati osobnost počinitelja kažnjivog djela iztraživanjem somatoložkih i psiholožkih čimbenika, koji pri stvaranju osobnosti krivca igraju veliku ulogu. Svi ti čimbenici moraju se promatrati kao jedna cjelina, da bi se moglo dobiti pravu sliku osobnosti krivca, koja bi odgovarala praktičnim potrebama kaznenog prava. Međutim veliko

[3]) Dr. H. Mayer: Kriminalpolitik als Geisteswissenschaft; Zeitschrffgstrw. B-57, 1—2, 1937. str. 1 i sl., osobito str. 27; isti: Das Strafrecht des Deutschen Volkes, 1936., str. 37 i sl.

[4]) Dr. Wolfgang Mittermaier: Zur Kriminalbiologie, Schw. Z. f. Strr. J-54, 1940., 2, str. 142 i dalje.

je pitanje i to, je li sudcu u svakom konkretnom slučaju potrebna tako podpuna slika osobnosti krivca ili mu je možda dovoljna slika i samo nekih čimbenika tj. onih, koji su važni za dotični konkretni slučaj. Ne smijemo zaboraviti ni to, da, kad bi kriminalnoj biologiji uspjelo dati neku podpunu i dovoljno jasnu sliku osobnosti krivca, da bi nam nakon toga bilo potrebno, da to njeno učenje predhodno primi i sam zakonodavac, jer tek tada bi ona bila od pune koristi za same sudce. Nema naime sumnje, da sudci njena učenja neće sve dotle uzimati u obzir, dok zakonodavac ne dadne vidljivijega izražaja u pozitivnim kaznenim zakonicima.

U svakom slučaju Mezgerovo dinamičko shvaćanje zločina predstavljalo bi izvjestnu prednost prema malo prije navedenom učenju, iako ni ono ne može dati potrebna razjašnjenja i izbjeći napried iztaknute prigovore. Prema tome shvaćanju (ovamo spadaju i Lenz, Saldana i neki drugi) nasljeđe je sastavljeno od kombinacija raznih nasljeđenih čimbenika, čiji se odnos tiekom promjene životnih prilika mienja. Zločin je proizvod individualnosti, pa ni statičko tipologiziranje zločinaca ne odgovara stvarnosti. Kronični zločinac je u početku većinom bio slučajan tj. kada je počinio prvo kažnjivo djelo, ali kasnije se on demoralizira i postaje zločinac po zanatu. Zato se može na zločince novajlije djelovati i možebitno ih spriečiti da ne postanu odnosno ne prieđu u kronične zločince.[5]) Vidi se, dakle, da između naturalističkog Lombrosovog i modernog dinamičkog shvaćanja zločina postoji osnovna razlika, jer naturalizam vidi u zločincu osobu, koja je svojom fizičkom, fiziološkom i psihičkom konstitucijom unapried nuždno određena počinjati zločine, dok dinamičko shvaćanje smatra, da zločinac istina ima izvjestne predispozicije za počinjanje zločina, ali ga ipak ne mora absolutnom nuždom i počiniti. Uostalom, i ova druga teza nema nikakvih sigurnih dokaza za svoju tvrdnju. Polazeći od praktičnog stanovišta mi smatramo, da postoje izvjestni tipovi ljudi, koji su u stvari isto ili gotovo isto što i predistinirani zločinci, koji polaze putem kriminaliteta prvom zgodnom prilikom. Iako bi se, govoreći čisto teoretski, dalo predpostaviti, da ni takvi ljudi ne moraju obsolutnom nuždom ući u kriminalitet, svagašnji život ipak govori za to, da će oni svakako ući u kriminalitet, tj. podleći uplivima, koji ih odvode u kriminalitet, jer su ti uplivi mnogobrojni i praktički se ne mogu stalno uklanjati od tih ljudi. Ako dakle i nije moguće utvrditi postojanje rođenog zločinca u smislu učenja antropološkog naturalizma, za praksu je ipak važno, da postoje izvjestni tipovi ljudi, koji u sebi nose elemente rođenih zločinaca i koji će radi toga prije ili poslije poći stazama kriminalteta. S time mora računati i kazneno pravo, koje služi praktičnim potrebama života. Drugo je pitanje, da li se na osnovi prognoza mogu ustanoviti takvi tipovi, jer je zasada činjenica samo to, da su takve prognoze prilično nesigurne, a praktički uporabljive jedino do neke granice. Nema sumnje, da je novo njemačko kazneno pravo u neku ruku već

[5]) Za Mezgerovo dinamičko shvaćanje zločina vidi njegovo djelo: Kriminalpolitik auf kriminologischer Grundlage, 1934. (osobito pogl. V.); od istog: Konstitutionelle und dynamische Verbrechensauffassung, Mon. f. Krpsych. 19. J; Maklecov: Statika i dinamika u tipologiji zločinaca, 1939.

pošlo tim putem ustanovljujući kao mjeru sigurnosti kastraciju, koja u stvari znači uništavanje jednog vrlo važnog čovječjeg organa zbog opasnosti počinitelja i time omogućuje takvog krivca na jedan vrlo radikalan način učiniti neškodljivim zauviek.

U posljednje doba razvila se nauka o utjecaju tjelesnog sastava na karakter čovjeka (Kretschner). Kriminalna antropologija razvija se u pravcu kriminalno-biološkom. Kriminalno-biološka škola (Lenz, Seelig i dr.) polaze od jedinstva duševnog i tjelesnog života, a individualna osobenost je za nju stalan psiho-fizički problem.[6]) Uzput navodimo ovdje i Sauerov etički pravac, koji traži etiziranje kaznenog prava smatrajući, da postoje tri vrste čimbenika zločina, koji stalno uzajamno djeluje, a to su okolina nagnuća i slobodna volja.[7]) Konačno možemo spomenuti, da prof. Maklecov iz svih tih učenja izvodi negativan zaključak iztičući, da zločin ne proiztiče ni samo iz funkcije gospodarske konjunkture i izvjestnog družtvenog poredka (sociološko-socijalistički pravac), niti je izključivo posljedica degeneracije ili bolesti (naturalističko-antropološka teza) niti je posljedica samo moralne pokvarenosti i kriminalnih strasti.[8])

Iako postoji ogromna književnost o kriminalnoj biologiji, ipak se mora priznati, da je ona još uviek u povojima. Pojam nasljeđa i njegovo djelovanje na kriminalitet više su osnovani na predpostavkama nego na stvarnim dokazima, koji bi bili znanstveno podpuno utvrđeni i kao takvi u punoj mjeri uporabljivi u kaznenom pravu. Ali to ne znači, da kriminalno,biološka promatranja nisu od koristi svakom pravniku, jer ga ona upoznavaju makar i do neke mjere s uzrocima kriminaliteta, koje će znanost još iztraživati i utvrđivati. A u svakom slučaju kriminalno-biološka iztraživanja pokazuju dublje i temeljitije proučavanje kriminaliteta, čime nam pomažu zauzeti po mogućnosti što opravdaniji stav kod odmjeravanja kazne, pa na taj način imaju u izvjestnoj mjeri i važnost za praktične potrebe kaznenoga prava.

Stvarno pravo na nekretninama i mališni postupak (§ 543 Gr. p. p.)

Napisao Franko Sardelić, viećnik Trgovačkog suda u Zagrebu.

Čini se na prvi pogled, da primjena propisa § 543. Gr. p. p. ne nalaže djelatnim pravnicima, navlastito sudcima, nikakvog osobitog razmišljanja. Moglo bi izgledati, da je njegova primjena posve laka i jednostavna. Međutim, razmotrivši bolje njegov sadržaj, odmah ćemo biti prisiljeni, da odbacimo prividnu jednostavnost primjene zakonskog propisa naslovnog pitanja.

[6]) Maklecov: Kriminalna etiologija, 1939, 45. Ovo smo uzeli uglavnom prema Maklecovu. Za Mezgera vidi primjetbu 5.

[7]) Sauer: Kriminalsoziologie 1933, 94.

[8]) Maklecov, op. c. pod 6. str. 60.

Prema postojećem materijalnopravnom propisu stvarna prava na stvarima jesu: pravo posjeda, vlastničtva, zaloga, služnosti i nasljedstva (§ 308. o. g. z.).

Priepor o stvarnom pravu na nekretninama postoji, ako se za ostvarenje tog stvarnog prava na nekretninama uputi sudu neka stvarno-pravna tužba. Takove najobičnije tužbe su: prava vlastnička tužba (actio reivindicatoria), tužba iz pravno predmnievanog vlastničtva (publiciana in rem actio), vlastnička tužba radi izključenja protupravnog zadiranja u vlastničtvo odn. smetanja vlastničtva (actio negatoria), tužba za zaštitu služnosti (actio confessoria), založna, hipotekarna tužba (actio hypothecaria) i tužba o nasljedstvu nekretne imovine (hereditatis petitio). S prieporima o stvarnom pravu na nekretninama izjednačeni su priepori o uknjiženom pravu prekupa, zakupa, nasljednog zakupa, uživanja radi smrti (advitalitetskog prava) i ostalih prava § 1073, 1095, 1126 i 1156 o. g. z.). Ta su prava osobna (relativna) pa s upisom u zemljištne knjige dobivaju podpuno obilježje bezuvjetnosti (absolutnosti) stvarnih prava. Ona djeluju prema svakoj trećoj osobi, a ne samo prema određenome suugovaratelju. Obći građanski zakonik propisuje, da se prava smatraju pokretnim stvarima, ako nisu skopčana s posjedom nepokretne stvari (§ 298 o. g. z.). Iz toga proizlazi, da su pokretne stvari samo ona prava, koja se ne tiču posjeda nepokretne stvari.

Ovdje ne dolazi u pitanje priepor zbog smetanja posjeda, jer je postupak u tim prieporima osobit (§§ 548 i 554 gr. p. p.). Na nj ne utječe vriednost porbenog predmeta. Posebni mališni postupak i posebni postupak zbog smetanja posjeda izključivi su postupci svoje svrhe i vrsti.

Stvarno pravo (ius in re), za razliku od prava na stvar (ius ad dem), znači izravna vlast ovlaštenika (subjekta) prava na stvari. Može se pojaviti pitanje, da li je i zemljištno-knjižno pravo, kao osobito pravo na nekretninama, stvarno pravo. Obično štite povredu zemljištno-knjižnog prava ove tužbe: tužbe radi uređenja i izpravka uknjižbe i tužbe radi brisanja nevaljalog upisa (§ 68 z. o. z. k.). Tu povredu štite i sve ostale tužbe, kojima je temelj u odredbama zemljištno-knjižnog prava. Prema tome nastaje pitanje, da li je mališni postupak izključen u prieporima zbog povrede zemljištno-knjižnog prava (§ 543 st. II gr. p. p.). Odredbe zemljištno-knjižnog zakona (materialnog -zemljištno-knjižnog prava) sadržavaju načela općeg posebničkog prava. Ta su načela sustavno propisana u odredbama općeg građanskog zakonika. To znači, da postojeće zemljištno-knjižno pravo kao posebno pravo izvire iz općeg građanskog prava kao općeg posebničkog prava, koje se tiče stvarnih prava na nekretninama. Ne bi se stoga mogla zastupati ni pravno ni zbiljski (logički) stanovište, da se stavak II. § 543. gr. p. p. odnosi samo na priepore stvarnog prava na nekretninama zbog tužbi o vlastničtvu, zalogu, služnosti i nasljedstvu. Obzirom na to mališni postupak vriedi također i za priepore, koji se neizravno tiču stvarnih prava na nekretnine. Radi toga sud ne smije provesti mališni postupak u prieporu radi izpravka uknjižbe ili uobće u zemljištno-knjižnom prieporu, povodom tužbi s naznakom vriednosti izpod 5.000 kuna.

Osim toga može bit u prieporu stvarno pravo na nekretninama i u slučaju tužbe radi ustanovljenja nekog stvarnog prava na nekretnini. I ako nije ta tužba obična stvarno pravna, nego posebne naravi, ipak i u njoj postoji priepor o stvarnom pravu na nekretninama.

Postupnički pravni propis stavka 1. § 543. gr. p. p. polaže važnost na vriednost priepornog predmeta. Prema tome propisu vriednost tužbenog zahtjeva, koja je izražena izravno ili neizravno u novcu, ne smije ići preko svote 5.000 kuna. U svakoj tužbi, gdje vriednost tužbenog zahtjeva ne prelazi 5.000 kuna, sud će postupati na temelju posebnih propisa u mališnim (bagatelnim) stvarima. Ako je u prieporu stvarno pravo na pokretninama, odlučna je za primjenu mališnog postupka vriednost tužbenog zahtjeva (§ 543 gr. p. p.).

Zakonskim propisima o redovitom i mališnom postupku bila je očita svrha, da u prieporu gospodarskih vriednosti preko 5.000 kuna odredi redoviti nemališni postupak. S time su u punom obsegu omogućeni nadzor i preizpitivanje priepora u pogledu pravilne primjene postupničkih i stvarno-pravnih zakonskih propisa. Svrhu zakonskog propisa o izključenju mališnog postupka u prieporu stvarnog prava na nekretninama treba tražiti u pravnom uvažavanju razloga, koji je naveden za priepore preko vriednosti svote kuna 5.000. Uz to razlog toga propisa temelji se na činjenici, da nekretnine u gospodarskom životu ljudi imaju svojstvo jače stalnosti i trajnosti.

Uzevši u obzir gore izloženo, sudovi bi morali pri primjeni propisa § 543. gr. p. p. imati ovo pred očima: vriednost priepornog predmeta, pravnu narav priepornog odnosa i pravnu podjelu predmeta, odnosne stvari, koja je u prieporu. Polazeći od takovoga pravilnog razsuđivanja, sudovi će točno primjenjivat zakonski propis naslovnog pitanja. Zbog toga pojam stvarnog prava sudovi nikako ne smiju tumačiti u najužem smislu rieči, a pogotovo ne uz uključivanje u mališni postupak tužbi radi izpravka uknjižbe.

Pri kraju članka potrebno je osvrnuti se na postanak postupničkog propisa naslovnog pitanja. Uzor današnjem hrvatskom gr. p. p. je austrijski gr. p. p. s novicom (novelom). Austrijski slog zakona o gr. p. p., ni zakon gr. p. p. bivše austrijske republike, nema propisa o stvarnom pravu na nekretninama. Nije također imao takvog izrečnog propisa ni zakon od 19. svibnja 1917. o proširenju i nadopunjenju zakona od 3. listopada 1876. o postupku pred kotarskim sudovima u pravnim poslovima manje vriednosti (o postupku bagatelnom ili mališnom), koji je do novog gr. p. p. vriedio na pravnom području bivše Hrvatske i Slavonije. Sudovi su riešavali priepore radi vlastničtva ili inog prava na pokretnoj stvari do ustanovljene vriednosti u novcu (§ 1. stavak 1. sl. c) spomenutog hrvatsko-slavonskog zakona). Prema tome mališni je postupnik, i ako ne izrečno, izključivao rješavanje priepora o stvarnom pravu na nekretninama. Obzirom na taj propis, valjda je proizašla odredba, koja je u današnjem gr. p. p. izriekom izključila mališni postupak u prieporima stvarnih prava na nekretninama.

Vjeresija za riečno brodarstvo

(Prilog kodifikaciji riečno-plovitbenog prava).

Napisao dr. Mihovil Vuković, nadsavjetnik u ministarstvu za ovt., Zagreb.

(Nastavak)

b) Oblici hipoteke na pokretnosti

Obzirom na oblik, u kojem se hipoteka javlja, dieli se ona na: zakonsku i ugovornu. Što se tiče njezine svrhe i odnosa prema tražbini, dieli se hipoteka na: sigurnostnu i prometnu.

aa) Zakonska hipoteka

Zakonska hipoteka nastaje bez ikakvog ugovoranja i upisivanja u javni registar već po samom slovu zakona, čim je nastao stanoviti pravni posao ili stanovita osoba postala vjerovnikom.

U legislativnoj praksi bivše Jugoslavije nazivala se zakonska hipoteka različito:

a) U čl. 118 zakona o državnom računovodstvu od 6. ožujka 1910. naziva se ona sasvim izpravno »zakonskom hipotekom«;

b) U naslovu Uredbe o stvarnim pravima na brodu i o pomorskim privilegijama naziva se ona »privilegijem«;

c) U §-u 2 iste Uredbe naziva se ona »prvenstvenim pravom«;

f) U §-u 237 zakona o ovrsi naziva se ona »zakonskim založnim pravom«.

Osnova zakonske odredbe o stvarnim pravima i prvenstvenim tražbinama na brodovima unutarnje plovitbe, koju je godine 1943. izradilo Povjerenstvo za kodifikaciju riečno-plovitbenog prava u Zagrebu (i koju ćemo kraće nazivati »Osnovom«) nije se u tom pogledu držala jednog naziva, već je — kako to pokazuje stilizacija njezinih §§-a 3, 7 i 9 — usvojila istodobno tri različita naziva. Ova raznovrstnost protivna je zahtjevima legislativne tehnike, prema kojima se jednaki pojmovi moraju uviek označivati i jednakim nazivom. Da je naziv »Zakonska hipoteka« opravdan, proizlazi iz sliedećih razloga:

1) Hipoteka po svom značenju nije vezana za svojstvo pismenosti, već samo za pojam zalaganja očitovanjem. Svojstvo pismenosti došlo je do izražaja tek u pojmu intabulacije;

2) U §-u 237 zakona o ovrsi pravi se razlika između zakonskog i ugovornog založnog prava. Kriterij te razlike pokazuje, da se pod zakonskim založnim pravom misli na ono pravo, koje se u »Osnovi« naziva prvenstvenim;

3) U čl. 118 zakona o državnom računovodstvu od 6. ožujka 1910. naziva se prvenstveno pravo izriekom »zakonskom hipotekom«;

4) Rangovni red između prava, koja se stječu na temelju ugovorne hipoteke, pokazuje, da i među njima ima takvih prava, koja su prvenstvena pred drugima. Da bi se između tih prvenstvenih prava i onih, koja su prvenstvena već po samom zakonu, napravila neka razlika, treba ova potonja nazivati zakonskim hipotekarnim pravima;

5) Naziv »registarska hipoteka«, koji se upotrebljava u njemačkoj literaturi za ugovornu hipoteku, može imati svoj smisao samo onda, ako se ona druga hipoteka, t. j. ona, koja je stečena na temelju zakona, nazove zakonskom hipotekom;

6) Ima slučajeva, da se prvenstveno zakonsko založno pravo naziva »zakonskom hipotekom« i u literaturi.[20]

Pošto se zakonska hipoteka u našoj legislativnoj praksi naziva najviše prvenstvenim pravom, zadržat će se taj naziv iz razloga konzervativnosti i u daljem izlaganju ovog referata. Upotrebom toga naziva neće biti učinjena nikakva pojmovna pogrješka.

Što se tiče pravne prirode zakonske hipoteke, biti će o tome govora u poglavlju o postanku založnog prava na brodu.

bb) Ugovorna hipoteka

Ugovorna hipoteka može se u smislu §-a 450 Ogz-a steći suglasnom voljom dužnika i vjerovnika ili koje treće osobe, koja svoju stvar zalaže za dužnika.

Za ugovornu hipoteku je karakteristično, da se stvarno pravo stječe pomoću nje samo očitovanjem i upisom, a bez predaje u smislu građanskog zakonika. Stoga se ugovorna hipoteka, za razliku od zakonske, naziva u njemačkoj literaturi i »registarskom hipotekom«. Obzirom na način stjecanja može se kazati, da je ugovorna hipoteka konstrukcija, koja se donekle udaljila od stvarnopravnih načela građanskog prava i približila se francuzkom nantissementu de fonds de commerce.

Hipoteka je nastala kao akcesoran stvarnopravni uglavak, koji je bio u početku strogo ovisan od tražbine, za čije pokriće je bio zaključen. U toku razvoja slabila je ova akcesornost u korist sve veće samostalnosti hipoteke.

Ugovorna hipoteka temelji se na volji stranaka. Prema tome može se ona osnovati pomoću svih pravnih poslova inter vivos i mortis causa. Zbog toga i volja ugovornih stranaka mora biti izražena tako, kako to odgovara očitovanju volje kod sklapanja pogodaba.

Posebno treba za hipoteku riešiti pitanje, da li se ona osniva na stvari ili na pravu. Ako se ona može osnovati na pravu, može to pravo biti samo vlastničko pravo. Prema tome hipotekom se može obteretiti samo vlastničtvo, a ne i ostala stvarna prava.

Posebna vrst ugovorne hipoteke je sudska hipoteka. Ona nastaje po istim načelima kao i ugovorna hipoteka te se kraj ostaloga mora upisati i u javni registar. Sudska hipoteka razlikuje se od ugovorne samo po tome, što volju dužnika kod osnivanja hipoteke substituira odluka suda.

U §-u 25 Osnove shvaćene su ugovorna i sudska hipoteka kao dva međusobno koordinirana posebna pojma, koji su podređeni zajedničkom općem pojmu hipoteke. Da je ovo koordiniranje u §-u 25 Osnove nastalo bez ikakvog razloga, vidi se odatle, što se u daljem tekstu Osnove nigdje ne govori o sudskoj hipoteci kao o nekoj posebnoj vrsti hipoteke.

---

[20]) Izp. Milorad M. Jovanović: Zakonska hipoteka i propis § 24. Zakona o tapijama od 30. maja 1930. Policija, Beograd 1937. broj 11. i 12.

O pravnoj prirodi ugovorne hipoteke govori se još u poglavlju o načelu konstitutivnosti.

cc) Sigurnostna hipoteka

Hipoteka po svom osnovnom cilju ne služi za ulaganje i prometanje kapitala, već samo za osiguranje osobne tražbine. te je prema tome dobila značenje akcesornog, kauzalnog pravnog posla. Hipoteka, koja je konstruirana na temelju takvog cilja, naziva se obćenito sigurnostnom hipotekom.

Sigurnostna hipoteka predpostavlja dakle tražbinu, koja je pravni razlog obterećenja i prema kojoj se zato ravnaju i modaliteti hipoteke. Za nju je karakteristično, da vjerovnik ima dvie tražbine: jednu osobnu i jednu založnu te da može po volji realizirati jednu ili drugu

Obzirom na predpostavku, da hipoteka ovisi od tražbine, može vjerovnik ostvariti hipoteku samo onda, kad dokaže, da mu pripada osobna tražbina. Ako je osobna tražbina nevaljana ili je inače prestala, ne može se u tom slučaju ostvariti ni hipoteka. Obzirom na tu ovisnost određuje se u njemačkom pravu, da se vjerovnik za dokaz obstojnosti svoje tražbine ne može pozivati na upisanu hipoteku.[21])

Načelo pouzdanja u registar vriedi kod sigurnostne hipoteke samo za hipoteku, a ne proteže se i na tražbinu. To znači, da je hipoteka samostalna samo u formalnom pogledu, dok je u materijalnom pogledu ovisna od tražbine.

Sigurnostna hipoteka, kako je već spomenuto, ne služi za ulaganje novca i cirkulaciju u prometu. Zato joj nije ni potreban neki oblik lakog prenosa, kako je to na pr. slučaj kod t. zv. prometne ili založničke hipoteke. Pošto se ona upotrebljava samo za osiguranje tražbine, biti će za nju dovoljan i registarski oblik, t. j. onaj oblik, u kojem se ona upisuje u registar (Buchhypothek), a ne i u nekoj posebnoj izpravi. Obzirom na taj oblik, u kojem se sigurnostna hipoteka jedino i javlja, naziva se ona i registarskom hipotekom.

Prema tome ova se hipoteka naziva sigurnostnom obzirom na svoj cilj, a registarskom obzirom na oblik u kojem se javlja.

Iako je sigurnostna ili registarska hipoteka po svojoj bitnosti akcesorna, javlja se i kod nje — svakako pod utjecajem suvremenog založnog prava — nastojanje za emancipacijom od tražbine. To nastojanje razabire se iz sliedećih okolnosti:

1) Načelo pouzdanja u registar vriedi samo za hipoteku, te se ne proteže i na tražbinu.

2) Za vrieme trajanja jedne te iste hipoteke može se tražbina i promieniti,

3) Ako nema tražbine, može hipoteka postojati i samostalno kao t. zv. vlastnička hipoteka,

4) Sigurnostna hipoteka može se uviek pretvoriti u prometnu hipoteku.

Prema ovim konstatacijama može kraj čiste sigurnostne hipoteke postojati i takva sigurnostna hipoteka, koja je modificirana u pravcu stanovite samostalnosti.

[21]) Izp. § 1184. njemačkog građanskog zakonika.

dd) Prometna hipoteka

Obzirom na pouzdanje u registar razvio se kraj sigurnostne hipoteke i jedan drugi oblik, koji je nazvan prometnom hipotekom. Za razliku od sigurnostne hipoteke, gdje se pouzdanje proteže samo na hipoteku, proteže se pouzdanje kod prometne hipoteke zajedno na hipoteku i na tražbinu. U tom slučaju, ako je hipoteka upisana, smatra se da postoji i tražbina, za koju je ona upisana, makar ta tražbina bila u stvari i nevaljana. Na taj način postaje prometna hipoteka neodvisna od tražbine. Ona dobiva svoju posebnu egzistenciju i živi dalje svojim samostalnim životom.

Međutim prometna hipoteka ne postaje samostalnom odmah iz početka. Kod prvog vjerovnika ona zadržava ovisnost od tražbine, za koju je osnovana. U tom stadiju mogu se svi prigovori, koji postoje protiv tražbine, staviti i protiv hipoteke. Međutim protiv drugog stjecatelja, koji je pošteno stekao hipoteku na temelju pouzdanja u registar, ne može se više prigovoriti, da je osobna tražbina nevaljana ili da više ne postoji. Odatle se vidi, da prometna hipoteka postaje neovisna od tražbine tek kod njezinog drugog stjecatelja i dalje.

Od tog momenta postaje prometna hipoteka podpuno sposobna za cirkulaciju u prometu, te u tom obliku može služiti i u svrhe koristonosnog ulaganja i prometanja novca. Da bi prometna hipoteka odgovarala toj svrsi, dat joj je poseban oblik, u kojem se ona može vrlo lako prenositi. To je oblik založnice, koja je dovoljno poznata iz suvremenog zemljištnoknjižnog prava. Obzirom na ovaj oblik naziva se prometna hipoteka i založničkom hipotekom (Briefhypothek).

Založnica, koja se o ovakvoj hipoteci izdaje, služi ne samo za dokaz, već ona upravo predstavlja hipoteku, tako da se promet hipotekom ostvaruje zapravo pomoću prometanja založnice. Prenosom založnice prenosi se i hipoteka, upravo onako, kako se i sa prenosom mjenice prenosi pravo, o kojem je ona izdana.

ee) Primjena oblika hipoteke

Čim stanovite pokretnosti imaju svoju vriednost i čim postoji mogućnost, da se odredi njihova individualnost postaju one sposobne, da se podvedu pod pravnu konstrukciju hipoteke. Pošto se ovi preduvjeti javljaju i kod riečnog broda, to je jasno, da se konstrukcija hipoteke može primieniti i na njega. Prema tome konstrukcija hipoteke, koja će se primieniti na riečni brod, biti će ona, koja je skrojena za osiguranje pokretnih stvari.

Nekretnine su zbog svoje lokalizacije i neuništivosti najsigurniji oblik kreditnog osiguranja. Zato se konstrukcija sigurnostne hipoteke može na njih primieniti bez ikakvog ograničenja. Osim toga nekretnine su zbog svoje stalne prometne vriednosti sposobne, da se na njihovoj podlozi izdaju i založnice, koje cirkuliraju u prometu kao podpuno sigurni vriednostni papiri. Zato se na nekretnine može primieniti i konstrukcija prometne hipoteke.

Njemački građanski zakonik, koji je u tom pogledu najsuvreniji, priznaje na zemljištu jednu i drugu konstrukciju hipoteke. Naprotiv naš zemljištnoknjižni zakon, čiji su redaktori, bogzna zbog kojih razloga, jednostavno prepisali stari austrijski zakon, priznao je samo konstrukciju sigurnostne hipoteke, i to onu, koja pokazuje stanovitu tendenciju k samostalnosti (§§ 28 i 70 Z.z.k-a).

Konstrukcija sigurnostne hipoteke može se primieniti i na pokretnosti, jer i one pokazuju — iako u slabijem obliku — dovoljno svojstava za osiguranje vjeresije. Prema tome može se ova konstrukcija primieniti i na brod, koji se obzirom na trajanje upotrebljivosti i vriednost ubraja među osobite pokretne stvari.

Kod prometne hipoteke stoji stvar drugačije. Ona je predstavljena založnicama, koje cirkuliraju u prometu kao podpuno sigurni vriednostni papiri podpuno neovisno od založenog objekta. Zato se traži, da objekt pokrića bude i te kako siguran, kako imatelji založnica, koji nemaju ni prilike, da se osvjedoče o toj sigurnosti, ne bi uslied pouzdanja u založnice i promet bili oštećeni. Takav objekt pokrića može da bude samo zemljište, jer je ono u pogledu trajnosti i vriednosti najstabilnije.

Naprotiv kod broda postoji uviek mogućnost, da on propadne.[22]) Ova propast može biti i bez ikakve naknade, jer u našem pravu još nije priznata obligatornost privatnog osiguranja za brodove. No kad bi obligatornost osiguranja bila i priznata, ne bi se brod u pogledu hipotekarne sigurnosti nikada mogao izjednačiti sa zemljištem, a naročito ne u pogledu onih uvjeta, koji se traže za pošteni promet sa založnicama. Prema tome ne bi se na temelju vriednosti broda mogla izdati založnica niti osnovati prometna hipoteka.

Iz tih razloga nije konstrukcija prometne hipoteke usvojena u Uredbi o stvarnim pravima na morskom brodu, a isto tako ni u Osnovi. U jednom i drugom zakonodavnom radu priznata je samo konstrukcija sigurnostne hipoteke. Ova konstrukcija smatra se i dovoljnom, jer brod nije sredstvo za cirkulaciju kapitala, koji je angažiran u brodarstvenoj navjeri.

c) Prostorno djelovanje hipoteke

Svaka vjeresija, koja se organizira u svrhu nekog djelovanja, ograničena je na stanoviti prostor. Kod nekih navjera kao na pr. kod zemljoradničke, djelovanje je većim dielom ograničeno na tuzemstvo. Naprotiv riečni promet, pa tako i onaj hrvatski, imati će tendenciju, da prelazi državnu granicu. Osim toga prilike su u Hrvatskoj takve, da će se i njezino brodarstvo za navjeru više obraćati na inozemstvo, nego na tuzemstvo. Prema tome djelovanje brodarstvene navjere biti će upućeno jednako na tuzemstvo kao i na inozemstvo. Zato će i svaka ustanova, koja je je sadržana u organizaciji brodarstvene navjere kao na pr. hipoteka, imati dielom nacionalno, a dielom međudržavno obilježje.

Zakoni su proizvod državnog suvereniteta, a to znači, da njihov učinak prestaje u pravilu ondje, gdje se nalaze granice dotične države. Zato ako se hipoteka na riečnom brodu uredi samo sa jednim nacionalnim zakonom, jasno je, da će hipotekarni vjerovnik uživati sigurnost samo dotle, dok se brod bude nalazio na području države, u kojoj taj zakon vriedi. Čim brod pređe državnu granicu, na što je on po svom prometnom opredjeljenju i upućen, neće hipotekarni vjerovnik biti više zaštićen protiv raznih stvarnopravnih zahtjeva, koji se u inozemstvu mogu staviti na brod.

[22]) Ovdje se misli na fizičku i pravnu propast broda, o kojoj će biti govora kasnije.

Za ocjenu pravne situacije jednog broda mjerodavni su uviek leges rei sitae. Jedna te ista stvar uređena je u raznim državama propisima, koji su, ne samo materialno, već i formalno, različiti. Zato će se i u pogledu nekog broda, koji mienja područje, mienjati istodobno i propisi, koji se na njega primienjuju (leges fori). Na taj način doći će i parnica, koja će se voditi radi realizacije hipotekarne tražbine, pod utjecaj različitih rezervacionih klauzula ili kvalifikacija pravnih pojmova iz raznih nacionalnih zakonodavstava. Svakako da će uslied toga i realizacija tražbine postati manje sigurnom.

Jednostranim, t. j. nacionalnim uređenjem hipoteke ostaje otvoreno najglavnije pitanje, a to je, da li će se hipoteka, osnovana u jednoj državi, priznati i po ovršnim propisima neke druge države. Isto tako ne može se na taj način odgovoriti, kako će se podieliti kupovnina broda, koji je prodan na javnoj dražbi, ako se vjerovnici nalaze u više raznih država.

Pošto hipoteka konkurira sa prvenstvenim pravima u korist ovih posljednjih, ostaje prema kriterijima nacionalnog zakonodavstva nerješivo, kako će se odnositi hipoteka iz jedne države prema prvenstvenim pravima, koja su stečena u nekoj drugoj državi. Putem nacionalnog prava ne može se takodjer ostvariti ni paritetni odnos hipoteke prema retenciji broda, koja se dogodila u nekoj drugoj državi. Isto tako se može se nacionalnim pravom spriečiti, da brod u prevarnoj namjeri ne bude založen u dvjema raznim državama. Također ostaje neriešeno i pitanje, pod kojim će se uvjetima dozvoliti prodaja založenog broda u inozemstvu.

Rangovni red založnih prava, koja si međusobno konkuriraju, prosuđuju se kod nekretnosti prema lex rei sitae, dok će kod pokretnosti, a prema tome i kod broda, biti mjerodavan lex fori.[23]) Na taj način biti će opet dovedena u nesigurnost već postojeća hipoteka.

Sva ova pitanja, koja su samo u malom broju nabačena, uvjerljiva su ilustracija, kakvim je nesigurnostima izložen položaj hipotekarnog vjerovnika, ostane li hipoteka na riečnom brodu uređena samo jednim nacionalnim zakonom. Naprotiv sva ova pitanja mogu se urediti bez osobitih težkoća, ako je hipoteka uređena jednim međudržavnim sporazumom.

Drugim riečima to znači, da neki brod može predstavljati zadovoljavajuću sigurnost za hipotekarnog vjerovnika samo onda, ako je nacionalno uređenje hipoteke priznato i jednim međudržavnim sporazumom. Zato je predsjednik pomorske konferencije u Bruxellesu sasvim umjestno izjavio, da hipoteka na brodu, koja je uređena samo zakonodavstvom pojedine države, nije nikakva sigurnost za hipotekarnog vjerovnika, ako nema i nekog međudržavnog sporazuma o tome. Na jednom drugom mjestu iztaknuo je u zapisniku iste konferencije i ovo: »Que-est-ce une hypotheque ou un privilège qui est en excellent rang dans le pays origine, mais qui, lorsque le navire s'éloigne de ce pays, s'éteint ou est menacè«.[24])

[23]) Izp. Moritz Stubenrauch: Commentar zum bürgerlichen Gesetzbuch, Wien 1902.

[24]) Izp. Conference Internationale de Droit Maritime, Bruxelles avril 1926, Bruxelles 1927.

Dok nema međudržavnog sporazuma o hipoteci, ne preostaje drugo, već da se sva prieporna pitanja iz pojedinih nacionalnih zakonodavstava o hipoteci rieše na temelju kolizionog prava prema odgovarajućem realnom statutu. Međutim koliko ovaj statut kolizionog prava daje jedno lako i jednostavno mjerilo za nekretnosti, toliko je on nedostatan za brodove, koji su pokretnosti i čija se pravna sudbina stoga rješava po sasvim drugom mjerilu.[52]) A takvo mjerilo proizvelo bi situaciju, do koje bi nas dovela i primjena jednog nacionalnog zakona o hipoteci.

U tom smislu razpravljano je u hipoteci na riečnom brodu i na Kongresu pravnika u Bratislavi 1933. godine, gdje je bilo iztaknuto, da su sve pravnokreditne ustanove, koje služe potrebama međudržavnog prometa, kozmopolitskog karaktera, te da njihova organizacija nije determinirana utjecajima rase i jezika, već objektivnim gospodarskim uvjetima. Zbog toga bi njihovu unifikaciju trebalo provesti na što univerzalnijem temelju.[26])

Pa ni na temelju primjene statuta o luci pripadnosti ne bi se svi nastali problemi o hipoteci mogli jedinstveno riešiti, jer je i za obću primjenu statuta luke pripadnosti također potreban jedan predhodni međudržavni sporazum.

Iz ovo nekoliko konstatacija vidi se dovoljno, koliko je preuranjeno, uređivati brodsku hipoteku nacionalnim zakonom, ako u tom pogledu već ne postoji i neki međudržavni sporazum, jer se samo na taj način može ostvariti uzajamno priznanje hipoteke između pojedinih država.

U tom pogledu bila je 9. prosinca 1930. u Ženevi između: Njemačke, Austrije, Belgije, Francuzke, Mađarske, Italije, Luksemburga, Holandije, Poljske, Švicarske, Čehoslovačke i Jugoslavije zaključena »konvencija o upisu brodova unutarnje plovitbe, o stvarnim pravima na ovim brodoviam i ostalim pitanjima, koja su sa tim u vezi«. Kraj propisa za rješavanje sukoba zakona sadrži ova konvencija i zajedničke propise materijalnog prava o hipoteci na riečnim brodovima. Međutim konvencija nije bila ni ratificirana ni uzakonjena, pa se zato i ne može upotriebiti kao baza za međudržavno uređenje brodarstvene navjere. Mogla bi da posluži tek kao materijal za dalje znanstveno razrađivanje hipoteke na riečnim brodovima.

Ukratko propisi Osnove, bude li ona jednom postala zakon, primjenjivati će se samo na području Hrvatske, dakle na mnogo užem području, nego što cirkuliraju hrvatski riečni brodovi Ali i ti propisi trajati će samo dotle, dok se ne zaključi jedna međudržavna konvencija o riečnom prometu. Konvencija je okvirni zakon za pojedina nacionalna zakonodavstva u tom pogledu, te im zato mora uviek predhoditi. Zato čim bude zaključena konvencija, mienjati će se i propisi Osnove, koji uviek moraju biti prilagođeni konvenciji.

---

[25]) Argument iz § 300. Ogz.

[26]) Izp. Subotić-Stojković: Hipoteka na rečnim brodovima u slovenskim državama. Otisak iz »Pravosuđa«, Beograd 1933.

Prema tome bude li spomenuta Osnova jednom i postala zakon, biti će ona prostorno skučena samo na područje Hrvatske, dakle na mnogo manje područje no što je ono, na kojem cirkuliraju hrvatski brodovi, dok će vremenski biti ograničena samo na razdoblje do zaključenja konvencije. Zato propisi Osnove neće imati ni podpune ni trajne organizacijske vriednosti za uređenje brodarstvenog kredita. Jedina praktična svrha Osnove može biti zadržana u tome, da do zaključenja takve konvencije posluži kao pokusan zakon za uređenje hipoteke na riečnim brodovima.

IV. SREDSTVA ORGANIZACIJE

Kao svaka organizacija, tako i organizacija hipoteke mora raspolagati sa stanovitim sredstvima, pomoću kojih se ona ostvaruje. Među sredstva, pomoću kojih će se ostvariti hipoteka na riečnim brodovima, spadaju: brod,[27]) koji se daje za hipotekarnu sigurnost, izprave na temelju kojih se ta sigurnost konstituira i javni registar, u kojem se hipoteka evidentira.

1. Brod

Da bi brodska hipoteka imala karakter hipoteke na pokretnoj stvari, treba prije svega riešiti pitanje, može li se i riečni brod smatrati pokretninom u pravnom smislu. Po §-u 293 Ogz-a pokretnosti su sve one stvari, »koje se mogu prenositi s jednog mjesta na drugo, a da im se ne pokvari sućanstvo«. Kako se i riečni brodovi mogu premještati s jednog mjesta na drugo — što više u tome je sadržano i njihovo prometno opredjeljenje — moraju i oni spadati pod gore označeni pojam pokretnih stvari.

U §-u 1 Uredbe o stvarnim pravima na brodu i o pomorskim privilegijama od 30. svibnja 1939. morski brod je izrično priznat za pokretnu stvar. Ovo priznanje učinjeno je obzirom na tehnička i prometna svojstva ovoga broda. Kako u tom pogledu ne postoji nikakva razlika između morskog i riečnog broda, nema ni pravnopojmovne zapreke, da se i riečni brod prizna za pokretnost.[28])

Rukovodeći se ovim razlozima odredila je i Osnova u §-u 2, da se riečni brod ima smatrati pokretnošću. Međutim ovo izrično statuiranje svojstva pokretnosti nije bilo ni potrebno, jer je riečni brod pokretnost i po prirodi stvari i po građanskom zakoniku, koji je jedini mjerodavan za određivanje pravnog svojstva stvari.

Tipični uvjeti, koji se traže za jedno zemljište, da bi ono bilo pogodan objekt za hipotekarno osiguranje, jesu: individualnost zemljišta, vriednost zemljišta i stabilnost vriednosti. U vezi toga nastaje odmah i pitanje, da li ovi uvjeti postoje također i kod riečnog broda. S toga stanovišta biti će brod u daljem izlaganju i razmatran.

---

[27]) Brod je sredstvo hipoteke sa organizacijskog stanovišta dok se on obzirom na pravnu konstrukciju može nazvati i objektom.

[28]) Analogija ovakve vrsti, t. j. legislativna analogija uviek je umjestna. Ona nema veze sa analogijom pravne primjene koja je između pomorskog i riečnog prava nedopustiva.

Nekoliko primjetbi novom pravnom nazivlju na području javnih financija

Napisao Dr. Vladimir Franolić, sveuč. prof. Zagreb.

Prije nekoliko godina pisalo se mnogo o pravnom nazivlju (terminologiji) i o potrebi novog pravnog nazivlja koje bi moralo biti u skladu sa narodnim govorom i poimanjem pojedinih pravnih ustanova. Sam naš »Mjesečnik« dao je pobudu za taj posao te je bilo uvršteno i nekoliko članaka od samoga Uredničtva u tom smislu. Kako daleko je taj posao dopro, nije mi poznato, možda i pojedinci skupljaju građu za novo nazivlje, ali do danas nisu ništa objavili o tome. U međuvremenu izašao je bezbroj Zakonskih odredaba i naredaba, koje sve sadrže mnogo pravnih naziva, sad starih sad opet novih, tako da bi bilo vrieme da se pravnici i jezikoslovci počnu jednom ozbiljno baviti tim pitanjem, a to tim više, kada to novo pravno nazivlje često napušta stare izraze bez stvarne potrebe, a kadšto daje i nove, koji su lošiji od starih.

Novo pravno nazivlje u području privatnoga prava, koje bi bilo u skladu sa narodnim govorom, mnogo je lakše naći nego li na području javnoga prava. Razlog tome je taj, što se pravne ustanove (instituti) i zasade privatnoga prava nalaze više ili manje u psihi i dosljedno tome u govoru samoga naroda. One su narodu poznate i narod ima svoja imena za njih. Naprotiv pravni instituti javnoga prava niesu narodu poznati, ili barem najveći dio njih, pak radi toga za njih niti nema primjerenih izraza u narodnom govoru. To se može tumačiti i time, što se je država, kao organizirana družtvena zajednica, tek u novije vrieme neobično naglo razvila i postala mnogo složenija nego li je prije bila. Taj i takav razvitak suvremene države iziskivao je nove izraze za nove pojmove u području javnoga prava. Budući da tih izraza u narodnom govoru nije bilo, nije čudo, da je pravno nazivlje na području javnoga prava većim dielom pozajmljeno od stranih naroda, i to bilo jednostavnim pohrvaćenjem strane rieči ili pak doslovnim prievodom u domaći jezik, bez obzira na stvarnu sadržinu.

Od kada je osnovana Nezavisna Država Hrvatska nastojalo se pohrvatiti mnoge izraze, napose na području prava. U tom pravcu izdane su i posebne upute svim državnim organima i ustanovama. Tako se i na području javnoga prava nastojalo mnoge tuđe izraze prevesti na domaći jezik, sa više ili manje uspjeha. Uza sve to ostalo je i ostat će mnogo tudih rieči u domaćem govoru, za koje će se težko naći primjerene izraze u hrvatskom jeziku. Uzmite u ruke samo proračun naše države da se uvjerite koliko još stranih rieči ima u našem jeziku: ministar , ministarstvo, muzej, gimnazija, medicinski, tehnički, farmaceutski, veterinarski, laboratorij, akademija, konzervatorij, rektorat, fakultet, pošta, anuitet, paušal itd., itd. Baš u ministarstvu narodne prosvjete, koje ima i ured za hrv. jezik nalazi se još i danas mnogo stranih rieči i izraza. I u znanosti ima još mnogo pojmova, za koje se nije našlo podesne izraze u domaćem jeziku, kao što su: teorija, praksa, organizacija, itd. Zato smatramo da je svako naglo i nepromišljeno pohrvaćivanje stranih rieči i izraza više od štete nego li od koristi, jer se često stvara zabuna i pojedini izraz posvema krivo prevodi i upotrebljava, kako ćemo u toku ovoga članka još na primjerima pokazati.

Kroz posljednje tri i pol godine proglašeno je mnogo zakonskih odredaba i ministarskih naredaba, u kojima se nalaze mnogi tehnički izrazi iz područja javnoga prava. U njima se često via facti udomaćuju izrazi, koji ne odgovaraju ni duhu narodnog jezika, ni unutarnjoj sadržini onoga pojma, koji takvi izrazi žele obuhvatiti. Mi ćemo se u ovome članku osvrnuti samo na nekoliko temeljnih pravnih naziva iz onog područja javnoga prava, koje se odnosi na javne financije. Ti se nazivi odnose na: financije, riznica, navjera, zauzimati, navjernica, naredbodavatelj, primitci, izdatci (prihodi i razhodi).

1. Rieč financije, financialni (financijski) prevedena je i nadomještena rječju: riznica, rizničar, riznički. Tako se mjesto ministarstvo financija stvorio novi naziv: ministarstvo državne riznice (u početku samo: državna riznica); financijalno upraviteljstvo u rizničko upraviteljstvo; financialna straža u riznička straža, itd. Rieč riznica je staroslavenskog porieklа te u prenesenom smislu znači: blagajnu, državnu blagajnu.[1]) Već je na prvi pogled očito, da pojam državna riznica ne obuhvaća sve ono, što obuhvaća pojam: ministarstvo financija. Unutar ministarstva financija nalazi se doduše i glavna državna blagajna, ali ona je samo jedan dio ili jeda odsjek ministarstva financija. Radi toga možemo reći, da se u nazočnom slučaju upotrebljava uži pojam, koji kao pars pro toto obuhvaća širi pojam ministarstva financija. Nema sumnje da ministar financija, državni rizničar, ima glavnu brigu za državnu blagajnu. On se mora ponajvećma brinuti, da glavna državna blagajna ima uviek dovoljno sredstva za pokriće tekućih i predvidivih državnih potreba, za pokriće izdataka. Zato mislimo da je u nazočnom slučaju donekle opravdana upotreba užeg pojma za širi pojam državnih financija, ali držimo da nema razloga napuštati rieč financije, financijski samo radi toga, što je ta rieč stranog porieklа.[2]) Ova je rieč postala u pravom smislu međunarodna, kao što su na primjer rieči pošta, škola, i mnoge druge, te je nalazimo kod svih zapadnoevropskih, a i sjevernih, naroda i u svim kulturnim jezicima.

Kod većine evropskih naroda, možemo gotovo reći kod svih kulturnih naroda osim dva izuzetka, nalazimo rieč: ministarstvo financija, kojim se pojmom označuje ono, što je kod nas označeno rječju: ministarstvo državne riznice. U bivšoj državi imali smo također ministarstvo financija.

---

[1]) Riznica dolazi od rieči riza ili rize, pl. rizi, te znači odjeću, svitu. Rizničar prema tome znači nadglednik nad odjećom, odielom, rizami. U srednjem vieku zvao se rizničar: protovestiarius (protobister), a vestiarium imao je slično značenje kao aerarium, državna blagajna, pjeneznica. Po tom je protovestiarius i comes camerarius vrhovni predstojnik nad državnim dohodkom, nad komorom. Vidi Vladimir Mažuranić: Prinosi za hrvatski pravno-poviestni rječnik.

[2]) U sredovječnoj latinštini rieč financia znači: praestatio pecuniaria, dakle novčana izplata ili činitba. Finare (od finis) znači: financiam praestare, financiam exigere, dakle dati ili tražiti novčanu izplatu (činitbu). Vidi Du Cange: Glossarium med. et inf. latinitatis.

Littré u svom velikom rječniku franc. jezika tumači etimološki postanak rieči finance i kaže da dolazi od lat. glagola finer (od finis), u značenju dovršiti neki posao ili izplatiti jednu svotu novaca. Particip od finer je finant, a odatle rieč finance.

Jedino u Englezkoj i u Sjedinjenim Državama Amerike, koliko nam je poznato, nalazimo drugčije izraze za pojam ministarstva financija. U Englezkoj postoje zapravo dvie ustanove, koje zajednički obuhvaćaju u svom poslovanju ono, što kod nas čini ministarstvo državne riznice, to su: treasury i exchequer. Treasury znači riznica (od lat. thesaurus) i na čelu joj stoji jedan drž. tajnik, Secretary of the treasury. On ima na brizi, u glavnome, državne prihode i drž. riznicu. Nekada je postojalo samo ministarstvo drž. riznice. Kasnije je ono razdieljeno te danas postoji još Exchequer (od lat. scaccarium) i znači danas glavni, središnji državni račun. Na čelu Exchequer-a stoji Chancellor of the Exchequer, koji ima, u glavnome, na brizi ono, što se kod nas nazivlje glavno državno računovodstvo te on vrši kontrolu na ostalim ministarstvima, u toku proračunske godine, dok ona angažiraju i troše državne razhode. Exchequer vrši još i poslove preventivne, administrativne i sudske kontrole, te obuhvaća poslove našeg glavnog državnog računovodstva i poslove Računskog dvora. Kancelar Exchequera ima jednog pomoćnika, koji je drž. tajnik i zove se Financial Secretary. U Sjedinjenim američ. državama ministarstvo financija zove se: treasury department (odjel riznice).

Međutim u obje ove zemlje rabi se rieč financije, financijski, kao što i u svim ostalim državama, za oznaku onog pojma, koji se i kod nas pod tim razumieva. Kod nas naprotiv podpuno se napustila rieč financije, i od nje izvedeni pridjevi, te se umjesto njih upotrebljavaju: riznica, riznički, i to ne samo za oznaku javnih financija nego i za pojmove posebničkih financija. Tako se mnogi stručni listovi (na pr. Gospodarstvo) stalno služe rječju riznički za pojam posebničkih financija, a to držim da nije izpravno, jer se pod rječju riznica, riznički mogu razumievati samo javne financije i pojmovi, koji su s time u savezu. Tako se na pr. ne može reći: riznično poslovanje na burzi, ili riznički poslovi banaka, jer ti pojmovi znače posvema drugo i mogli bi nas zavesti, da je drž. riznica imala nekakve poslove na burzi ili kod posebničkih banaka. Za posebničke financije ne može se nikako upotrebljavati rieč riznica, riznički, ali i za javne financije držim da nema razloga da se ove rieči napuštaju samo zato, što su lat. poriekla. Izgleda nam, da je do tog uvjerenja došao i sam zakonodavac, jer u zakonskoj odredbi o proračunu Nezavisne Države Hrvatske za godinu 1944. nalazimo u § 39. doslovce sliedeće: Sve naredbe i rješenja ministra državne riznice, što se odnose na f i n a n c i a l n o poslovanje u godini 1943. zadobivaju ovim pravnu valjanost.

Sa jezične strane moglo bi se još konačno pitati, je li bolje reći financijski ili financialni. Broz-Iveković u svom pravopisnom Rječniku označuje, da je bolje reći financijski, umjesto financialni. I doista, ako se uzme da je taj pridjev nastao od rieči financije, onda mora glasiti financijski, ali ako uzmemo da je nastao od strane rieči: financial, finanziell, onda bi mogao jednako dobro glasiti financialni. Kod nas se kroz dugi niz godina, kod svih naših stručnih pisaca, upotrebljavao izraz financialni, a i zakonodavac u bivšoj Hrvatskoj i Slavoniji služio se tim izrazom, pak držimo da su ti razlozi dovoljno jaki, da ostanemo kod pridjeva financialni, a ne financijski (što uostalom mnogo ne mienja na stvari).

2. Za pojam kredita uvela se novi rieč navjera. Kod nas je već odavna postojala rieč vjeresija za oznaku pojma kredita u ekonomskom smislu.

Tim izrazom služilo se i zakonodavstvo bivše Hrvatske i Slavonije. I u našoj državi osnovan je, nakon 10. travnja 1941., Državni Vjeresijski Zavod, ali se inače nakon toga vremena stalno upotrebljava izraz navjera. U prvome redu valja imati na umu, da pojam kredita u ekonomskom smislu nije identičan sa pojmom kredita u smislu javnih financija. To su dva posvema različita pojma. Krediti u proračunu, koje mogu izkorišćivati ministri, niesu nikakve navjere, jer ministri ne primaju ništa »na vjeru« ni od koga. U ekonomskom smislu rieč navjera doista može označivati ono, što se pod pojmom kredita misli. Onaj naime, koji drugome kreditira, daje nešto »na vjeru«, a onaj koji prima dužan je i vratiti ono, što je primio na vjeru. Tu dakle rieč navjera posvema odgovara. Ali za pojam kredita u financialnom smislu ne može biti ni govora, jer proračunski krediti, to jest svote, koje su predviđene u proračunu za pojedine državne potrebe, niesu nikome dane na vjeru. U koliko ministar nije izkoristio te kredite, oni k a cem godine utrnjuju, a u koliko ih je izkoristio, nije on dužan vraćati bilo što i bilo kome.[3]) S pravnog gledišta proračunski krediti znače o v l a š ć e n j e za pojedine ministre, da mogu u proračunu predviđene svote trošiti za državne potrebe. Tako tumače mnogi teoretičari pojam proračunskog kredita u pravnom smislu (Stourm, Allix, i dr.) i taj izraz daleko bolje odgovara pojmu kredita u financialnom smislu nego li izraz navjera.

U ekonomskom smislu nemamo ništa protiv toga, da se za pojam rieči kredit upotrebljava rieč navjera, samo držimo da ni u tom pogledu nije od nužde napuštati stari izraz vjeresija, tim više kada se je već i od prije s njime zakonodavac služio, a držimo da odgovara i duhu hrvatskoga jezika, jer imamo dosta imenica sa istim dočetkom (grdosija, busija, itd.). Posljednju rieč morali bi ipak reći jezikoslovci.

3. U uzkom savezu sa rječju kredit, navjera, jest i rieč: angažirati kredit, ili kako se danas službeno kaže: zauzimati navjeru. Ovdje moramo pripomenuti, da je u našoj državi na snazi zakon o državnom računovodstvu bivše kraljevine Srbije od godine 1910. Zakonskom odredbom od 14. kolovoza 1941, izričito je određeno, da kod nas vriedi zakon od 1910. godine, sa svima kasnijim izmjenama i dopunama, u koliko se ne protivi zakonima i ustavnim propisima naše države. Taj zakon o drž. računovodstvu bivše kr. Srbije jest kratki izvod francuzkog zakona o drž. rač. od godine 1862. Sastavljač srbskog zakona o drž. rač. bio je jedan Francuz, koji je uz pomoć srbskih stručnjaka priredio taj zakonski priedlog, ali budući da nije u srbskom jeziku bilo izraza za mnoge pojmove, onda je sastavljač, a po njemu i srbski zakonodavac, jednostavno upotriebio francuzki izraz u srbskom obliku. Tako je c r é d i t preveo sa kredit, a e n g a g e r l e c r é d i t sa angažirati kredit. U zakonu o drž. rač. svugdje se stalno upotrebljavao izraz angažirati kredit, tek je na jednom mjestu (čl. 60.) upotrebljen i izraz zauzimati. Taj čl. 60. glasi: Nijedan izdatak ne može biti zauzet (angažovan) ako nema... kredita. Ovdje se doduše kaže da izdatak ne može biti zauzet, ali se pod time misli kredit, jer inače taj čitavi pasus nebi imao smisla, budući da se izdatke ne može zauzimati.

[3]) Mi smo potanje o tome pisali u djelu: Budžet i budžetsko pravo, Zagreb, 1937., str. 187 i sl.

U nastojanju da se pohrvate strani izrazi, počeg je sastavljač naših proračuna, a za njime i zakonodavac, upotrebljavati rieč zauzimati, na mjesto izraza angažirati, kojega se zakon o drž. rač. stalno drži. Tako smo konačno dobili neobičan izraz: zazuzimati navjere ili navjeru, koji u hrvatskom jeziku, po našem skromnom mišljenju, vrlo loše zvuči. Običan čovjek, koji nije upućen u način rada jednog ministra, dok izvršuje državni proračun, ne bi nikako mogao shvatiti što se iza tih rieči? zauzimati navjeru, krije. Isto tako može težko shvatiti kada čuje rieči: angažirati kredite. Zato bi, po našem mišljenju, bilo najbolje ovaj pojam izraziti rječju: izkoristiti ovlašćenje ili poslužiti se ovlašćenjem, jer je kredit u proračunu, kako smo gore rekli, za ministra ovlašćenje. Pa u samome proračunu, odn. u financialnom zakonu, nalaze se osim predviđenih kredita dosta često posebna ovlašćenja, napose za ministra financija, a ne riedko i za druge ministre. Da se poslužimo jednim primjero: ministri mogu zauzimati navjere do konca proračunske godine, ili ministri mogu izkoristiti svoja ovlašćenja do konca proračunske godine, pa da se vidi kako ova potonja rečenica daleko bolje zvuči u našem jeziku. Izraz izkoristiti ovlašćenje razumljiv je i svakome laiku, pa odatle proizlazi da odgovara pojmu, koji želimo njime obuhvatiti.

4. Nakon što smo osvietlili pojmove riznica, riznički te navjera, red je pozabaviti se jednim izrazom, koji je sastavljen od te dvie rieči, a to je riznička navjernica. Za pridjev riznički možemo reći da je dobar, ali rieč navjernica nikako ne odgovara onom pojmu, koji želimo s njom obuhvatiti. Srbski zakonodavac preveo je francuzku rieč trésor sa glavna državna blagajna. To je vrlo dobar prievod, jer odgovara stvarnom stanju stvari. Glavna državna blagajna izdaje uputnice ili zadužnice, koje se u francuzkom jeziku zovu: bons du trésor, a srbski zakonodavac preveo je taj izraz sa rječju: blagajnički zapisi ili bonovi. U članu 106. i sl. zakona o drž. rač. govori se o tim blagajničkim zapisima ili bonovima. Tako čl. 106. st. 2. kaže: U koliko priticanje prihoda ne dopušta izplate izdataka gotovim novcem, običnim kratkim uputnicama i tekućim računom na vrieme, glavna državna blagajna se služi za nabavu gotovog novca naročitim uputnicama, koje nose interes. One se zovu blagajnički zapisi ili bonovi. Čl. 108. kaže, da blagajničkih zapisa ili bonova ima dvie vrsti, jedni su redovni, a drugi vanredni. Redovni blagajnički zapisi (čl. 109.) glase na donosioca a mogu se izdati na rok najduži od godine dana, računajući od 1. siečnja dotične godine u kojoj se izdaju, t. j. svi blagajnički zapisi moraju imati krajnji rok plaćanja 31. prosinca one godine u kojoj su izdani. Svota ovih blagajničkih zapisa određuje se svake godine financijskim zakonom. Redovni blagajnički zapisi, koji se na kraju godine, t. j. 31. prosinca, nađu u obticaju, moraju se svi izplatiti, ili zamieniti, ako na to pristane donosilac zapisa, ili pretvoriti u obveznice (čl. 110.). Osim ovih sredstava državna blagajna za podmirenje državnih potreba može imati na razpoloženju i sredstva koja potječu iz zajmova po obveznicama s kratkim i dugim rokom (čl. 115. z.o.d.r.).

Iz svega ovoga vidimo, da treba strogo razlikovati dvie vrsti obveznica. Jedne izdaje glavna državna blagajna (riznica) kao pomoćno sredstvo, da u toku proračunske godine, kada se pokaže da su izdatci veći od primitaka, dođe do sredstava za pokriće tako zvanog blagajničkog deficita. To nije stvarni deficit, nego prividni, a nastaje tako, što su u nekim godišnjim dobama često (na pr. u proljeću i ljetu u agrarnim zemljama) državni izdatci veći nego li su tekući primitci, pak nastaje neki privremeni manjak u državnoj blagajni. Tome manjku doskače glavna državna blagajna na taj način da izdaje spomenute bonove ili zapise ili uputnice sa rokom dospjeća nadulje do konca tekuće proračunske godine, u kojoj su ti bonovi izdani. Najčešće se događa, da do konca proračunske godine povećani državni primitci (u jeseni!) omoguće ministru financija da izplati sve te privremene uputnice i tako njih nestane iz prometa. U koliko se pokaže na koncu proračunske godine, da su primitci podbacili, onda se te privremene uputnice moraju izmieniti sa novima, ako na to vjerovnik pristane, ili ih se mora pretvoriti u prave državne obveznice, koje predstavljaju državni dug. Prve su dakle samo jedno pomoćno sredstvo za manipuliranje u državnoj blagajni, druge pak predstavljaju pravi drž. dug, pa se zato u zakonu i zovu obveznice. Zakonodavac je predvidio, da se svake godine financijskim zakonom unapried određuje, koliko se ovih zapisa smije izdati u toku godine.

Naš zakonodavac prešao je preko činjenice, da ima dvie vrsti bonova, te je sve nazvao jednim imenom: rizničke navjernice. Kod nas nije udovoljeno propisu čl. 109. z.o.d.r., jer nije u proračunu predviđeno, koliko može biti blagajničkih zapisa (bonova) u prometu u toku proračunske godine. U bivšoj državi kretao se taj iznos prije rata oko 500.000.000 dinara. U našem ovogodišnjem proračunu doduše je predviđeno (§ 7.) ovlašćenje za ministra državne riznice, da može mimo postojećih propisa uz predhodnu odredbu Poglavnika nabavljati sredstva za državnu blagajnu, ali se pod time mogu razumievati ne samo privremena nego i trajna sredstva. Ukratko da kažemo: ono što se kod nas zove riznička navjernica jest prava državna obveznica i morala bi se tako i zvati. Njih ne izdaje glavna državna blagajna kao pomoćno sredstvo u toku proračunske godine, nego su one izdane na osnovu posebnih zakonskih odredaba, kojima je razpisan državni zajam. Ono što se u zakonu o drž. rač. zove blagajnički zapis (bon) — bon du trésor — to bi bila neka riznička navjernica, ili bolje riznička uputnica, ako pod pojmom riznice razumievamo uži pojam državne blagajne. Naše rizničke navjernice predstavljaju pravi državni dug, a blagajnički zapisi niesu državni dug, bar ne u strogom smislu rieči. Oni kolaju u prometu i sve državne blagajne dužne su ih primati kao gotov novac (čl. 107. z. o drž. rač.). Naprotiv državne obveznice, koje predstavljaju pravi državni dug, ne mogu se primati kao gotov novac. Zato smatramo, da bi za blagajničke zapise (bonove) kao pomoćno sredstvo glavne državne blagajne trebalo uzeti naziv: rizničke uputnice ili zadužnice, a za one bonove, koji predstavljaju pravi državni dug: državne obveznice ili državne zadužnice. Rieč uputnica je odavna kod nas udomaćena (poštanska uputnica i čekovna uputnica su poznati izrazi), a rieč navjernica ne bi se smjela nikako upotrebljavati. Kada glavna državna blagajna izdaje državnom vjerovniku jedan blagajnički bon, umjesto gotovog novca, i obvezuje se, recimo, za tri mjeseca taj bon u gotovom izkupiti, onda vjerovnik države ništa ne daje na vjeru državnoj blagajni, nego umjesto gotovog novca prima jedan surogat, koji je za njega jedna obveznica državne blagajne, a kao takvu smatra taj bon i sam izdatnik, to jest državna blagajna. Pre-

ma tome ne može se govoriti o nekoj navjeri, niti o navjernici, nego o obveznici sui generis, za koju držimo da bi bio podesan izraz uputnica (budući da se posjednik može s njom poslužiti na državnim blagajnama kao gotovim novcem). Izraz uputnica, kako rekosmo, kod nas je odavna poznat, i ništa ne smeta, ako se je tim izrazom poslužio i srbski zakonodavac. Naprotiv za tako zvane rizničke navjernice, koje predstavljaju pravi državni dug, morao bi se upotrebljavati izraz državne obveznice.

5. Sliedeći naziv, na koji bi se htjeli osvrnuti, je naredbodavac, sada naredbodavatelj. Ministri su, dok izvršuju državni proračun, naredbodavci, jer izdaju razne naredbe i odluke, koje se tiču državnih izdataka. U francuzkom se zovu ordonnateurs, a srbski zakonodavac preveo je taj izraz sa naredbodavac. I u našoj državi upotrebljavao se taj izraz sve do ove godine. Međutim u zakonskoj odredbi o proračunu za godinu 1944. počeo je dolaziti izraz naredbodavatelj, umjesto naredbodavac. Ova je promjena, po našem mišljenju, bezrazložna i držimo da je izraz naredbodavac bolji, a ako i ne bi bio bolji, on je već odavna kod nas udomaćen te se je njime služio i zakonodavac u bivšoj Hrvatskoj i Slavoniji. Osim toga imamo i izraz z a k o n o d a v a c, koji je također već od prije udomaćen, pak bi, držeći se gornje promjene, morali promieniti i ovaj izraz i govoriti: zakonodavatelj. Nije nam poznato je li od glagola davati bolje izvedena imenica: davatelj ili davalac (skraćeno davac!), o tom pitanju morali bi odlučiti jezikoslovci, ali smatramo da naredbodavac i zakonodavac bolje zvuči, nego li naredbodavatelj i zakonodavatelj. Nema naime sumnje, ako tražimo nešto bolje i ljepše, onda se tog boljega moramo dosljedno držati kod svih rieči, dakle i kod rieči zakonodavac, a ne samo kod prvo spomenute. Toliko samo o tom izrazu, koji se je nedavno pojavio.

6. Od osnutka Nezavisne Države Hrvatske dolaze u proračunu za pojam državnih prihoda i državnih razhoda novi izrazi: državni primitci i državni izdatci. Tako imamo proračun primitaka i proračun izdataka, a u bivšoj državi imali smo proračun prihoda i proračun razhoda. Po našem mišljenju ova promjena nije bila potrebna i smatramo da izrazi proračun prihoda i proračun razhoda bolje odgovaraju. Što se tiče izraza: primitci, držimo da pojam, koji on obuhvaća, jest uži od pojma: prihodi. Pod primitkom razumieva se obično primitak u gotovom novcu (zato se taj izraz upotrebljava u knjigovodstvu u računu blagajne). Osim toga se pod primitkom obično razumieva ono, što netko prima od nekog trećeg lica u gotovom novcu. Pod rječju prihod razumieva se naprotiv sve ono, što nekom licu pridolazi, prihodi, bez obzira je li u gotovom novcu, ili u naravi i bez obzira na to, pridolazi li od trećeg lica iil iz vlastite imovine. Država ima prihoda i u novcu i u naravi, jer ona ima svoju vlastitu imovinu, svoja poljoprivredna dobra, šume, rudnike, svoja poduzeća. Poljoprivredna dobra, šume i rudnici daju državi prihode u naravi i oni potječu iz njezine vlastite imovine. Za takve prihode ne bi se moglo reći, da su to državni primitci u strogom smislu rieči. Ništa ne smeta, što su ti prihodi u državnom proračunu izkazani u novcu, a ne u naravi, njihova značajka ostaje ista. Kada bi se državni prihodi sastojali samo od poreza, to jest od gotovog novca, koji država dobiva od trećih lica, onda bi mogao ostati izraz primitci, ali dok ima država prihoda iz vlastite imovine u naravi, držimo da je izraz primitci preuzak. S jezične strane nema rieči prihod također prigovora, jer je to stari hrvatski izraz, a nalazimo ga već u sredovječnim pravnim spomenicama, u obliku prihoda.[4])

7. Što se tiče rieči izdatci, može se reći, da nas i taj izraz podsjeća na ono, što se izdaje u gotovom novcu, a pojam je poznat u knjigovodstvu u računu blagajne. Izdatak je samo ono, što doista iz blagajne izlazi u gotovom novcu. Naš zakonodavac upotrebljava u proračunu izraz izdatci za pojam razhodi, jer i zakon o drž. računovodstvu smatra svaki izdatak u gotovom novcu državnim razhodom.[5]) Ovaj zakon upotrebljava sad jedan, sad drugi izraz, makar su to dva pojma, koji ne znače isto, koji se ne poklapaju. U prvome redu pojam rieči razhod je širi, nego li pojam rieči izdatci, analogno kako smo to objasnili kod prihoda. Što se pak tiče državnog proračuna, koji se sastoji od proračuna izdataka i proračuna primitaka, moramo reći, da se pod rječju proračun državnih izdataka razumievaju državne potrebe, koje će se u toku godine zadovoljiti. Ono, što se nalazi u proračunu izdataka, niesu zapravo izdatci nego potrebe. Da li će se te potrebe zadovoljiti, to jest da li će doista doći do pravog izdatka za tu potrebu, to ovisi od okolnosti i od dotičnog ministra, koji izvršuje proračun. Da se poslužimo jednim primjerom: ministar javnih radova, recimo, ima u svome proračunu ministarstva javnih radova predviđen jedan kredit od 10 milijuna kuna za gradnju jedne ceste, na nekom određenom potezu. Taj je kredit predviđen u proračunu izdataka. Da li će se ta cesta graditi ili ne, to ovisi od ministra za javne radove. Ako se on posluži tim ovlašćenjem, on će razpisati jeftimbu i kada poduzetnik izgradi cestu, on će izdati nalog da se izplati drž. vjerovnika, i tek tada će ona svota, koja njemu bude izplaćena biti stvarni izdatak za državnu blagajnu. Ako se ministar ne posluži ovlašćenjem, to jest ako on iz bilo kojeg razloga u toku proračunske godine ne odluči da se ta cesta gradi, jer mu to stoji na volju, onda će kredit od 10 milijuna ostati neizkorišćen, on će na koncu godine utrnuti kao da nije ni postojao. U tom slučaju ne će biti izdataka za državnu blagajnu za tu cestu. One svote, koje su predviđene u proračunu za pojedine potrebe, ne moraju se potrošiti, bar neke od njih, pak zato nije izpravno da se za te svote — kredite, ovlašćenja, — stavlja naziv izdatci, dok pod ovim izrazom razumievamo ono, što izlazi iz državne blagajne. Bolji je naziv razhodi, ili još bolji potrebe. Može biti razhoda u proračunu, a da ne bude izdataka, ali ne i obratno, to jest ne može biti izdataka bez razhoda (potreba) predviđenih u proračunu. Razhodi su dakle preduvjet za izdatke, naime izdatke iz državne blagajne. S jezične strane držimo da također nema prigovora rieči razhod, jer se sa prefiksom »raz« označuje nešto, što ide širom (razstanak, razlaz, itd.).

Izrazi i nazivi, kojima smo se ovdje pozabavili, obuhvaćaju najvažnije, upravo tmeeljne pojmove iz područja javnih financija. Imamo dojam, kao da se je izbjegavalo one izraze, koji se nalaze u zakonu o drž. računovodstvu samo zato, što ih je upotrebljavao srbski zakonodavac, pak se nastojalo pošto poto naći nove izraze, koji po našem mišljenju ne odgova-

[4]) Vidi V. Mažuranić: Rječnik.

[5]) O pojmu rieči razhod pisali smo potanko u našem djelu: Budžet i budžetsko pravo, str. 170 i sl.

raju. Ne može se reći, da je svaki izraz, koji se nalazi u srbskom jeziku za nas nevaljao, jer kada bi taj kriterij primienili općenito na naš jezik, onda bi morali najmanje 90% rieči izbaciti iz hrvatskoga jezika. Nema sumnje da je dobro, da se jezik čisti od nepotrebnih tuđica, ali ako imamo dobre izraze u našem jeziku, onda nije potrebno služiti se nepotrebnim kovanicama ili izrazima, koji duhu našega jezika nikako ne odgovaraju. Premda imamo ured za hrvatski jezik kod ministarstva narodne prosvjete, ipak se u pogledu pravnog nazivlja kadkad događa da se radi bez suradnje onih, koji bi u tom pogledu bili najpozvaniji, a to su jezikoslovci i pravnici.

Jesu li hrvatski pravnici i sadanji zakoni krivi razpadanju kućnih zadruga i propadanju seljačkog posjeda?

Zadnjih godina javilo se u našoj štampi više pisaca, koji su uzrok nazadku seljačkog stališa i posjeda nazrievali u razpadanju kućnih zadruga te u savezu s priedlogom za novi posebni seljački zakonik zahtievali i uzpostavu kućnih zadruga kao glavni način rješenja spomenutog družtvovnog i priradnog problema. Pri tome se prikazivalo naše kućne zadruge kao nešto jedinstvenoga, česa da nema nijedan drugi narod a što bi moglo poslužiti uzorom i ostalim narodima. Postavljale se tvrdnje kao na pr. da je »pravi zločin za kulturnu i pravnu sviest hrvatskog naroda, kad su njegovi zakonodavci i pravnici ... počeli u drugoj polovici 19-tog stoljeća sviestno i na silu narivavati narodu, naročito hrvatskom seljačtvu, tuđe pravo po propisima općeg građanskog zakonika, a zabacivati i napuštati njegovo običajno pravo i njegovu pravnu sviest«. Nadalje da »hrvatsko narodno pravo, kakovo se sačuvalo u njegovim kućnim zadrugama« nije bilo proučavano kako treba, da se o njemu nije upoznavao strani sviet, i da 20% građanskog stanovničtva ima najbolje zakone, dok 80% seljačkog da nema nikakvog svog zakonodavstva.

Ovakvo pisanje potaklo je jednog od naših bez sumnje najboljih upravnika i poznavalaca seljačkih prilika i problema da s nekoliko opazaka u privatnome pismu upozori jednog uvaženog autora onog pisanja na izvjestne netočnosti. Uredničtvo »Mjesečnika« imalo je prilike dobiti uvid u to privatno pismo s opazkama pa smatrajući da bi bilo šteta, kad se naša javnost, a napose pravnička, ne bi upoznala s vrlo zanimljivim nazorima pisca, zamolila je njega i naslovnika neka dozvole da se s njima posluži za »Mjesečnik«. Dobivši tu dozvolu uredničtvo priobćuje rečene pismo odn. opazke u samo malo skraćenom i promienjenom slogu.

*

Zadruga nipošto nije ustanova izključivo hrvatskog prava. Jednake i slične obiteljsko-gospodarske zajednice utvrđene su kod mnogih europskih i azijskih naroda, one se razabiru iz Ilijade i Odiseje, poznate su u Alpskim zemljama i u sredovječnoj Francuzkoj. Takova obiteljska kolektivna gospodarstva poznaju napose slavenski narodi, pa je u Rusiji sličan »Mir«, dok u našem susjedstvu imadu isto takove zadruge Srbi, Crnogorci, Bugari, pače i Albanci. Zadruga je, dakle, vrsta kolektivnog vlastničtva uže ili šire obitelji, koja potiče još iz primitivnog družtvenog i državnog uređenja, a propala je tamo, gdje su se razvili individualizam, moderna država i novčano gospodarstvo. Ne može se stoga nikako opravdano tvrditi, da je ustanova zadruge specifično hr-

vatska, da ona predstavlja izključivo hrvatsko seljačko imovinsko pravo, koje bismo imali do prinieti zajednici, a koje bi imalo biti: »uzorak imovinskog obiteljskog prava za sve ostale seljačke države«.

Što se tiče samog razvitka hrvatskih seljačkih zadruga, o tome je kod nas dosta pisano, pa spominjem Smrekara, Tončića, Strohala i druge. Taj je razvitak u posljednjim stoljećima tekao ovako:

Za vrieme feudalizma zemlja je bila vlastničtvo feudalnih gospodara, pa je i samo pravo užitka zemlje prije godine 1836. bilo sasvim nesigurno. Zakonom od 1836. utvrđeno je kmetovima pravo posjeda i uživanja urbarskog zemljišta. Zadruge su tu smatrane kao pravne osobe i nisu se mogle dieliti, pa je dakle nasljedno pravo užitka (a ne vlastničtva!) selišta pripadalo obitelji. Godine 1848. ukinuto je kmetstvo, ali je ostao propis o nedjelivosti zadruge. Medjutim u praksi, pod uticajem ideja slobode članovi zadruge nastoje prekinuti obiteljsko-gospodarsku zajednicu, hoće da se rieše svakog skučivanja njihove osobne slobode i slobode razpolaganja s imovinom. Već tada došlo je do dioba i trganja seljačkih posjeda u tolikoj mjeri, da je naredbom bana Jelačića od 7. IV. 1850. zabranjena svaka dioba. Ipak su diobe potajno nastavljane, nastalo je faktično stanje, koje je bilo protivno pravnome stanju, pa je zato godine 1851. dieljenje opet dopušteno uz najmanju izmjeru 1/4 urbarskog selišta.

Iz ovih poviestnih činjenica jasno proizlazi, da diobama zadruga i mrvljenju seljačkih posjeda nije nipošto kriv obći građ. zakonik, koji je uveden tek godine 1853., dakle 3 godine nakon toga, što su diobe već toliko bile preuzele maha, da je ban Jelačić to naredbom zabranio.

Hrvatskim pravnicima 19. vieka ne može se nikako prigovoriti, da nisu vidjeli ni shvatili svoga prava, jer je hrvatski sabor već godine 1868 donio zakon o zadrugama, kojim se htjelo kodificirati postojeće većinom običajno pravo. Taj je hrvatski autonomni zakon dopuštao diobu, jer je to tražio narod sam i jer je dioba zadruga bila poznata u Vojnoj krajini, dozvoljena privilegijem još od godine 1630. (Razumije se dioba uživanja). Čim je bio donesen zakon od 1868, opet su počele diobe u tolikoj mjeri, da je postojala bojazan za obstanak seljačkih posjeda, pa je zato donesen novi zakon god. 1872., kojim su diobe obustavljene. Kao uviek, kada se zakon ne slaže s potrebama i željama naroda, nastale su daljnje potajne diobe, zakon se mimoilazio, bilo je težkoća, pa je opet zakonom od 1874. dioba dozvoljena. Konačno je godine 1889., nakon anketa, koje su izniele, da još ima 45.000 zadružnih domova, donesen sadašnji zakon s propisima o najmanjoj izmjeri, nešto noveliran 1902. Svi znademo, kako se taj zakon kršio potajnim diobama, tako da je na koncu nastala podpuna zbrka između zemljištno-knjižnog vlastničkog i posjedovnog stanja. Nisu, dakle, hrvatski pravnici unašanjem tuđih propisa doveli do dioba, nego su te diobe tražili i provodili čak protivno zakonu zadrugari sami, narod sam!

Kao što je neopravdan prigovor pravnicima, da su naturili narodu tuđe pravo, tako je neosnovan i prigovor, da naši pravnici nisu obradivali tu našu pravnu ustanovu, te da — njihovom krivnjom — strani učenjaci i državnici nisu za nju saznali i tek se sada zanimaju za sve to. Ovo je sasvim netočno: Brojevi »Mjesečnika« Pravničkog družtva

obiluju člancima Rušnova, Spevca, Cuculića, Lichtenberga, Smrekara, Tončića, Strohala itd., i to već od godine 1881. dalje. Izvan »Mjesečnika« najznačajnije su razprave dr. Baltazara Bogišića u akademijinom »Zborniku pravnih običaja južnih Slavena« (1874.). Strani sviet upoznao je Bogišić s našom zadrugom napose u razpravi »De la forme dite inokosna de la famille rurale chez les Serbes et les Croates«, izašloj god 1884. u »Revue de droit international et de la legislation comparée« Bogišića spominje i englezki učenjak Maine, o kome malo niže govorim. Ne smijem ostaviti nespomenuta odlična Krišković eva predavanja o zadrugama.

Zadružno pravo nije bilo nepoznato stranim piscima. Spomenimo primjerice razpravu Milovana Zoričića st.: »Die bäuerliche Hauskommunion in den Königreichen Kroatien & Slawonien«, Zagreb, 1897., a pisali su o tome i mnogi strani pisci. Navedimo samo neke: E. de Laveley u »La propriété et ses formes primitives« 1891. Miler: »Die Hauskommunion der Südslawen« u Jahrbuch d. inter. Vereinigung für vergleichende Rechtswissenschaft 1897/98, R. Gonnard: »Les communautés paysannes en Croatie et Slavonie«, 1910., Cohn: »Gemeinderschaft und Hausgenossenschaft«, A. Mayer: »Bäuerliche Hauskommunion (zadruga) in den Königreichen Kroatien und Slawonien« 1910. itd., itd. Nije stoga nipošto krivnja na nama, što se »strani učenjaci nisu upoznali s hrvatskim narodnim pravom«, kako nam se to predbacuje, jer je to pravo njima već odavno poznato. Dakako da se pisalo i o srbskim i crnogorskim zadrugama.

Posebnu pažnju zaslužuje knjiga »Disertations on Early Law and Customs« (Razprava o ranome zakonu i običajima), što ju je napisao sveuč. profesor u Oxfordu Sir Henry Sumner Maine (London 1901., drugo izdanje). Našao sam tu posebno poglavlje o iztočno europskim kućnim zadrugama (East european house communities), t. j. o našim kućnim zadrugama. Pisac, koji se u knjizi bavi razvojem prava i običaja arijskih naroda, nalazi da su naše zadruge osobito zanimive za »studente socialne i političke embriologije«, jer su te zadruge živi oblik za ustanove, koje inače nalazimo samo u najstarijim uspomenama znatnog broja uljuđenih naroda. (Str. 238). Iztičući sličnost s nekim prvobitnim ustanovama rimskog prava, helenskim genosom, keltskim sept-om, teutonskim bratstvom itd., pisac upozorava na to, da je hinduska »joint family« (skupna obitelj) upravo »točku po točku kućna zadruga Južnih Slavena« (Str. 240). Spominje zadruge u Hrvata, Dalmatinaca (koji su Englezu očito nešto posebna!), Crnogoraca, Srba i Bugara i dosta točno opisuje glavne značajke zadruge.

Osim toga što je ova knjiga daljnji dokaz, da su naše pravo i pravni običaji dostatno poznati stranim učenjacima, ona je još osobito zanimljiva zbog činjenice, da Sir Henry Sumner Maine nalazi, da je jedan od važnih razloga dioba obstojnost posebnog imetka, što ga mi zovemo u zadruzi »osebunjak«. Taj osebunjak po piscu nije drugo, no rimski »peculium«, posebna imovina, kojom je član obitelji mogao razpolagati i bez privole Pater familias-a. Iztiče i razvoj toga peculium-a odn. osebunjka: »Dok je kućna zajednica u svom primitivnom i naravnom stanju, nema »peculium-a«, pa ga tako nema ni u Crnoj Gori. Kućna zajednica imade pravo na zaradu svih svojih članova. No s vremenom ono,

što je zaradjeno prigodom pogibeljnih podhvata, ostaje vlastničtvom podhvatnika. Tako u Crnoj Gori ratni plien pripada onome, koji ga je zadobio, na jadranskoj obali pak dobitak od pomorske trgovine od vajkada ostaje vlastnošću zadrugara pomoraca.« (Str. 253). Vremenom da se jača odpor protiv toga, da se osobni dobitci daju cjelini i općenito se ide za diobom zajednice. To da je bez sumnje bio najmoćniji upliv, koji je počeo pretvarati stari sviet krvnog srodstva u novi sviet ekonomskih odnosa. Poduzetni i energični član zajednice uviek se buni protiv njenog naravnog komunizma. »On polazi u sviet i stvara si imetak opirući se najenergičnije da ga unese u zajednicu. Ili pak misli, da bi njemu pripadajući dio zajedničke imovine bio bolje uložen, kao glavnica u trgovačkom poslu. U svakome slučaju postaje nezadovoljnim članom ili očitim protivnikom zajednice«. Zar nije ovo gotovo rieč po rieč opisivanje naših činjenica i dioba tolikih zadruga, naročto u Lici i Gorskome Kotaru, odakle su zadrugari polazili u sviet i sticali si imetke?

Konačno Maine navodi da je zadruga Južnih Slavena stariji oblik od seoske zajednice Rusa, te ju uzpoređuje naročito sa zajednicama Radjputa u Indiji, koje još i danas živu, a koje su povezane krvnim srodstvom. Zanimivo je spomenuti, da su piscu toliko poznate naše prilike, da znade i za razlikovanje srodstva po debeloj i po tankoj krvi, što njemu nije drugo nego rimski agnati i cognati.

Navodi Sir Henry Sumner Maine-a nesumnjivo su dokazom ne samo, da je naše pravo vani već koncem XIX. stoljeća bilo poznato, nego i da zadružno pravo i običaji življenja u obiteljskim kućnim zajednicama nisu nikakav hrvatski specifični pravni institut, nego da su to prastare, arijskim narodima zajedničke ustanove.

U pogledu brige za seljačko zakonodavstvo dosta je navesti upravo zamjerni rad hrvatskog sabora, koji nam je, mimo zakona o zadrugama, donio izvrstni zakon o komasaciji zemljišta, zakon o zemlj. zajednicama, zakon o poljskom redarstvu itd., dok je hrv. zem. vlada brojnim naredbama i svestranim pomaganjem ratarstva, stočarstva, vinogradarstva itd., učinila za napredak seljaka u najmanju ruku toliko (ako ne i više), koliko i za blagostanje građanstva.

Na temelju svega gore izloženoga bit će dozvoljeno zaključiti: 1. razpadanju seljačkih gospodarstva u patuljasta gospodarstva nisu krivi hrvatski pravnici, ni obći građanski zakonik, jer je to razpadanje počelo prije samog građanskog zakonika, odmah po dokinuću kmetstva, i jer taj zakonik uobće nisu donieli hrvatski pravnici, nego je uveden absolutizmom 1853. godine. Za reformu građanskog zakonika u monarkiji nije bilo mogućnosti, od godine pak 1918. stalno se radilo na izradbi novog građanskog zakonika. Tek to nije mali posao. Ako se, naime, hoće mienjati zakon, dapače osnovni zakon, na kome počiva najveći dio privatnog života, zakon, koji je na snazi gotovo stoljeće, tada treba vrlo dobro promisliti, da se donese nešto boljega, jer inače mogu nastati nedogledne štete. 2. Hrvatski pravnici nisu propustili proučavati hrvatsko običajno pravo, napose pravo obiteljsko-gospodarskih zajednica (zadruga), oni su to pravo obradili i s njime upoznali i strani sviet. 3. Razpadanje seljačkih zadruga nije se uobće ni vršilo po propisima obćeg građanskog zakonika, ni prije ni sada. Ono

se vršilo i vrši se po propisima autohtonih naših zakona. Ti su se zakoni u glavnome osnivali na običajnom pravu. Zakonodavstvo je opetovano pokušavalo spriečiti diobe zadruga, ali je život bio uviek jači od slova zakona. Do dioba dovela je volja samih zadrugara, čije se pravno shvaćanje vremenom promienilo tako, te umjesto kolektivnog gospodarstva traže individualnu slobodu razpolaganja svojom imovinom.

II.

Da vidimo sada koji još faktori, osim navedenih, djeluju na neprestane diobe zadruga. Tu smo danas nadošli do onoga, do čega su mnogi zapadni narodi došli već odavna. Narod se množi, zemlja ne. Posjed, koji je liepo mogao prehranjivati jednu obitelj, ne može prehraniti njih deset. Tâ i narodi zapadne Europe bili su najprije seljački narodi, a kad je zemlje postalo premalo, nije preostalo drugo, nego seliti u daleki svieť. Tu pojavu vidimo u Njemačkoj, Englezkoj, Francuzkoj itd., a pokazala se i kod nas u brojnim izseljenicima. Čim obitelj poraste toliko, da joj zemlja nedostaje za prehranu, nastaje zahtjev za diobom posjeda, jer obično onaj, koji imade manje djece, kod toga bolje prolazi. Tome se ne može doskočiti nikakovim seljačkim zakonodavstvom. Obrazlažem to još i ovim:

A) Prirodni porast pučanstva kod nas je, hvala Bogu, još uviek u najvećem dielu zemlje znatan. Poznajem zadruge, koje su prije 20 godina imale oko 35 članova, dok danas potomci te zadruge broje već preko stotinu.

Kraj ovakovog stanja stvari jasno je, da neki određeni seljački posjed, ma bio i znatan, makar i 30 ha, može prehranjivati samo dotle. dok broj tih članova ne premaši mogućnosti proizvodnje toga posjeda Kada se pak radi o stvaranju nekog zakona, koji bi imao urediti seljaku imovinu, takav se zakon ne može stvarati za jedan ili dva decenija, nego valja gledati u daljnji razvitak. Tu nam pak izkustvo pokazuje, da je nemoguće održati neko određeno stanje niti je moguće seljačkoj obitelji i njezinim potomcima osigurati prehranu na određenom posjedu u nedogled.

Kao sredstvo za održanje seljačkog posjeda i stališa predlaže se koloniziranje. No baš tu dolazimo do činjenice, da se o tim mogućnostima kolonizacije kod nas običaje olako razpravljati, bez dostatnog poznavanja naših mogućnosti.

Kolonizacija očito bi se imala provoditi na zemlji, koja bi se dobila u prvome redu od melioracije tla, u drugome od ostatka ostataka veleposjeda. I jedno i drugo je vrlo ograničeno.

Jedno od najvećih kolonizacionih područja jeste u Gornjoj Hrvatskoj Lonjsko polje. Tu možete čitati u novinama o stotinama tisuća hektara krasne zemlje, koja da će se tu dobiti. U istinu je stvar drugačija. Od Lonjskog polja dade se izsušiti samo jedan i to nikako ne veći dio. Evo zašto:

Sava imade u svom gornjem toku karakter torrenta, brzice. Savom i njenim pritocima gornjeg toka nadolaze naglo silne količine vode, ali nemaju odtoka, jer je pad u donjem toku Save veoma lagan, mislim svega koji metar od Siska do Zemuna. Brzo nadošla voda, koja nema

kamo odteći, mora se nekamo sliti, mora imati rezervoar, u kome se zadržava, dok postepeno odteče. Taj je rezervoar Lonjsko polje, Jelas polje itd. Meni su rekli hidrotehnički stručnjaci, da je podpuno izsušenje Lonjskog polja nemoguće, osim ako bi se izgradili neobično ogromni nasipi na širokom području, posao, koji bi iziskivao miliarde. U Gornjoj Hrvatskoj bi, dakle, izsušivanje donielo razmjerno malo nove zemlje. Bit će koja tisuća ha, a svakako manje, no što se misli. Drugačija je dakako stvar s blatima u Hercegovini i Dalmaciji, jer tamo treba samo otvoriti odtok vode u more. Tamo je međutim pučanstvo i samo potrebno zemlje i tamo se ne će moći kolonizirati mnogo iz drugih krajeva.

Što se tiče veleposjeda, taj već ima malo obradive zemlje. Agrarna reforma, kako je kod nas bila provedena, bila je samo na obću štetu. Prije svega nestankom veleposjeda silno je stradala agrarna proizvodnja. Propale su silne investicije, agrarni veleobrt, intenzivno gospodarstvo. Dobili smo većim dielom patuljaste seljačke posjede, nesposobne za život. Dok je veleposjed bio dobar primjer za cieli okoliš, danas je namjesto toga nadošlo sasvim ekstenzivno gospodarstvo. Meni je iz osobnih opažanja u Podravini poznato, da su neke občine, koje su prehranjivale veći broj duša, nego što prehranjuju danas, izvozile priličan broj vagona hrane i stoke, dok je danas uvoze. Primjer: Cabuna, Suhopolje itd. Time ne ću reći, da je trebalo ostaviti sav veleposjed vlastnicima, ali se to moralo pretvoriti u zadružne proizvodne jedinice, sačuvavši sve investicije i moderno gospodarstvo. Veleposjed, dakle, nikako nedostaje za jednu širju kolonizaciju.

Ako pak melioracije i veleposjedi ne mogu dati dovoljno zemlje za koloniziranje seljačkih obitelji, koje nemaju dostatno zemlje, ili ako se za njih može naći zemlje samo na kratko vrieme, dok se ne umnože obitelji, onda već sama ta činjenica pokazuje. da je održanje svega seljačtva na zemlji na dulji rok nemoguće i da će se jedan dio podmladka morati posvetiti drugoj priradnoj djelatnosti

Razmotrimo današnje stanje! U vrlo zanimivoj razpravi ing. Viktora Horvata: »Poljodjelstvo Hrvatske za rata« (Zagreb, 1944) našao sam ove statističke podatke:

Današnja Nezavisna Država Hrvatska obasiže 10,127.144 ha, od čega je samo 5,669.421 ha poljodjelske površine, ali oraće zemlje imade samo 2.919.723 ha, t. j. 51,5% poljodjelske površine. Od ukupne poljodjelske površine odpada na travnjake 43,6%, no tu su uračunate velike površine pašnjaka kamenjara na kraškom području, koji zapravo i nisu pašnjaci Prama tome na doista obradivu zemlju dolaze kod nas po kvadratnom kilometru 163 duše, dok ih u zapadnoj Europi, prama piscu, dolazi 45—60. Od 1,299.484 seljačkih domaćinstava ima ih sa seljačkim gospodarstvom samo 76,7% ili 997.168, dok ih b e z z e m l j e ima 23,3% ili 302.216.

Iz ovih doista poraznih brojki sliedi da kraj današnjeg stanja — a ni u vidljivoj budućnosti — nije nikako moguće osigurati svakoj seljačkoj obitelji minimum od 5 ha, jer bi samo za one, koji su danas prama gornjem bez zemlje, trebalo 1,511.080 ha. Povrh toga dolaze seljačke porodice, koje imadu sada izpod 2 ha, a koje iznose 37% naših seljaka. Ako među ovih 37% uračunamo onih 23,3%, koji nemaju nikakove zemlje,

ostaje nam još oko 14% seljačkih obitelji, kojima bi trebalo nadopuniti posjed na 5 ha. Odakle ćemo tu zemlju smoći, kad samo za one bez zemlje trebamo više od polovine sveukupne oraće zemlje domovine?

U pogledu melioracija navodi ing. Horvat (str. 25), da bi se moglo na cielom državnom području dobiti 500.000 ha i to 300.000 ha u Gornjoj Hrvatskoj, 200.000 u Hercegovini i Dalmaciji. I on međutim navodi poteškoće oko Lonjskog polja, koje sam i ja već spomenuo.

Recimo da se doista dobije svih 500.000 ha, to još nije ni trećina zemlje, potrebne samo za onih 302.216 porodice, koje zemlju uobće nemaju!

Naš se sviet nerado seli iz svoga kraja: naročito to vriedi za Zagorca, dakle za najgušće naseljeni kraj. Ja sam surađivao kod kolonizacije u občini Pivnica prije prvog rata. Obitelji iz Zagorja dobivale su po 12 jutara sa svime potrebnim za rad. A ipak veliki se dio njih vratio na svoje patuljaste posjede u Zagorje, jer su im »falile gorice«. Ličani se već lakše koloniziraju, ali se uviek vidilo, da je priličan postotak naseljenika doskora prodao zemlju, ili, jer je to bilo zabranjeno, našao druge načine da ode.

Jedna obća komasacija stoji mnogo, traje dugo. Vidimo, kako se vuče naša komasacija, koja se provodi po doista dobrome zakonu. Razseljivanje onih, koji bi se morali ukloniti, da se njihove zemlje uklope u gospodarstva onih, koji ostaju, dovelo bi bez sumnje ne samo do težkog nezadovoljstva, nego i do većih zapleta.

Iz navedenog po mome mnienju sliedi, da manjkaju preduvjeti za provedbu kolonizacije. Manjka zemlja, koja bi se u dostatnoj mjeri imala dati seljačkim obiteljima, da uzmognu ostvariti doista proizvodne domove i prehraniti svoje sadašnje i buduće članove obitelji.

III.

I onda, kada ne bi bilo navedenih težkoća, kada bi bilo moguće osigurati svakoj seljačkoj obitelji najmanje 10 ha dobre obradive zemlje sa svim potrebnim, i onda na osnovu vlastitih praktičkih izkustava smatram nemogućim provedbu gospodarske zajednice vlastničtva obitelji pod upravom jednog biranog upravitelja, kako se to predlaže. To moje mnienje temeljim na ovome:

1. Ne postoji niti će u dogledno vrieme postojati autoritet kućegospodara (domaćine, upravitelja itd.) toga kolektiva. Mladi naraštaj, nažalost, odgojen je za omalovažavanje svakog autoriteta. Ne poznaje autoriteta državne vlasti, niti onog občine, a pogotovo ne roditelja ili kućegospodara. Skoro bih rekao ,da je seljak danas u znatnome dielu još i veći individualista od građanina. Težko i samo jakom prisilom može ga se predobiti na pokoravanje nekoj obćoj potrebi. Mislim da se to danas vidi dostatno u pogledu oblikovanja ciena živežnih namirnica, u pogledu ciena radne snage, u pogledu predavanja viškova namirnica za obće potrebe itd.

Danas svaki seljak hoće da bude svoj gospodar, ne će se pokoravati ničijim odredbama. Hoće raditi samo po svojoj volji i nikako drugačije. Riedke iznimke samo potvrđuju pravilo. Povrh toga ljudi nisu jednaki. U svakoj obitelji, a pogotovu u zadruzi, koja se sastoji od više

obitelji što potiču od zajedničkog predka, nalaze se ljudi marljivi i ljudi lieni. Jedni su odani piću, drugi nisu. Jedni rade složno, drugi su, obično pod uticajem žena, uviek spremni na kavgu i neslogu. Kroz deset sam godina imao u spisima svog ureda uvid u život tih naših seljačkih domova. Najvećim dielom je tu kavga i nered, izuzevši neke kotare Slavonije i Sriem.

Reći će se: treba uzdržati zapt. A čime i kako? Naš zakon predviđa kazne i zatvor, ali je sve to postalo sasvim obsoletno, jer je bilo naprosto neprovedivo. Najgore je pak što u tim zadružnim sporovima dolazi svaki čas do krvoprolića. U spisima svog ureda ustanovio sam samo jedne godine oko 20 slučajeva mrtvih glava. Otac ubije sina, sin otca, brat brata. Većinom su to ubojstva, riedje umorstva. A da o ranjenima i ne govorimo!

Kako si sada treba zamisliti riešenje ovog pitanja, to nam nitko ne odgovara. Kako će se učvrstiti autoritet kućegospodara? Ja si toga zamisliti ne mogu. Jedina mi se mogućnost čini izključenje krivca, no time se ne će mnogo postići, jer izključenje očito može biti samo ultima ratio. A i onda će dolaziti do osveta i ubijstava. Bilo bi dakako idealno, kada bi se, prama riečima nekih, stvorio »podpuni autoritet otca obitelji kao upravitelja seljačkog doma i rada svih domara«, ali će svaki upravnik, koji je imao posla u zadružnim stvarima, potvrditi, da je to samo nedostiživi ideal.

Koliko je naš sviet navalio da dieli sve što se samo dieliti može, najboljim su dokazom naše zemljišne zajednice. One su doista dobro uređene, upravlja birani glavar i odbor. One su pod nadzorom oblasti narodu sačuvale šume i dosta prednosti. Pa ipak, sve se zajednice diele. Seljaci hoće individualno vlastničtvo, jer naprosto ne će više kolektiva. Time propasti će i posljednje uređenje seljačke šume, nastat će pitanje obskrbe drvom, jer se u individualnom posjedu sječe sve od reda. Svaki upravnik, koji je nastojao spriečiti diobe, stekao je silnih neprijatelja među seljacima.

2. Vidimo, dakle, da se dioba ne može i ne smije priečiti. Jer ako broj članova zadruge u dvie ili više generacija poraste, ako se čak ni obitelji rođene braće ne slažu, bolje je da se diele nego da se ubijaju. Diobom bit će bar neka gospodarstva, prisilnom zajednicom sve ide kao pas i mačka. Diobu dakle valja dopustiti i tu smo na istim problemima, kao u početku slobodnog seljačkog života poslije 1848. No gdje ćemo uzeti zemlju za diobu?

Čitam da se seljak buni protiv propisa zadružnog zakona, koje da je zakonodavac unio samovoljno, a koji nisu u duhu seljačkih običaja »na pr. propisi o ograničenju diobe seljačkog doma obzirom na najmanju izmjeru itd. No istodobno se priznaje, da je uvjet diobe: »ako svaka od novih diobnih grana može diobom imovine polučiti najmanju i najpotrebniju izmjeru zemljišta«. Tu smo dakle došli do istog samovoljnog unošenja propisa, koji da ne odgovaraju duhu naroda. Na istome smo kao i pred 100 godina. A što onda, ako nema dosta zemlje za takove najmanje izmjere? Hoćemo li se vratiti u »potajne diobe« i u obći metež vlastničtva i posjeda? Ili ćemo prisiliti ljude da žive zajedno? Ili ćemo ih preseliti nekamo u tuđi kraj, što oni nikako ne će?

Za prijašnje prakse naprosto se zabranilo dieljenje bez najmanje izmjere. Međutim i opet je bio život jači od zakona. Seljaci se dielili bez obzira na zakon, nastale su »potajne diobe«. U zemlj. knjigama nisu provađane, kao vlastnica je fungirala zadruga, dok je u posjedu bio možda već i treći ili peti posjednik. Iz toga su nastajale parnice, fingirale se zastare i dospjelosti, stojalo je to novaca i seljake i državu. Zato je bivši predsjednik Upravnog suda dr. Mil. Zoričić u sporazumu s pok. dr. Tončićem, jednim od najboljih poznavalaca našeg zadružnog prava bio stavio priedlog, da se zakonskom novelom priznadu faktično provedene potajne diobe. Tome je udovoljeno i tako je veoma veliki dio zadružnog zemljišta došao opet u normalne prilike, suglasnost vlastničtva i posjeda. Zar ćemo sada ponovno u iste pogrješke?

Još je jedan momenat, koji djeluje na diobe. To je posebno prirađivanje. Reformatori se protive t. zv. osebunjku, t. j. posebnoj imovini pojedinog člana zadruge. No i tu je život jači. U velikom broju zadruga nalaze se članovi, koji su ili poduzetni ili inače spretniji, pa su naučili kakav zanat, bave se trgovinom ili inače izkorišćuju svoje znanje, ostajući i nadalje članovima zadruge i radeći na polju. Iz prakse znadem, da ima zadrugara, koji u vrieme, kada ne rade za zadrugu, prave cipele, bave se stolarijom, kovačijom itd. Dapače, u području Karlovca neki su umješni zadrugari osnovali svoj vlastiti kinematograf, koji im je liepo nosio, ali su i nadalje ostali poljodjelci i radili u zadruzi kao zadrugari. Naš je zakon to predvidio i dozvolio posebno sticanje, ako je na to privolio kućegospodar zadruge.

U praksi obično član počima stvar tako, da obećaje jedan dio privređenoga dati zadruzi i kućegospodar mu daje dozvolu. Ako ju i neda, radi svejedno po svome. Kada prihodi porastu, dotičnik ih zadržava za sebe i svoju užu obitelj. Tu nastaje jedna vrst osebunjka. Zabraniti to, značilo bi spriečavati valjanu pobudu. Siliti čovjeka da ono, što je svojim trudom, mimo posla u zadruzi, stekao, mora dati zadruzi, značilo bi dati premiju onima, koji ne rade ništa.

I tu znadem iz prakse dosta slučajeva, u kojima su pojedini zadrugari s dozvolom ili bez nje otišli u Ameriku, tamo zaradili liepo dolara, vratili se i bili ovdje bogati, dok se najednoć nije sjetila zadruga, da je sve stečeno zadružna imovina. Možete li zamisliti čovjeka, koji je deset godina kao rob radio u talionicama i rudnicima, a onda se traži, da svoju znojem stečenu zaradu dieli s onima, koji su liepo sjedili kod kuće? I tu je bilo parnica i dosta mrtvih glava! Mislim da je ovo dosta dokaza, da u današnje vrieme treba dozvoliti svakome članu zadruge da radi kako najbolje može, ako time izravno ne oštećuje zadrugu. Čim član zadruge imade svoj posebni imetak, tu nastaje neminovno vrelo svadje. Drugi žele učestvovati u koristima toga imetka, prigovaraju da vlastnik osebunjka zanemaruje zadružni rad itd. Ovaj onda traži diobu. Kako da se to spriječi?

IV.

Nakon svega razloženoga dolazi se do ovih zaključaka:

1. Stvaranje kolektivne seljačke imovine s jednim autoritativnim vodstvom nemoguće je i protivi se današnjoj pravnoj sviesti naroda. Narod sam traži diobe postojećih kolektiva, i to ne po građanskom zakonu, nego po zadružnom pravu.

2. Postojeći posjedovni odnosi onemogućuju pretvaranje sadašnjih patuljastih gospodarstava u dostatno velike seljačke obiteljske posjede. Nemamo za to ni novaca ni aparata.

3. Koloniziranje omogućit će t o k o m d u l j e g v r e m e n a, da se samo jedan dio prekobrojnog seljačkog pučanstva smjesti na obradivu zemlju. To međutim iziskuje velike melioracije, koje će stojati ogromnih svota. Mi te svote u dogledno vrieme ne ćemo smoći, pogotovo ne redovnim budžetiranjem poslije rata, jer ćemo, nažalost, biti veoma siromašni i na dugo vrieme izcrpljeni ratnim nevoljama. Nešto će tu možda pomoći pomorom za vrieme rata opustjela zemlja, koja će se moći naseliti.

4. Na tvrdnju: »vidi se da je tokom dugih godina seljačka imovina sama najbolje sebe očuvala u nedjelivosti i kao svetu baštinu seljačkog doma«, odgovaram, da je baš protivno točno. Seljački posjedi ne samo da se nisu očuvali u nedjelivosti, nego su, nasuprot, razparcelirani u patuljasti posjed, radi čega baš i jeste ovo pitanje na dnevnom redu. Ne možemo prepustiti seljačkoj imovini, da se ona sama čuva od dieljenja, jer će poći do kraja po zlu.

5. Međutim seljačtvo se množi i množit će se, ako Bog da, i dalje. Bit će ih sve više, koji ne će moći živiti od poljodjelstva. Za to se pučantvo treba poskrbiti. Treba poduzeti realne mjere, koje s minimumom troška dovode do maksimuma uspjeha. Tu nam moraju opet biti uzorom oni, koji su to sve već prošli.

6. Jedina mogućnost stvaranja privrede prekobrojnim radnim snagama sela je veleobrt. Danas vidimo, da je čak i obrt već podpuno mašiniziran. Eto, u Zagrebu je veliki broj postolarskih obrtnika morao napustiti samostalni obrt i radi kod Bate. To nije liepo, ali je, nažalost, činjenica, jača od naše volje.

7. Za veleobrt imademo, hvala Bogu, liepe mogućnosti, jer imademo sirovina. Dosada radili smo gospodarski sasvim naopako: izvozili smo sirovine i neke poluizrađevine, uvozili smo poluizrađevine, ponajvećma izrađevine. Time je ciela dobit išla u korist stranih poduzetnika i strane radne snage. Mi moramo stvoriti svoj veleobrt, i to u prvome redu onaj, koji se osniva na našim sirovinama, kasnije možda i drugi. Sredstva, uložena u veleobrt, bit će daleko bolje uložena, nego ako trošimo na neke vrlo skupe melioracije dvojbenog uspjeha. Kažem dvojbenog uspjeha, jer znadem iz izkustva, da su ogromne površine, koje su bile po veleposjedu uzorno odvodnjene, danas opet pod vodom, radi nehaja sadašnjih naseljenika. Povrh stvaranja veleobrta imade kod nas dosta mogućnosti za kućni obrt na selu.

8. Ma što se radilo, zemlju ne možemo povećati ni umnažati. Prije ili kasnije mora nadoći čas, kad postojeća zemlja više ne će dostajati da prehrani i zaposli sve seljačtvo. Toj istini moramo gledati u oči. Njoj ne ćemo izmaći nikakovim zakonom o seljačkom nasljednom pravu ili seljačkoj imovini. Može se donieti zakon o seljačkom nasljednom pravu. O tome treba da razmisle stručnjaci. Na temelju zadružnog prava to nikako ne ide.

Uvođenje hrvatskog jezika u sudovima Dalmacije u prošlome stoljeću

Napisao Vjekoslav Maštrović, kotarski sudac u Osieku

Poznata je težka i ogorčena borba hrvatskih rodoljuba u Dalmaciji za vrieme Austrije, da se uvede hrvatski kao uredovni jezik, a koji jezik jedino narod poznaje.

Mletačka je republika ostavila po uredima talijanski jezik, koji Austrija nije uklonila, nego baš naprotiv podržavala, kao što je politički podržavala malu skupinu od 15.000 većinom doseljenih Talijana na štetu 400.000 Hrvata. (Prigodom službenog popisa žiteljstva 1857. u Dalmaciji je utvrđeno, da ima svega 15.672 Talijana, a i ta je brojka bila manja prema istinskom stanju).

U drugoj polovici XIX. stoljeća borba za hrvatski jezik silno se razvila, te je doniela konačno ostvarenje narodnih težnja: hrvatski je jezik postao uredovni jezik. Cieli je naš narod u Dalmaciji kod toga sudjelovao sa vrlo aktivnom inteligencijom na čelu sa dr. Mihom Klaićem i don Mihom Pavlinovićem, koji su uz ostale imali kao vrle pomagače pravnike dr. Josipa Paštrovića zvan »Naš Garibaldi«, dr. Lovru Matića, Ivana Vrankovića, dr. Kostu Vojnovića i dr.

Kod sudova osobito se očitovahu težkoće zbog upotrebe stranog jezika kod uredovanja. Najveći broj stranaka su težaci, koji znadu jedino hrvatski govoriti, međutim razpravljalo se, preslušavalo, zaprisizalo i podneske podnosilo samo na talijanskom jeziku. Vrlo su često stranke bile oštećene samo zato, što jezik nisu razumjele. Vlada je dalmatinska u Zadru bila kojiput prinuđena, da uzprkos protivljenja Talijana donese koji proglas, obznanu ili sl. na hrvatskom jeziku. Kako su naš jezik poznavali vladini tadašnji činovnici, neka pokaže ovaj primjer: vlada je 10. travnja 1815. br. 3966 objavila svoju obznanu o ustanovljenju prizivnog sudišta u Zadru s ovim riečima:

»U odgovor od Kraglieve Zapovidi 15 marca pervoga prossastoga ucignena po ono stoje upissano od Privissoko Cesaro Kraglievo Vichie Dvorsko od Verkovne Pravde u Bec 25. febrara pervasgnega dohodi utverdjeno, i zapovidieno.

I. Da jedno samo pristoglie od appella i Starij Sud Obadni bude namisten u Zadar za svu pruxinu od Cesarsko Kraglieve Vladagne Dalmaczie, Arbanie i Dubrovnika.

II. Da isto Pristoglie imade poceti sluxbu od svoje duxnosti dnevom pervoga maja pervoga dosastoga.

III. Da sva Pristoglja i Sudci toliko ugliudni koliko obadni u pruxini Cesarsko Kraglievsko Vladagne Dalmaczie, Arbanie i Dubrovnika imadu biti podloxni istome Pristoglieu od appella, i Sud Obadni Starj, od dneva pervoga maja dossastoga u napridak.

Ove Kraglieve odluke jessu ocitovane obicainim nacinom u oba jezika na opchieno razumliegne i upravljegne.

Iz Cesaro Kraglieve Vladagne Dalmaczie, Arbanije i Dubrovnika«.

Pristoglie znači sudište, sud obadni znači kazneni sud, a sudci ugliudni znači građanski sudci.

Gdje su djelovali sudci Hrvati, tu je bilo lakše s uredovanjem, jer su oni pomagali, tumačili i nadzirali, da se neupućeni težak ne prevari. Ali s druge strane Talijani su izkorištavali svoj položaj činovnika i sudaca, gdjegod su mogli i strogo provodili uredovanja na talijanskom jeziku, a na štetu žiteljstva, kako bi ono bilo time kažnjeno što taj plemeniti jezik talijanski ne zna i ne će da nauči.

Narod je bio nezadovoljan i ogorčen. Konačno zastupnik u carevinskom vieću u Beču S. Ljubiša u tom pitanju stavio je interpelaciju na ministra pravosuđa. Na to je min. pravosuđa 15. ožujka 1862. izdalo c. kr. prizivnom sudu u Zadru naredbu, u kojoj određuje i upućuje, da ako stranke znadu samo »slavjanski jezik«, sudovi će, u koliko se može, — na tom jeziku saslušati okrivljenika, izpitati svjedoke i u zapisnik istim jezikom bar glavne njihove riečiti upisati, prisega se ima položiti također na slavjan. jeziku i o tome zapisnik sačiniti, kaznene razprave protiv »slavjanskih stranaka« imaju se vo-

diti na slavjanskom jeziku, i tako osudu objaviti; stoga valja da sudjeluju sudci i branitelji koji taj jezik poznaju, — sve to, koliko je moguće. Nadalje su sudovi dužni primati podneske na slavj. jeziku, a rješenje takovim strankama ima se slati na njihovom jeziku. Dozvoljava se prigodice nabavljati tiskanice na slavj. jeziku.

Ova naredba, iako je u znaku »koliko je moguće« i »prigodice«, ipak je značila korak napried bar kod sudova, tim više, što je prizivno predsjedništvo u Zadru imalo kod popunjavanja sud. mjesta voditi računa o tome, da li reflektant poznaje slavjanski jezik. U tome je smislu određenija kasnija odluka od 1. prosinca 1866. br. 6983 drž. ministarstva donesena u dogovoru sa minist. pravosuđa, da se »nitko odsele ne prima u stalne službe državne u Dalmaciji, ako ne dokaže da temeljito zna jezik italijanski ili ilirsko-dalmatinski, i to pred naročitim Poverenstvom, koje se u tu svrhu ustanovljuje kod c. kr. Namisništva«.

U međuvremenu u dalm. saboru vodi se također ogorčena borba za hrvatski jezik. Don Miho Pavlinović od prvoga dana 15. travnja 1861. prvi u saboru govori samo hrvatskim jezikom, a pobjeda je ušliedila tek 21. srpnja 1883., kada je izbačen talijanski jezik iz svake uporabe u dalmat. saboru u Zadru.

Već naredbu od 15. ožujka 1862. hrvatski sudci izdašno izkorišćuju, te sve više hrvatski jezik u dalmatinskim sudnicama upotrebljavaju i zabacuju strani jezik talijanski. Tako su sudovi u Dalmaciji prve oblasti, koje se služe hrvatskim kao uredovnim jezikom. Ali kako spomenuta naredba omogućuje, da sudac koji se Talijanom osjeća, uređuje talijanski, to se tražilo određeniju naredbu, ali ne samo za sudstvo, već i za — upravu. Tada vlada u cilju izvršenja čl. 19. temeljnog zakona od 21. prosinca 1867. izda tek 1869. naredbu minist. unut. poslova od 20. veljače, a minist. pravosuđa naredbu od 26. veljače. Prvom naredbom hrvat. jezik tek prodire u upravu i primjena mu je alternativna sa talijan. jezikom, te ovisi o tome kojim jezikom govori i moli stranka. Druga naredba sadrži ove propise: »U poslima pedipsne pravde sa strankama, koje se služe jezikom slovinskim u zemlji upotrebljavanim, imaju sudovi Dalmacije razložiti u tom jeziku, to jest u ilirsko-dalmatinskom; — ter u istom jeziku

1. primiti i upisati u zapisnik izpite svidočbene i sasluške obtuženikah; 2. pisati zapisnike ročištne u pedepsnim parnicama zbog prestupljenah; 3. odpraviti zaključke, što se dostave strankama u tečaju istrage zbog zločinstvah i prekršajah, isto tako i zaključke tužbovne; 4. držati konačne rasprave u postupanjima zbog zločinstvah i prekršajah; 5. proglasiti i odpraviti sve presude i odsude s njihovim razlozima; 6. i Sudovi drugoga stupnja imaju svoje presude u predmetima pedipsnim i obrazloženje opremiti u jeziku ilirsko-dalmatinskom, to ako je presuda u pervom stupnju u onom jeziku izrečena, a utok ili izvedenje iz istoga jezikom od višespomenutoga različitim napisano, ako se nebi prikazalo«.

I ove su naredbe bile manjkave. Na pr. nije riešeno, kojim jezikom imaju se uredovni odpravci pisati, ako podnesak stigne od stranke, koja se ne služi ni hrvatskim ni talijanskim jezikom, ili kojim će se jezikom pisati odpravci stranci, koji se ne izdaju na njen zahtjev, ili koji će biti jezik za uredovanje drž. odvjetništva i dr. Stoga su oba ministarstva pravosuđa i unut. poslova zajedno 20. travnja 1872. izdali novu naredbu o upotrebi zemaljskih jezika u izvanjskoj službi sudova, polit.-upravnih oblasti i drž. odvjetništva u Dalmaciji, te su tako ti nedostatci uklonjeni.

Sada se počelo i u građanskom parbenom postupku upotrebljavati hrvatski jezik, te nije bilo prigovora do 1882., kad vrhovno bečko sudište donese rješitbu od 28. studenog br. 13535, da pošto je temeljnim zakonom od 21. XII. 1867. br. 142 izneseno samo načelo, a ovo ne može izmieniti propis § 14. građ. postupnika (da se stranke i njihovi zastupnici moraju u svojim spisima služiti tal. jezikom), kao niti minist. naredbe, te su stranke dužne kod sudova služiti se izključivo talijan. jezikom, a ne hrvatskim.

Trebalo je sada izmieniti taj § 14. građ. postup. i to carskim zakonom. U tome je uspio vrli rodoljub dr. Gajo Bulat, te je u carevinskom vieću proveo zak. priedlog, koji se nazvao kao zakon od 25. svibnja 1883. »Lex Bulat«. § 14. građ. postup. sada je glasio: »Jedna i druga stranka i njihovi pravni zastup-

nici imadu se u svojih govorih služiti kojim od jezika, što su u zemlji običajni, te se pri tom kaniti svake suvišne obširnosti, opetovanja i zadirkivanja«.

Svagdje se kočila upotreba našeg jezika i za sve oblike međuoblastnih odnosa valjalo je donositi posebne naredbe, upute i okružnice, te žilavo se boriti, da do izdanja takovih dođe.

Tako 21. studenog 1887. min. unut. posl. i min. pravos. izdaju naredbu, da sudovi, upravne oblasti i drž. odvjet. sa samouprav. oblastima odnosno sa autonomnim organima saobraćaju u poslovnom jeziku, kojim se ta oblast služi.

Unatoč tome talijanska je skupinica u Dalmaciji, koja je svoje pripadnike uz pomoć Austrije ugurala na mnoge položaje, ljubomorno čuvala položaje talij. jezika, ne birajući sredstva da se taj jezik održi. Ali narodna volja stala je prodirati čak i tamo, gdje su talij. jezik čuvali ogradom propisa, zakona i naredaba. Nadolazila su nova pokoljenja mladih činovnika, napose perovodnih, koji su bez obzira na propise i stegovne prietnje uvodili hrvatski jezik u urede, a drugim jezikom nisu htjeli pisati. Bilo je radi takovog odvažnog držanja i žrtava. Odpuštanja, premještaji i politički progoni. Poznat je slučaj sudca dr. Ferija, koji je mužki i otvoreno u sudnici upotrebljavao hrvatski jezik, čak i u unutarnjem uredovnom poslovanju, kod kojeg je morao upotrebljavati tal. jezik, koji je smatrao tuđinskim jezikom, pa kao takav ne spada u hrvatsku sudnicu. Bio je stegovno kažnjen, i konačno je morao napustiti službu.

Ali sad je narod progovorio svoje. Birači su odmah dr. Ferija kao svog zastupnika poslali u Beč, te je i slučaj tog sudca konačno uvjerio bečku vladu, da u Dalmaciji ima konačno urediti jezično pitanje.

Nakon naredbe od 26. travnja 1909., koja je stupila na snagu 1. siečnja 1912., a kojom je jezično pitanje uglavnom povoljno riešeno, hrvatski je sudac u Dalmaciji mogao suditi i uredovati na hrvatskom jeziku, bez obzira, da li se radi o izvanjskim ili unutarnjim poslovima, a narod je bio zadovoljan, jer se njegovim jezikom uredovalo.

Iz ovog letimičnog pregleda borbe za upotrebu hrvatskog jezika u uredima u Dalmaciji zapažamo, da je narod prvi osjetio težkoće u sudu, ako se u njemu ne ureduje jezikom koji razumije. Zato je i došlo do toga, da se hrvatska rieč mogla upotrebljavati prvo u sudovima Dalmacije (1862.), a tek postepeno u drugim uredima. Narod sjeverne Dalmacije i po našim otocima osjetio je i u novije vrieme (1941.—1943.) moralne i materialne posljedice, kad se iza sudačkog križa čuje tuđinska rieč.

Poželimo, da to bude točka u borbi jadranskih Hrvata za najosnovnije: za materinsku rieč u kući, sudu — i u svakom mjestu!

Slučaj kada je nemoguća primjena § 934. ogz.

Kod tolikih tužbi radi plaćanja odpravnine (bilo zakonske bilo ugovorene) dogodilo se ipak jedanput, da je tuženi poslodavac stavio tužbenome zahtjevu prigovor iz § 934. ogz., t. j. prigovor prikrate preko polovine (laesio enormis). Radilo se, naime, o ovome slučaju: Poslodavac je razriešio odkazom službeni odnos sa svojim činovnikom, nakon što je ovaj radio kod njega neprekidno punih 12 godina. Kako je za takovo razrješenje bila ugovorom predviđena odpravnina, a ova je bila doista vrlo visoka, poslodavac ju nije htio platiti, tako da ju je činovnik utužio. Tuženi poslodavac protivio se tužbenome zahtjevu pozivajući se na § 934. ogz., jer da ono što je tužitelj primio kao redovitu mjesečnu plaću kroz dvanaest godina službe i što bi još imao primiti u ime utužene odpravnine za više no dvostruko premašuje vriednost njegova dvanaestgodišnjeg rada. Spor je svršio nagodbom, na koju je činovnika prisilio više strah pred dugim trajanjem parnice nego li pred neuspjehom, pa kako stvar nije više sub judice a sud nije dospio da o njoj dade svoj pravoriek, nema zaprieke da se spomenuti prigovor razmotri na ovome mjestu.

§ 934. ogz. spada među one propise, koji uspješno pobijaju zamjerku, koja se stalno predbacuje starcu općemu građanskome zakoniku, da je on skrajnje liberalan a nimalo družtven. Spomenuti paragraf ograničuje slobodu ugovaranja uzimajući u zaštitu jednu stranku od pretjeranog izkorištavanja po drugoj stranci. On ovlaštuje stranku, koja je iz dvostrano obveznog posla primila manje od polovice vriednosti onoga što je drugoj stranci dala, da traži ukinuće pogodbe i povratu u prijašnje stanje. Tog ovlaštenja nema u iznimnim slučajevima nabrojenim u daljnjem §-u 935. i u još nekim drugim zakonima (na pr. § 280. trg. zak. ne dopušta napadanje radi prikrate preko polovine kod trgovačkih poslova). Na konkretni slučaj, o kojemu se ovdje radi, ne može se primieniti nijedna od iznimki, tako te bi izgledalo da je pogodba doista pobitna sa stanovišta §-a 934. ogz. A ipak nije!

Kako je rečeno, ovlaštenje prikraćene stranke sastoji u iskanju — kako zakon doslovce veli: — »da se pogodba ukine i da se stvari povrate u prijašnje stanje«. Tako bi glasio tužbeni zahtjev navodno prikraćene stranke odn. njezin prigovor na tužbeni zahtjev protivne, navodno ugovorom pogodovane stranke. No je li takav zahtjev moguće izpuniti? Za njegovo izpunjenje trebalo bi da činovnik vrati poslodavcu sav onaj novac, koji je u ime plaće primio kroz dugi niz godina svog službovanja, ali i da poslodavac vrati činovniku sav njegov dugogodišnji rad. Jer samo to može značiti povrata u prijašnje predpogodbeno stanje. Baš kao da i nije bilo pogodbe. No dok bi činovnik mogao vratiti novac, jasno je da poslodavac nebi mogao vratiti činovniku njegov rad. Taj je obavljen i tu vriedi ona: factum infectum fieri nequit. Povrata, dakle, u prijašnje stanje je nemoguća, a što je nemoguće, ne može se ni utužiti.

Za povratu u prijašnje stanje nema nadomjestka. Nebi u konkretnome slučaju koristilo poslodavcu nuditi da će mjesto rada, koji po prirodi same stvari ne može više vratiti, činovniku vratiti odn. izplatiti običajnu vriednost tog rada — jer to ne bi bila više povrata u prijašnje stanje, a zakon traži izriekom baš takvu povratu. Ima se vratiti točno ono što je dano. Poslodavac je dao plaću u novcu i ovaj je povrativ, ali činovnik je dao rad, koji — kako rekosmo — nije povrativ. One sile, koje je činovnik uložio u rad; ona snaga, koju je radom izcrpio; ono vrieme, koje je radom izgubio — ništa se od toga ne može povratiti. Razlika između sadanjeg i prijašnjeg stanja ostaje velika, nenaknadiva, neukloniva, što se ne može reći za poslodavca, koji, primivši povrat ukamaćene plaće, ne bi u pravilu osjetio nikakve razlike.

Daljnja, druga rečenica § 934. ogz. glasi: »Ali drugoj strani slobodno je uzdržati posao nadopunjenjem onoga, što nedostaje do običajne vriednosti«. Druga strana bila bi ona, koja je napadnuta zbog prikrate preko polovine bilo tužbom, bilo prigovorom, — u našem slučaju: činovnik. Iz toga moglo bi se zaključiti, da bi činovnik mogao odn. — da suzbije prigovor utuženog poslodavca — da bi morao nastaviti raditi sve dotle dok bi vriednost njegova dosadanjeg kao i nastavljenog rada dosegla bar polovicu primljene plaće plus one, koju bi imao primiti iz naslova utužene odpravnine. Prema tome zaključku osuda bi imala glasiti odprilike ovako: tužbenome se zahtjevu udovoljuje; tuženi poslodavac dužan je platiti utuženu odpravninu, ali pod uvjetom da tužitelj činovnik nastavi raditi kod tuženoga još toliko i toliko vremena. Kraj sve prividne logičnosti ovakvoga zaključka on ipak ne bi bio izpravan. Ne bi bio izpravan zato, jer je druga rečenica § 934. ogz. vezana o prvu rečenicu; između njih postoji junctim, što se najbolje vidi po vezniku »ali«, s kojim počinje druga rečenica. Drugu rečenicu dopušteno je primieniti samo onda, ako je moguća primjena i prve rečenice. Traži se prije svega da poslodavac doista može izvršiti svoje pravo iskanja »da se pogodba ukine i da se stvari povrate u prijašnje stanje«. Istom ako je to moguće, slobodno je drugoj strani (tužitelju činovniku) nadopuniti izpod polovine vriedni rad daljniim radom do polovine njegove vriednosti. Mogućnost, dakle, provedbe poslodavčeva prava uvjet je za upotrebu činovnikova prava. A kako one prve mogućnosti nema, ne dolazi do primjene ni to činovnikovo pravo. Jer što je slobodno drugoj strani? Uzdržati posao! — veli zakon. A ima smisla uzdržati samo onaj posao, kojemu prieti ostvariva pogibelj da se ne će uzdržati, da će ga se moći ukinuti. No čim poslodavac iz već rečenih razloga ne može posao, pogodbu ukinuti ni vratiti stvar u prijašnje stanje, ne dolazi činovnik ni u priliku ni u nuždu taj posao uzdržati. Poslu nije potrebno uzdržanje sa strane činovnika, kad je (posao) već sam po sebi uzdrživ, kad ostaje, kad ga je nemoguće ukinuti. Osim toga zakon veli: »Ali drugoj strani slobodno je uzdržati posao...« Slobodno je, ona ima pravo, ali ne mora. Druga strana (u našem slučaju: činovnik) može se suzdržati od te svoje slobode, ne

učiniti upotrebe od svog prava i jednostavno prepustiti navodno prikraćenome poslodavcu, neka samo ište da se pogodba ukine i da se stvari povrate u prijašnje stanje«. Kako bi pak svršilo to iskanje poslodavca, već smo razložili.

Sve gore rečeno vriedit će uobće za sve one dvostrano obvezne poslove, kod kojih je po njihovoj naravi nemoguća povrata u prijašnje stanje. U prvome redu i ponajviše bit će to pogodbe vrhu usluga za plaću i uporabne pogodbe. Kod skoro svih ostalih poslova njihova narav dopustit će manje više povratu u prijašnje stanje, zbog česa bit će kod njih i primjenjiv propis § 934. ogz. (Sjećamo se tom prilikom zanimljivih pokušaja jednog od najboljih hrvatskih pravnika pok. dr. J. Mudrovčića, da pomoću §-a 934. ogz. opravda valorizaciju. Velimo »pokušaja«, jer kraj sve zanimljivosti i izvornosti razlaganja držimo da pokojni pisac nije uspio sa svojim razlaganjem ili mu bar praksa nije dala pravo).

Pri dosadanjem razmatranju nismo uzeli u obzir druge možebitne razloge, jer smo ih smatrali uzgrednim i suvišnim kraj glavnog i prvenstveno odlučnog razloga nemogućnosti provedbe povrate u prijašnje stanje. Tako smo ostavili na stranu na pr. pitanje, može li se odpravnina smatrati plaćom za već obavljeni rad t. j. smije li se ona uobće pribrojiti plaći pa da taj zbroj bude mjerodavan za ocjenu o razmjeru vriednosti danoga i primljenoga. Odpravnine, duše, nema bez plaće, bez rada, bez službe, te se plaća obično i uzima kao temelj za odmjerenje odpravnine, kao što i poslodavac obično određuje visinu plaće uvažujući možebitnu svoju dužnost da će jednom platiti i odpravninu, — ali s druge strane ima razloga smatrati odpravninu naknadom za ono, što službopримac gubi ili može izgubiti zbog prestanka službenog odnosa, koji on nije skrivio, nego ga je poslodavac svojim odkazom prouzrokovao. Sa tog stanovišta odpalo bi uobće uspoređivanje odpravnine s vriednošću obavljenog rada. Međutim pitanje pravne naravi odpravnine traži obširnije razlaganje, koje bi prešlo prostor određen zadatkom ove razprave. Njezin je pak zadatak bio da se na temelju jednoga primjera iz prakse dokaže neprimjenljivost § 934. ogz. ne samo u onim slučajevima, koje § 935. ogz. i neki posebni još zakoni izriekom kao iznimke navađaju, nego uobće i onda, k a d g o d j e p o n a r a v i s t v a r i n e m o g u ć e d a s e o n e p o v r a t e u p r i j a š n j e s t a n j e. Onda je dotična pogodba nenapadljiva i neukidljiva. Jer zakon veli: »... da se pogodba ukine i da se stvari povrate u prijašnje stanje«. I — a ne možda »ili«. Dosljedno je u istome slučaju nepripustljivo odn. neprihvativo, bezpredmetno i suvišno pravo napadnute stranke da nadopunjenjem uzdrži na snazi ugovor, za koji navodno prikraćena stranka i onako nema mogućnosti da ga s uspjehom napadne i snagu mu oduzme.

† Franjo Haladi

Dana 25. kolovoza 1944. umro je u Zagrebu u visokoj starosti od 85 godina umirovljeni banski savjetnik Franjo Haladi, jedan od osobito zaslužnih pravnika i upravnih praktičara starije hrvatske pravničke generacije.

Franjo Haladi rođen je u Zagrebu 8. rujna 1859. U Zagrebu svršio je sveučilištne pravne nauke i stupio 1882. u sudačku službu. Kao zamjenik državnog odvjetnika bio je neko vrieme pridieljen državnom nadodvjetničtvu, a 1895. pozvan je na službovanje u unutarnji odjel hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade te su mu odmah povjerene važne zadaće oko izrade i provedbe agrarnih zakona. Te je poslove pokojni Haladi obavljao s osobitim uspjehom kao upravitelj tada novo osnovanog agrarno-pravnog odsjeka. Kraljevskim rješenjem d 2. X. 1913. imenovan je banskim savjetnikom, godine 1916. odlikovan je vitežkim križem Leopoldova reda, a u ožujku 1919. umirovljen je na vlastitu molbu iza 37-godišnjeg službovanja.

Haladi spada u red onih hrvatskih upravnika, koji su vezali obilno pravno znanje sa zrelim gledanjem na potrebe zemlje i naroda. Glavna mu je zasluga, da je djelatno radio na izradi suvremenog zakonodavstva, kojim su uređivani odnošaji našega seljačkoga svieta. To je zakonodavstvo dalo svoje prve plodove u zakonima o zadrugama od 1889., o uređenju zemljištnih zajednica od 1894. i o uređenju plemenite općine Turopolje od 1895. Haladi-u je bila

povjerena izrada provedbenih naredaba k potonjim dvim zakonima, pa se onda po njima pristupilo provedbi tih zakona, a kod toga je Haladi imao najvažnijega udjela kao upravitelj vladina odsjeka, koji je rješavao te poslove u najvišoj molbi i davao upute za njihovo provođenje kod nižih oblasti. Kasnije je izradio osnovu zakona o komasaciji zemljišta od 8. VII. 1902. U svrhu proučavanja toga pitanja putovao je po raznim zemljama (Austriji, Češkoj, Moravskoj, Njemačkoj). Isto je tako važan njegov rad na osnovi zakona o nuždnim prolazima od 6. IV. 1906. Uz predradnje za te zakone Haladi je zaslužan i za njihovu provedbu. Već samih tih nekoliko točaka pokazuje konstruktivnost Haladi-eva rada na polju naše uprave.

Uz taj rad u službi Haladi je radio plodno i uspješno kao pravni pisac. Od godine 1893. javlja se u »Mjesečniku« raznim člancima i razpravama kao i prikazima naše upravne judikature. U doba prije prielaza u upravnu struku spada njegova razprava »Ograničenje osobne slobode po kaznenom postupniku od 17. svibnja 1875. osobitim obzirom na predizvide i iztragu« (Mjesečnik 1893.), a od oko 20 prinosa iz upravne struke članak »O potrebi revizije hrvatskog komasacionog zakona« (Mjesečnik 1899.). Posebno je izdao tumače nekih zakona: Zakon o komasaciji zemljišta (Zagreb 1902.), Zakon o vodnom pravu (Zagreb 1903.), Tumač zakona od 6. travnja 1906. o nuždnim prolazima (Zagreb 1906.). Uredio je omašna četiri svezka Uredovne zbirke naredaba i propisa kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade, odjela za narodno gospodarstvo (Zagreb 1915.—18.), od kojih je dobar dio i sam izradio.

U Hrvatskom pravničkom družtvu djelovao je pokojnik vrlo živo. Bio mu je tajnikom preko 20 godina (od 1896.—1917.), a onda predsjednikom do 1921. Kao tajnik sudjelovao je kod priređivanja svetčane proslave 25-godišnjice družtva i kod svih pobuda i akcija, koje je družtvo poduzimalo u prva tri lustra ovoga stoljeća.

Poštovan od svojih drugova i kasnijih pravničkih naraštaja živio je zadnjih 20 godina povučeno. Hrvatski pravnici i Hrvatsko pravničko družtvo sačuvat će mu dostojnu i trajnu uspomenu.

Prof. dr. J. A.

Ocjene i prikazi

RAD hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 277. razreda poviestno-jezikoslovnoga i filozofsko-pravnoga — 126 —. U Zagrebu, 1943. Narodna tiskara, Kaptol 27. str. 132. Ciena Kn 750.—. U tom svezku Rada izašle su tri razprave, i to od Vladoja Dukata: Ivan Trnski i Šulekovi rječnici, od Dr. Mihajla L a n o v i ć a: Stjepan pl. Verbőcz, veliki učitelj staroga našega prava, te od Miroslava Š a n t e k a: Ovlasti viših sudova u kaznenim stvarima povodom tužiteljeva pravnog lieka. Kao pravnik osvrnut ću se na posljednje dvie razprave. I Lanovićeva i Šantekova razprava izdane su i posebice, te Lanovićeva stoji 300.— kuna, a Šantekova 250.— kuna.

L a n o v i ć o četiristogodišnjici smrti Stjepana pl. Verböczt osvježuje »svietlu uspomenu velikog učitelja srednjovjekovnog prava hrvatsko-ugarske državne zajednice« Stjepana pl. Verböcz, kako se je sam podpisivao ili Verböczy, kako ga Madžari nazivlju dodavši plemićki »y« (Dabinović ga u svojoj »Hrvatskoj državnoj i pravnoj poviesti«, Zagreb, 1940. nazivlje »Werböczy«, v. stvarno kazalo str. 548 i passim na mjestima, navedenim u stvarnom kazalu). Šulek ga jednostavno zove Vrabec, što je svakako krivo, veli L. (O. c. str. 66). Verböcz je umro 1542. Lano-

vić je napisao studiju o njemu 1942, a održao je o njemu predavanje u svečanoj sjednici akademije 26. V. 1943.

L. prikazuje u najkrupnijim crtama život i rad Verböcza. Rodio se Verböcz oko 1460. Bio je čovjek nemirna duha i nepostojana značaja. U njegovo doba prevladavalo je u hrvatsko-ugarskoj državnoj zajednici običajno pravo, kao i kod drugih evropskih naroda. Privatno pravo bilo je skoro izključivo običajno pravo. Uslied očajne pravne nesigurnosti valjalo je kodificirati to običajno pravo. Prvi je takav rad »decretum majus« Matije I. Korvina od 1486, no taj se skoro izključivo ograničio na sudski postupak. Godine 1514. predložio je Verböcz saboru svoj »Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae«. Saborski odbor je to djelo predlagao i izviestio da je u skladu sa zakonima i dobrim običajima. Kralj je svojim podpisom djelo potvrdio, ali ga nije providio pečatom niti razaslao županijama. Stoga odnosni saborski zaključak nije postao zakonom, jer mu je manjkala formalna sankcija. L. veli, da ta začudna činjenica nije u svojoj biti bila nikada podpuno objašnjena, no iztiče, da se čini dapače, da su bile glavni, ako ne i jedini razlog, zbog kojega je izostala sankcija, velike opreke između visokog i nižeg plemstva. Velikašima je naime« — veli L. — »bila i odviše zazorna ona jasno izražena — da tako kažemo — demokratska tendencija djela: njegovo oštro podvlačenje stvarnog jedinstva plemićskoga staleža i podpune ravnopravnosti običnih plemića sa magnatima« (O. c. str. 77). No u Sedmogradskoj bilo je djelo uzakonjeno g. 1691.

Premda Tripartit nije bio zakon, ipak je zavladao i u nauci i na sudu. I naši se sudovi njime služili. O porietlu prava sadržanog u Tripartitu, veli L. (O. c. str. 84.) »Pravo prikazano u Verböczovu Tripartitu b a r e m j e t o l i k o h r v a t s k o k o l i k o i m a đ a r s k o, jer ne samo da je ono u konačnom svome razvoju proizvod zajedničkog života naših pradjedova s Mađarima, već je baš i u prvima svojim početcima hrvatskoga odnosno obćeslavenskoga podrietla. Napose su u području privatnoga prava slavenski njegovi elementi daleko brojniji nego li mađarski«.

Pravo Tripartita važilo je kod nas, u koliko nije bilo izmienjeno kasnijim propisima, sve do sredine prošloga stoljeća. t. j. dok nije bio kod nas uveden o.g.z. I u Ugarskoj bilo je to pravo za absolutizma stavljeno van snage, no poslije diplome od 20. listopada 1860. kad je bio uzpostavljen ustav, stupio je Tripartit u pretežnom dielu Ugarske opet na snagu.

L. iztiče (O. c. str. 90.), da je V. prvi teorijski razvio nauku o »sv. kruni« kao osnovnom vrelu svih posjedovnih prava (»radix omnium possessionum«) i jedinom nosiocu vrhovne državne vlasti. Na osnovu te teorije država predstavlja posebnu osobu, različitu od ukupnosti državljana, što nije slučaj feudalne države. L. veli (O. c. str. 91.), da kod nas nije nikada bilo feudalizma,n i za vrieme vladara domaće krvi ni za vrieme naše državne zajednice s Mađarima. Manjkale su za to predpostavke, a osim toga vladarska vlast bila je javnopravnog značaja, čemu valja tražiti razlog baš u personifikaciji »sv. krune«. Javna je vlast, naime, naglasuje L., kao po nekom misteriju bila nazočna u sv. kruni (O. c. str. 91.).

Glede odnošaja između Hrvatske i Ugarske valja iztaknuti, da je V., kao i drugi naučenjaci i državnici mađarski, smatrao Hrvatsku obič-

nom pokrajinom Ugarske. Prema njegovu shvaćanju autonomija Hrvatske nije bila međunarodno-pravnog značaja.

Tripartit je u izvorniku ili u prievodima izašao u 51 izdanja. L. navada samo neka najznačajnija izdanja. Prvo je izdanje dao tiskati sam V. u Beču 1517. Preveden je i na hrvatski, mađarski, njemački i novogrčki (g. 1760., i to za grčke trgovce u Erdelju). Na hrvatski preveo ga je, i to na kajkavskom narječju, g. 1574. gradski notar u Varaždinu Ivan Pergošić. Taj je prievod bio tiskan u protestantskoj tiskari grofa Gjure Zrinskoga u Nedelišću u Međumurju. Kritičko izdanje toga prievoda priredio je češki prof. Dr. Karlo Kadlec, a izdala ga je g. 1909. Srbska kr. akademija nauka u Beogradu. L. navodi i nekoliko značajnijih tumača i izvoda iz V. Tripartita, a zatim djela obćenitijeg interesa, koja se bave Tripartitom, a među njima Kadlecovo: Verböczyovo Tripartitum a soukromné právo uherské i chorvatské šlechty v něm obsažene, Praha 1902. kao i svoje vlastito djelo: Privatno pravo Tripartita, Zagreb, 1929., u kojem, kako sâm kaže, nije obrađeno »privatno pravo Tripartita«, nego privatno pravo bivše hrvatsko-ugarske državne zajednice, kakovo se, na osnovu Verböczova Tripartita, doduše, ali nepuna još tri i pol stoljeća dalje razvijalo (O. c. str. 101.).

Lanovićeva studija o Verböczu, a naročito njegovo djelo o Tripartitu, koji se kroz stoljeća upotrebljavao u hrvatsko-ugarskoj državnoj zajednici kao glavni učbenik prava i priručnik u krojenju pravde, vrlo su važni doprinosi za našu pravnu poviest, pa smo smatrali svojom dužnošću, da na njih upozorimo tim više što je literatura o našoj pravnoj poviesti dosta oskudna.

Š a n t e k o v a se razprava bavi ovlašću, koju daje višim sudovima § 324. st. 2. rečenica 2. k. p., koja glasi: »Povodom ma kakvoga pravnog lieka tužiteljeva, može se sudbena odluka poništiti ili preinačiti i u korist okrivljenikovu«. Š. iztiče, da sudbena praksa, bar koliko je njemu poznato, tog propisa uobće ne primjenjuje. Pisci ne razpravljaju dublje o toj ovlasti, jer, čini se — veli Š. — da se taj propis shvaća tako, da se ta ovlast ima primieniti samo, ako to dopuštaju posebni propisi o svakom pojedinom pravnom lieku. Tom se shvaćanju protivi Š., jer da ne odgovara ni slovu ni duhu kazn. postupnika. Razpravu je razdielio u dva diela, te razglaba ad A) o predpostavkama za primjenu spomenute ovlasti, a ad B) o njezinu sadržaju i obsegu u njezinu odnosu prema svakoj pojedinoj vrsti pravnoga lieka, a na to u »Zaključku« iznaša svoje zaključke na temelju izvoda iz A) i B).

Izvodi ad A) jesu ukratko ovi: 1. Pod »pravnim liekom« imadu se u spomenutom propisu razumievati samo redoviti pravni liekovi, a ne i izvanredni pravni liek t. j. zahtjev za obnovu kaznenog postupka. 2. Nije predpostavka za primjenu tog propisa, da je pravni liek tužiteljev dopušten, podnesen u zakonitom roku i u propisanom obliku, 3. Pod tužiteljem razumieva se državni tužitelj, privatni učestnik kao subsidiarni tužitelj i privatni tužitelj. 4. Opravdano je i široko tumačenje toga propisa u smislu, da se on može primieniti i povodom pravnog lieka samoga okrivljenika ili kojega od suokrivljenika. 5. Spomenutu ovlast može sud pravnoga lieka primieniti po svojoj službenoj dužnosti, te nije kod toga vezan ni za

kakve razloge pobijanja. Pravni liek je samo zakoniti povod (arg. »povodom«), da sud uzmogne primieniti tu ovlast. 6. Pod sudbenom odlukom u spomenutom propisu razumievaju se u smislu §. 74. k. p. osuda, rješenje i naredba.

Izvodi ad B) jesu ovi: 1. Povodom ma kakve žalbe tužiteljeve može viši sud sudbenu odluku ureda radi poništiti ili preinačiti u korist okrivljenikovu. 2. Povodom ma kakvoga nepodpunog priziva tužiteljeva, samoga ili spojenoga s ništavnom žalbom, može viši sud prvomolbenu osudu u dielu o kazni i o priznanju olakšica pri ovrsi kazni ureda radi preinačiti i u korist okrivljenika. 3. Povodom ma kakve ništavne žalbe tužiteljeve može viši sud prvomolbenu osudu ureda radi a) poništiti u korist okrivljenika (ne samo zbog povreda materialnoga zakona nego i zbog svih povreda formalnoga zakona ili barem zbog svih onih povreda formalnoga zakona, koje tužitelj iztiče na štetu okrivljenika, te b) preinačiti u korist okrivljenika u dielu o kazni i o priznanju olakšica pri ovrsi kazne. 4. Za podpuni priziv vriedi mutatis mutandis u glavnom sve ono, što je rečeno za nepodpuni priziv i ništavnu žalbu.

Š. razpravlja o spomenutoj ovlasti ne samo de lege lata, nego i de lege ferenda. Prije svega opaža, da misao §. 324. st. 2. reč. 2. k. p. nije sasvim točno izražena, nije u pojedinostima i dosljedno razrađena među posebnim propisima za svaku pojedinu vrstu pravnoga lieka. Posljedica toga jest da postoji neki nesklad između rečenog §-a i posebnih propisa o pravnim liekovima. Stoga iztiče ove momente, koje bi valjalo uzeti u obzir de lege ferenda: 1) Propis §. 324. st. 2. reč. 2. k.p. preširoko je stiliziran. Zato nije u skladu sa posebnim propisima o nepodpunom prizivu. Prema sadašnjoj širokoj stilizaciji tog §-a mogao bi viši sud i kod nepodpunog priziva poništiti prvomolbenu osudu. Tomu se pak protive ne samo posebni popisi o nepodpunom prizivu, naročito § 334. st. 3. kp., nego i sam zakonski sustav pravnih liekova. 2) Propisi o zahtjevu za obnovu kaznenog postupka (§§. 363. i 369. kp.) niesu u skladu s § 324. st. 2. kp. Ti propisi naime ne omogućuju sudu, da povodom zahtjeva državnog tužitelja za obnovu postupka na štetu osuđenika dopusti obnovu i na korist osuđenika. Oni niesu u skladu ni s obtužnim načelom, jer ne dopuštaju, da sud odmah izreče novu osudu u korist osuđenika u smislu § 369. st. 1. kp. i bez pristanka državnog tužitelja. 3) Između misli izražene u § 324. st. 2. reč. 2. kp. i posebnih propisa o pravnim liekovima ne postoji dovoljno jasna unutrašnja veza. Zato viši sudovi primienjuju samo posebne propise o pravnim liekovima, a nikada ne primienjuju propis § 324. st. 2. reč. 2. kp. Stoga valja preraditi posebne propise o pravnim liekovima tako, da ta unutrašnja veza bude podpuno jasna.

Propis, sličan § 324. st. 2. reč. 2. kp. sadržaje i § 343. njemačkog kaznenog postupka od 1/2/77, sada § 301. njem. k.p. prema tekstu od 22/3/24. Taj propis glasi: »Jedes von der Staatsanvalltschaft eingelegte Rechtsmittel hat die Wirkung dass die angefochtene Entscheidung auch zugunsten des Beschuldigten abgeändert oder aufgehoben werden kann.« Naš tekst mjesto »Jedes ... eingelegte Rechtsmittel hat die Wirkung ...« veli: »Povodom ma kakvoga pravnog lieka ... može se ...«. »Naš tekst dakle samo jasnije izrazuje, da je pravni liek samo zakoniti povod (arg. »povodom«) za primjenu ovlasti, sadržane u tom propisu, no inače između jednog i drugog teksta u tom pogledu nema bitne razlike. Njem. tekst veli, da svaki pravni liek, koji podnese državni tužitelj ima učinak i t. d., dok naš tekst veli: »Povodom ma kakvoga pravnog lieka tužiteljeva ...«. Naš tekst sadržaje dakle širi pojam »tužitelj«, dok njem. tekst imade uži pojam »državni tužitelj«. No i prema njem. kp. odnosi se taj propis i na privatnog tužitelja (§ 390. nj. kp.), sporednog tužitelja (Nebenkläger) i na upravnu vlast, kada ona progoni kažnjivo djelo (§ 426. nj. kp.).

Njemačka doktrina i judikatura stoje na stanovištu, da § 301. nj. kp. ne rješava pitanje, u kojoj mjeri može viši sud primieniti spomenutu ovlast te vele, da se to pitanje ima riešiti po propisima o prizivu i reviziji. Propisi o prizivu, koji tu dolaze u obzir, jesu propisi § 318. i 327., a § 352. glede revizije. (V. komentar Löwe — Rosenberg. Die Strafprozessordnung für das Deutsche Reich vom 22 März 1924. Berlin u. Leipzig 1929. i ondje navedenu judikaturu, str. 738.). § 318. veli: »Die Berufung kann auf bestimmte Beschwerdepunkte beschränkt werden. Ist dies nicht geschehen oder eine Rechtfertigung überhaupt nicht erfolgt, so gilt der ganze Inhalt des Urteils als angefochten.« § 327. veli: »Der Prüfung des Gerichts unterliegt das Urteil nur, soweit es angefochten ist. »A § 352., koji se tiče revizije, glasi: »Der Prüfung des Revisionsgerichts unterliegen nur die gestellten Revisionsanträge und, in soweit die Revision auf Mängel des Verfahren gestützt wird, nur die Tatsachen, welche bei Anbringung den Revisionsanträge bezeichnet worden sind«. Kako se iz toga vidi, njem. doktrina i judikatura stoje na stanovištu, da se ovlast, o kojoj je govor, može primieniti samo ako to dozvoljavaju posebni propisi, koji vriede za pojedinu vrstu pravnoga lieka.

Šantekova je razprava svestrana, izcrpiva analiza propisa, sadržanog u § 324. st. 2. reč. 2. k.p. Po Šanteku temelj je tog propisa uzvišena etička i pravna misao, koju opetovano naglasuje, naime, da taj propis »omogućuje višem sudu, da uviek izreče pravilnu i pravednu odluku u korist okrivljenika prema zahtjevima zakona, istine, pravde i sudačke savjesti« (O. c. str. 131.). Iz tog propisa izveo je Š. potrebne svestrane zaključke. Utvrdio je, da je taj propis potrebna dopuna posebnih propisa o pravnim liekovima i samoga zakonskog sustava pravnih liekova. Osvrnuo se i na praksu naših viših sudova, koji taj propis uobće ne primienjuju. Iztaknuo je i momente, koje bi valjalo uvažiti de lege ferenda. Ako dublje promotrimo propis § 324. st. 2. reč. kp., doista moramo sa Šantekom zaključiti, da je misao spomenutog propisa našeg kaznenog postupnika »važno izhodište za pravilno i podpuno shvaćanje njegova sustava pravnih liekova pa zaslužuje svaku pažnju i pravne književnosti i sudbene prakse« (V. O. c. str. 132.).

Prikazao Dr. Stojan Brajša,
vieć. sudb. stola u Zagrebu

P. B. Kurtscheid O. F. M. De methodologia historico-iuridica. Breves adnotationes. Adusum scholarium. Romae. 1941. Lit. 11. str. 97. To je kratko, ali vrlo dobro djelo Kurtscheida, profesora »Pontificii Instituti utriusque iuris« u Rimu. Knjiga sadržaje kratke upute za slušače prava, koji izrađuju dizertaciju za postignu-

će doktorata. Prema K. metodologija je znanost o pravilima, prema kojima treba postupati kod znanstvenog iztraživanja. U prvom dielu razprave o metodičkom formiranju uobće (de formatione methodica in genere), a u drugom (methodologia specialis) o predmetu znanstvenog iztraživanja, sakupljanju gradiva, tumačenju vrela, izboru i razporedu gradiva, načinu citiranja i predgovoru, kazalu bibliografskom, analitičkom i nekim drugim pitanjima važnim za izradbu teme. Dobro iztiče, da je metodologija ujedno i znanost i umjetnost (scientia et ars simul).

K. naglasuje, da današnja metoda pravne znanosti mora biti egzegetska, filozofska i historijska, te da se jedna od druge ne može odieliti. Tu metodu propisala je izričito za crkveno pravo S. Congr. de Seminariis et Studiorum Universitatibus dekretom od 7/8./17. (O. c., str. 12.).

Škole za formiranje znanstvenog iztraživača jesu seminari na sveučilištima. Seminar je ona posebna škola, kojoj je naročita, zadaća da uvede slušače u metodu znanstvenog rada. U seminaru slušač spoznaje dublje znanost, kojom se bavi; upoznaje se sa specijalnim pitanjima te znanosti; uči metodu znanstvenog rada, i to ustmenim i pismenim vježbama. Baš to je glavna zadaća seminara, da slušača praktički uvede u znanstvenu metodu raznim vježbama, naročito pismenim. Kod predavanja slušači samo slusaju, recipiraju, više ili manje su pasivni, dok seminar traži njihovu suradnju, traži da budu aktivni. Stoga s pravom veli K., da su seminari nadopuna predavanja, integralni dio akademskog studija, posebne škole znanstvenog iztraživanja.

O. c. str. 22. Prof. Ittenbach u svojoj razpravi pod naslovom »Technik und Methodik wissenschaftlicher Arbeit« (V. Der Deutsche Hochschulführer — Lebens- und Studienverhältnisse an den Deutschen Hochschulen, Studienjahr 1943. Verlag Walter de Gruyter & Co, Berlin 1943., str. 78. 78. i sl.) ovako karakterizira seminar: »Das Seminar befasst sich in der Regel mit einem echten Forschungsproblem, d. h. einer ungelösten Frage, zu deren Bearbeitung jeder nach Kräften beiträgt und über deren endgültige Beantwortung zunächst nichts feststeht. Hier hat der aktive und interessierte Studierende eine Gelegenheit, zunächst in einem kleinen, übersichtlichen u. persönlichen Bekanntenkreise sich mit seiner wissenschaftlichen Eigenart in den Streit der Meinungen zu begeben und zu erproben, in wieweit er standhält.« Jedno »nerišeno pitanje« je dakle u pravilu predmet razpravljanja u seminaru. A pri tom razpravljanju ima mladi pregalac okušati sposobnost znanstvenog razsuđivanja.

Među ustmene seminarske vježbe ubraja K. 1) diskusiju, 2) čitanje i tumačenje vrela i 3) recenziju bibliografije. Predmet je diskusije ili koje pitanje iztaknuto u predavanjima, ili obrađeno od kojeg člana seminara ili izneseno u javnosti. Kod recenzije bibliografije valja bar sumarno iznieti sud o vriednosti odnosne publikacije.

No u dublji studij predmeta uvađaju djaka pismene seminarske vježbe. Ittenbach veli: »Es klingt merkwürdig, ist aber eine sichere Erfahrung: erst durch Schreiben lernt man exakt und einsträngig denken, aufmerksam und ergebnisreich lesen« (O. c. str. 84.). Da, tek kad čovjek piše, prisiljen je dublje misliti, prodrieti u bît pojmova; tek pisanje vodi nas do pažljivog i plodnog čitanja. Te pismene vježbe jesu: 1) referat. 2) recenzija ili kritika, 3) razprava. Glede referata o tuđem znanstvenom radu veli K., da nije znanstveni rad u pravom smislu rieči, ali je vrlo koristan i za referenta i za druge, te ipak spada u neku vrstu znanstvenog rada. Razlika između referata i recenzije jest u tome, što recenzija iznaša sud o znanstvenoj vriednosti knjige, dok referat jednostavno referira o sadržaju kojeg znanstvenog rada uobće. Vlastitosti, koje mora, prema K., imati znanstvena kritika, jesu sliedeće: kritika mora biti: 1) istinita, 2) pravedna, 3) jasna, 4) blagohotna, 5) poučna koli za pisca toli za ostale, kojima je upravljena. Sasvim izpravno naglasuje K. (O. c. str. 32.), da se onaj, koji nije stručnjak glede pitanja, kojim se bavi djelo, koje hoće da kritizira, mora ograničiti na jednostavno referiranje o tom djelu. Razprava kao treća vrsta pismenih seminarskih vježbi jest znanstveni rad u pravom smislu rieči. O pravilima za sastav razprave govori K. u specialnoj metodologiji.

Zatim razpravlja o pomoćnim sredstvima znanstvenog rada i to: 1) o kartoteci, 2) o načinu sakupljanja bibliografije, te 3) o upotrebi knjižnica. Jasno označuje kartoteku kao dobro uređenu zbirku bilježaka, koje služe znanstvenom studiju. Tehnička strana kartoteke, za koju daje K. potanje upute, veoma je jednostavna i praktična, te iziskuje neznatne troškove. Kartoteka je ukratko rečeno: zbirka ceduljica u obliku poštanske dopisnice, na kojima su napisane pojedine bilježke, te koje su na stanoviti način razporedjene, a čuvaju se u sandučiću, koji se također zove kartoteka. Njemci ju zovu »Zettelkasten«. Ta forma sakupljanja bilježaka prevladjuje danas, jer je veoma praktična. Dobro opremljena kartoteka, iztiče K., jest veoma koristno, upravo neobhodno potrebno sredstvo metodičkog rada na znanstvenom polju. (O. c. str. 47.).

U drugom dielu knjige bavi se specialnom metodologijom, te daje upute za sav onaj rad, koji je potreban za sastav dizertacije, i to od izbora teme pa sve, dok nije dizertacija spremna za tisak. I u tom dielu kao i u prvom dielu daje pisac dragociene, praktične upute iz prakse za praksu, za sastav dizertacije ili znanstvene razprave uobće.

Tema, naglasuje K.,: 1) mora odgovarati sposobnosti pisca, te 2) sredstvima i drugim prilikama mjesta. Ako nemaš primjerene literature, bolje je da izabereš drugu temu, nego da stvoriš nešto nepodpuno, 3) ne smije biti ni previše široka ni previše ograničena, napokon 4) mora biti znanstveno važna te na neki način doprinieti napredku znanosti.

Prešavši na nauku o izvorima, t. j. na heuristiku, navadja i glavnija vrela rimskog i kanonskog prava i neka njihova bolja izdanja.

Govoreći o načinu, kako valja sakupljati gradivo, pisac osuđuje one, koji navađaju citate iz druge ruke, a ne iz izvornika, jer na taj način lako nastaju pogrješke, a trpi i znanstveni temelj radnje. (O. c. str. 70. i sl.). Iznimno se citat može navesti iz posrednog vrela u slučaju, ako nije moguće doći do izvornika, ali u tom slučaju valja izričito navesti, da je citat uzet iz posrednog vrela.

Glede citata, veli K., grieši se i per defectum i per excessum. Neki se oslanjaju samo na svoj auktoritet, te izbjegavaju svaki citat, a drugi misle, da je obilje citata postulat znanstvene metode. I jedno i drugo je pogrješno. Valja udariti srednjim putem. (O. c. str. 85 i sl.).

Općenito govoreći, djelo sadržaje obilje praktičnih uputa i savjeta za onoga, koji hoće da upozna metodu znanstvenog rada. Pisano je vrlo lakim jezikom i vrlo je pregledno. Vidi se, da ga je napisao profesor, koji je

u praksi izkusio, što treba u takovoj knjizi pružiti početnicima u znanstvenom radu. Osvrnuo sam se na to djelo, jer je i nama neobhodno potrebna jedna takva knjiga o tehnici i metodici znanstvenog rada. I na našem sveučilištu imademo razne seminare, pa bi bilo vrlo poželjno, da bi netko napisao ili makar i preveo slično, ali obširnije djelo. Takvom bi se knjigom mogli koristiti ne samo naši đaci, nego i drugi, koji hoće da sa uspjehom znanstveno rade, a nisu imali prilike u kojem seminaru praktično naučiti metodu znanstvenog rada.

Prikazao Dr. Stojan B r a j š a,
viećnik sudb. stola u Zagrebu.

OSVRT NA KRITIKU PROF. DRA. RASTOVCANA O KNJIZI »NAKNADA NEIMOVINSKE ŠTETE«

U prošlom dvobroju »Mjesečnika« napisao je profesor našega Pravnoga fakulteta g. dr. Rastovčan prikaz i ocjenu moje knjige »Naknada neimovinske štete«. Bilo bi svakako s moje strane neumjestno, kad bih se povodom ove ocjene s uvaženim kritičarem, koji je uz to moj nekadašnji profesor, upustio u bilo kakovu razpravu. Ne mogu ipak, a da se ukratko ne osvrnem na objavljenu kritiku, i to zbog toga, što je g. dr. Rastovčan uztvrdio, da sam u dva maha krivo citirao odn. prikazao Pfaffovu nauku. Pošto bi tvrdnje g. kritičara — kad bi bile točne — dovele u pitanje čitavu moju kritiku Pfaffove nauke, smatram potrebnim, da ukratko objasnim, jesam li doista Pfaffa krivo navodio. Ograničit ću se na ona mjesta, gdje g. dr. Rastovčan izričito kaže, da imam krivo.

1. Na str. 346 in fine piše g. profesor ovako: »Pfaff kaže, da zaglađenje nanesene uvrede po općim propisima §§-a 1323 i 1324 predpostavlja baš dolus, dok pisac ovo Pfaffovo stanovište smatra preuzkim. Kriv je navod pisca, da Pfaff to nigdje izričito ne kaže, već samo da izgleda, da polazi od te predpostavke...« Mjesto u mojoj knjizi, na koje se ovdje misli, glasi ovako: »Po Pfaffu je naknada neimovinske štete dopuštena samo u slučaju doloznih pravnih povreda. I ako Pfaff to izričito nigdje ne kaže, izgleda očito, da on polazi od predpostavke, da je neimovinska šteta u pravilu moguća samo kod doloznih povreda... Ta predpostavka medjutim nije izpravna, jer za pojam neimovinske štete nije potrebno, da ona bude počinjena dolusom«. Dovoljno je uzporediti ova dva sloga pa da se odmah ustanovi, da ja uobće nisam rekao ono, što mi g. profesor pripisuje, već nešto sasvim drugo. Ja nisam rekao, da Pfaff nigdje izričito ne kaže, »da zaglađenje neimovinske štete po općim propisima §§-a 1323 i 1324 predstavlja baš dolus.« Naprotiv se iz gore cit. mjesta vidi, da sam upravo iztakao, da »Pfaff smatra, da je naknada neimovinske štete dopuštena samo u slučaju doloznog djela«. Za sasvim drugu misao sam naveo, da je Pfaff »nigdje izričito ne iznosi (kaže), već da samo izgleda da polazi od te predpostavke«. To sam rekao za Pfaffovu tezu, »da je neimovinska š t e t a u pravilu m o g u ć a samo kod doloznih povreda« (mišljenje, s kojim se ne slažem). Nisam dakle govorio o n a k n a d i štete, nego o p o j m u štete kao takovom. Ne može prema tome biti govora, da sam Pfaffovo mišljenje krivo prikazao; može se samo reći, da g. kritičar moj slog nije izpravno shvatio.

2. G. Dr. Rastovčan mi prigovara, što sam »Tilgung der verursachten Beleidigung« preveo sa »zaglađenjem nanesene povrede« mjesto »zaglađenjem nanesene uvrede«. Istina je, da u današnjem njemačkom govoru rieč Beleidigung znači uvredu, a Verletzung povredu. Ali u doba donošenja ogz-a nije bilo tako. U pravnoj terminologiji onoga vremena »Beleidigung« je imala višestruko značenje; to je značenje — kako Pfaff (Replik, 9) kaže — bilo schwankend i mehrdeutig. — Ja sam upotriebio izraz »povreda«, jer je on najbliži misli redaktora ogz-a. Uostalom upućujem glede ovoga na Pfaffa (ibid.), gdje je značenje rieči »Beleidigung«, »Verletzung i »Kränkung« u doba kodifikacije izcrpno prikazano. I sa stanovišta našeg jezika moj je prievod izpravniji, jer uvreda u hrvatskom znači samo uvredu časti, a Beleidigung u §-u 1323 ogz. obuhvaća i druge povrede prava osobnosti; povreda se prema uvredi u ovom slučaju odnosi kao genus prama species-u.

3. G. dr. Rastovčan nadalje veli: »A krivo je i ono, što pisac kaže za Pfaffovo stanovište o §-u 1329 ogz-a na str. 246 dolje. I Pfaff uzima u obzir posebne slučajeve §§-a 1325, 1329 i 1331 ogz-a; i Pfaff ne tvrdi, da novčana naknada neimovinske štete predpostavlja u svim tim posebnim slučajevima baš dolus... Druga je stvar, dakako, u pogledu Pfaffovog tumačenja općih propisa §§-a 1323 i 1324 ogz-a; no jedno se nesmije s drugim miešati«. Na ovo imam primietiti, da u mojoj knjizi tumačenje općih propisa i posebni slučajevi niesu izmiešani, nego da su prikazani u posebnim poglavljima. Mjesto, na koje se ovdje misli, nalazi se u poglavlju posvećenom prikazu općih propisa, gdje je iznesena kritika Pfaffovog tumačenja općih propisa §§-a 1323 i 1324 ogz-a. Iz cielog teksta moje kritike Pfaffove nauke vidi se jasno, da se ima pred očima Pfaffova općenita nauka, a ne posebni slučajevi predvidjeni u §§-a 1325 i sl. ogz. Što se tih posebnih slučajeva tiče, napominjem, da ja nisam nigdje tvrdio protivno od onoga, što tvrdi g. dr. Rastovčan. Naprotiv na više sam mjesta naveo, da Pfaff za naknadu neimovinske štete u slučajevima §§-a 1325, 1329 i 1331 ogz-a ne traži dolus (upućujem u tom pogledu na notu 6. str. 282. i na notu 127. na str. 324. moje knjige; u ovoj drugoj noti pozivam se na ono mjesto u Gutachtenu, na koje se poziva i g. Rastovčan. Ovom prigodom upozorujem, da ne služi ničemu upotrebljavati Pfaffovo tumačenje posebnih slučajeva kao dokaz u korist njegove obće nauke, jer, kako je već Randa (Schadenersatz, II. izd. str. 155. n. 123.) s pravom opazio, Pfaffovo tumačenje općih propisa §§-a 1323 i 1324 ne dolazi u nijednom od sliedećih posebnih slučajeva do primjene; svi su ti slučajevi iznimke od Pfaffovog općeg tumačenja. Obzirom na to, zaključak g. dr. Rastovčana: »U toliko se dakle ne može kazati, da je Pfaffovo stanovište preuzko, bar u koliko se radi o §-u 1329 ogz-a« — ne može se odnositi na moje izvode, jer, kad sam ja uztvrdio, da je Pfaffovo stanovište preuzko, nisam uobće mislio na posebne slučajeve §§-a 1325 i sl. ogz., nego na općenito Pfaffovo stanovište prema neimovinskoj šteti.

—.—

Kad sam već bio naveden na to, da se osvrnem na objavljenu kritiku, želio bih iztaknuti još nešto, što mi g. kritičar, uvjeren sam, ne će zamjeriti. Kritika g. dr. Rastovčana nije kritika ciele moje knjige, nego samo dvaju njezinih poglavlja. Mislim, dakako, na stvarnu kritiku, to jest

na ocjenu a ne na informativni prikaz. Osim dvie tri napomene općenite naravi, kritika se izključivo odnosi na prva dva poglavlja trećeg diela knjige, u kojima se razpravlja o naknadi neimovinske štete sa stanovišta našeg ogz. Izraženo prema broju stranica ocienjena je jedna desetina knjige, dok je devet desetina ostalo neocienjeno. Kolikogod je razumljivo, da je našim čitateljima najbliži onaj dio knjige, koji govori o našem pravu, toliko se opet mora priznati, jer se radi o razpravi iz komparativnog prava, da za knjigu kao cjelinu taj dio nije nikako najvažniji njezin dio. Prikaz komparativnog prava (drugi dio knjige) obuhvaća sam za sebe 150 stranica, dakle preko trećine ciele knjige. U njemu je sadržan prikaz problema neimovinske štete u šest različitih pravnih sustava. Po riečima prof. g. Rastovčana svaki od ovih šest prikaza za sebe predstavlja jedan mali studij. Prikazi rimskog, francuzkog i njemačkog prava su takovi, da bi zaslužili barem površni osvrt kritike. Međutim ni o njima kao ni o ostalima nije rečena ni jedna rieč kritike. Isto tako je ostao neocienjen i četvrti dio knjige, koji sadrži nacrt obće teorije naknade neimovinske štete. Ovo je zapravo najvažniji dio knjige, i to ne samo zbog toga što predstavlja sintezu svih mojih napora, nego i zbog toga, što je u njemu po prvi put u evropskoj pravnoj književnosti postavljena podpuna, cjelovita i dosljedno izgrađena teorija o naknadi neimovinske štete (bit ću zahvalan svakomu, tko ovo ne bude shvatio kao hvalisanje). Bez rieči kritike ostao je i peti dio knjige, u kojemu sam iznio svoje obrazložene priedloge za normiranje naknade neimovinske štete u našem budućem pravu, i to ne samo u budućem ogz-u nego i u drugim zakonima. Daleko sam od toga, da ovo iztičem kao priekor. I suviše dobro znam, koliko je težko upuštati se u kritiku ovakovih problema. Ali smatram potrebnim da na ovu činjenicu upozorim, jer — kako sam već imao prilike ustanoviti — postoji opasnost, da neupućeni čitatelj sud kritike o zaključcima, koji se odnose na jedan mali dio knjige, proširi na cielu knjigu i sve njezine zaključke. A to bi bilo nepravedno i g. dr. Rastovčan bi se sigurno prvi od toga ogradio.

Što se pak tiče zaključaka i posljedaka, koje je g. dr. Rastovčan uzeo u ocjenu, postavlja se pitanje, nije li u kritici možda bilo suvišno toliko izticati njihovu oskudnost, kad sam to već učinio ja sâm u knjizi na str. 279. i kad je jasno, da bi se obzirom na zakonske slogove, uz koje sam bio vezan, na tom području jedva moglo nešto više napraviti.

Dr. Marko Kalogjera.

DRŽAVA KAO OBLIK ŽIVOTA. Suvremena teorija o državi. Napisao Rudolf Kjellén. Sa njemačkog izdanja švedskog izvornika preveo Fran Magjarević. Predgovor napisao dr. Nikola Peršić. Izdala Matica Hrvatska kao dio prosvjetno-političke knjižnice.

Ovu knjigu, izdanu u švedskome izvorniku još godine 1916., označuje njezin pisac, bivši profesor za državoznanstvo na sveučilištu u Göteborgu (umro g. 1922.) kao »prelom s pravničkim gledištem o državi«. Nama se pak čini da je ona manje prelom, a više dopuna onog gledišta, koje pisac nazivlje pravničkim. Ako se pomnije promotri pravničko gledište o državi i uzporedi s Kjellénovim gledištem, onda će se između njih naći mnogo manje opreka i razlika, nego što ih pisac vidi ili hoće da vidi. Jer kad pisac upr. tvrdi da je država organsko biće, on (bez obzira na to, imao ili nemao pravo i koliki su još prije njega to isto rekli), ne dolazi on s time u suprotnost s pravnim shvaćanjem, koje tvrdi da je država pravni subjekt. Ona jest pravni subjekt, a da

li je organsko biće ili nije, spada u pitanje njezina postanka ili prestanka. Ako se pisac stavlja u protimbu s Jellinekovom tvrdnjom da je država tvorba sviestnog čovječjeg uma, onda se stavlja i u protimbu sa samim sobom, bar na onome mjestu gdje sasvim liepo veli: »Što pak poviest prije svega zahtieva od jednoga naroda, ako se on hoće pokazati dostojnim svoga najvišega ranga kao suverena država, jest volja, snaga i odlučnost, da pod svaku cienu brani svoje pravo na osobnost riečju i djelom. Ovo je pri sudištu najodlučnije jednostavno stoga, što se zahtieva snaga, koja će se tome suprostaviti. Stoga je i narodu od 2 i pol milijuna kao Norvežkoj priznat položaj u hierarhiji, dok je još uviek uzkraćivan Ukrajini s njezinih 35 milijuna. Tako i ovdje među oblicima prava oživotvoruje konačno sebe životna snaga« (str. 178). Sve ovisi o tome, s kojega se gledišta države promatra. Pravnik će ju promatrati s pravničkog, ekonom s ekonomskog, etnolog s etnološkog, i tako svatko sa svog gledišta, ali iz toga ne sliedi da su sva ta gledišta kriva i da ona moraju doći u međusobnu protivnost. Ona, ukoliko je svako za sebe izpravno, samo se nadopunjuju. I kad pravnik veli da je država pravni subjekt, on time nije označio svoj stav prema pitanju, je li država organsko biće ili nije; prema rješenju tog pitanja on je ravnodušan, neutralan, bar predbježno. A kad na pr. Kjellén, koji se uz Ratzela smatra osnivačem geopolitike, tvrdi da je razvoj države ovisan o njezinu tlu, ne će mu to soporiti pravnik ni pravničko gledište o državi, koji nisu imali ni razloga da se o tome izjasne. Čini nam se uobće — uz mnoge vrline — pogrješkom ove knjige, što ona, razvijajući svoje gledište, hoće, rekbi, upravo silom doći u suprotnost s drugim gledištima, iako takve suprotnosti u većini slučajeva stvarno ni nema. Skoro se savršeno poklapa s definicijom pravnika o državi kad pisac na pr. (str. 191) veli: »Ovu osobnost države našli smo u narodu. Država sada nije više abstraktum, već je nerazdruživo vezana s jednim narodnim individuumom, tako da je ona za njeg t. j. za svoj narod odgovorna. Svrha je, dakle, države dobrobit naroda«. Zar narod nije po pravničkoj definiciji elemenat države? Zar nije to i zemlja (prostor)? Pravnik ne brani nikome da te pojedine elemente potanje opiše i sa svoga gledišta promatra, kao što iz te potanje analize ne mora nuždno slieditи obaranje pravničke definicije.

Ovaj nasilno polemički karakter, koji pisac daje svome djelu a koji potječe možda iz težnje da se prikaže što izvornijim, jest ono što donekle kvari izvrstni dojam, koji bi bez toga mogli dobiti kod čitanja ove knjige. Jer inače je ona vrlo zanimljiva, puna bistrih pogleda i dubokih misli, proizašlih iz činjenica, koje su u njoj obilno nanizane. Tko želi da se bavi politikom, naći će u njoj dovoljno uputa.

Kako je rečeno, knjiga je pisana godine 1916. te se u njoj mnogo spominju nastojanja, koja su u ono doba našla svoje sredstvo u oružju. Za današnjeg čitatelja bit će osobito zanimljivo, kad promotri razvoj, kojim su pošle skoro sve države svieta nakon onoga vremena pa do danas i kojim će — koliko se može predviđati — još poći.

Stvarno pisani predgovor dr. Nikole Peršića pridaje Kjellénovu djelu više izvornosti, nego li ga ono ima, što se može protumačiti zauzetošću predgovornika za geopolitiku, kojoj je iza prof. Lukasa dr. Peršić kod nas najviše krčio puteve a Kjellén bi joj imao biti jednim od osnivača. Svakako moramo biti zahvalni i dru. Peršiću i prevodiocu Magjareviću i nakladniku Matici Hrvatskoj što su nam pružili prilike upoznati se s jednim od predstavnika znanosti one zemlje, koju smo dosad poznavali najviše po njezinoj liepoj knjizi i športu. Učenjaci države, koja je tako uzorno uređena kao Švedska, bit će sigurno najnadležniji da nam govore o državi. Na temelju vlastitog izkustva i uzporedbom onoga što izkusiše u vlastitoj državi s onim, što kao neutralni promatraći vidješe i vide u drugim državama.

Pravosuđe

a) Građansko

Kupac nearijskog priradnog poduzeća, koje je država bila izvlastila prije stupanja na snagu zak. odredbe od 30. X. 1942., broj CCXCII-2505-Z-1942., nije suodgovoran prema vjerovnicima istog poduzeća; za tražbine takvih vjerovnika jamči samo država

Osuda Stola sedmorice od 27. travnja 1944., Prev 222-1944. (Osuda Banskoga stola u Zagrebu od 17. XII. 1943., Pl 752-1943.; Osuda Trgovačkog suda u Zagrebu od 13. VIII. 1943., Po 198-1942.)

U godini 1941. država je bila izvlastila priradno poduzeće, bivše vlastništvo nearijca R., a 19. lipnja 1942. prodala ga sadanjim vlastnicima istog poduzeća. Među ostalim namještenicima poduzeća država je preuzela i ravnatelja i prokuristu C-a, koga su temeljem kupoprodajnog ugovora s državom preuzeli i kupci, sadanji tuženi, ali ne više u svojstvu ravnatelja i prokuriste, nego kao običnog činovnika. Kratko vrieme nakon toga C. je iz službe novih vlastnika izstupio. C. tvrdi da je za čitavo vrieme svog dugogodišnjeg službovanja osim redovite plaće primao i bilančevinu u iznosu od Kn 100.000.— do Kn 150.000.—, već prema uspjehu poslovanja u dotičnoj godini, pa i onda kad je čisti dobitak iznosio samo 1—2 milijuna Kn. U godini 1941. iznosio je čisti dobitak Kn 4,810.726.48 pa zato smatra primjerenom bilančevinu od 200.000.— kuna, koju mu međutim novi vlastnici nisu htjeli izplatiti, opravdavajući tu uzkratu ponajviše time da su u njihovu ugovoru s državom bile izriekom naznačene prijašnje obveze poduzeća, koje su oni na sebe bili preuzeli, a u tome popisu obvezâ da se ne nalazi tužiteljeva tražbina iz naslova bilančevina. Zak. čl. LVII.: 1908. da se ne može ovdje primieniti, jer je država stekla poduzeće ne ugovorom, nego izvlaštenjem, t. j. javnopravnim činom. Zbog ove uzkrate C. je tužio sadanje vlastnike poduzeća.

Trgovački sud udovoljio je tužbi, jer su činjenične tvrdnje tužbe bile dokazane, dok se s pravne strane pozivlje kao na glavni razlog na § 1. zak. čl. LVII. 1908., koji da se ima primieniti obzirom na propis § 16. zak. odredbe od 30. X. 1942. o podržavljenju židovske imovine. Tuženi kao stečnici poduzeća dužni su izplatiti dokazanu tražbinu tužitelja prema poduzeću.

Banski stol u Zagrebu nije uvažio priziv tuženih, nego je potvrdio prvomolbenu osudu.

Stol sedmorice uvažio je previd tuženih te je preinačio obje niže molbene osude odbivši tužbeni zahtjev.

Razlozi vrhovne osude:

»Previd je osnovan, ukoliko se njime ostvaruje previdni razlog pogrješne pravne ocjene.

Tuženici se oprli tužbovnom zahtjevu iz razloga, što su kupili od države podržavljenu imovinu tvrdke nearijca R. ugovorom od 19. lipnja 1942., u kom je izrekom navedeno, da kupuju određenu aktivnu imovinu, koja je što više, specificirana, plaćaju određenu kupovninu, a povrh toga da preuzimaju samo i jedino točno popisane i određene dugove ranije tvrdke te iz razloga, što se ovdje ne može primieniti propis § 1. Zak. čl. LVII. iz 1908., jer država nije stekla tu imovinu na temelju pogodbe u privatno pravnom prometu, već na temelju zakona, koji spada u područje javnoga prava, uslied čega bi trebalo urediti pitanje suodgovornosti države za dugovanje podržavljenih nearijskih imetaka, što je i riešeno zakonskom odredbom od 30. listopada 1942. Međutim tužena stranka da je kupila od države gornju imovinu prije stupanja na snagu navedene zakonske odredbe, — pa stoga ne može ona biti suodgovorna za neizpunjene obveze, koje su nastale prije toga preuzeća, a ona ih nije izrekom na sebe preuzela.

Pošto nižemolbeni sudovi stoje na stanovištu, da obveza tužene stranke proizlaze iz § 1. zak. čl. LVII. iz 1908. i kupo-prodajnog ugovora od 19. lipnja 1942. — nalazi previd u tom pogrješnu pravnu ocjenu stvari (§ 597. br. 4. grpp.) i to opravdano:

Do izvlašćenja i podržavljenja nearijske tvrdke H., vlastničtvo R. došlo je prije stupanja na snagu zak. odredbe o podržavljenju židovske imovine od 30. listopada 1942. broj CCXCII-2505-Z-1942. i mimo propisa § 1. st. 1. te zak. odredbe na temelju zak. odredbe o osnivanju ureda za obnovu privrede broj LIII-85 Z. p. 1941. (Narodne novine od 3. svibnja 1941. broj 18), — a do prienosa te podržavljene tvrdke od države na tuženu stranku na temelju kupoprodajnog ugovora od 19. lipnja 1942., što je sve među strankama neprieporno.

Stoga se imade pravni učinak u pogledu odgovornosti za dugove i obveze, koje su teretile izvlaštenoga nearijca R., a naročito njegovu veletrgovinu papirom i ljepenkom kao takovu, u vrieme izvlaštenja i prisilnoga prienosa na državu odn. u vrieme daljnjega prienosa već izvlaštene i podržavljene te tvrdke sa države na tuženu stranku, — pravilno prosuđivati po pravnom stanju, koje je postojalo u vrieme izvršenoga toga posebnoga podržavljenja.

Po izričitom propisu § 19. navedene zak. odredbe od 30. listopada 1942. broj CCXCII-2505-Z-1942. propisi te zakonske odredbe izuzevši već spomenuti propis § 1. st. 1., koji ne dolazi do primjene u ovom slučaju, kako je već rečeno, — zadobili su pravnu kriepost tek danom stupanja na snagu te zakonske odredbe.

Po pravnom stanju, koje je na dan ovoga posebnoga podržavljenja postojalo na Hrvatskom pravnom području (Hrvatska i Slavonija), a koje dolazi u obzir, — nije postojao obći propis o pravnim posljedicama prienosa nečijeg imetka ili poduzeća u pogledu obveza i dugova, kojima je takav imetak obterećen, nego je postojao samo posebni propis § 1. Zak. članka LVII. iz 1908. bivšeg hrv.-ug. zajedničkog sabora u prienosu trgovačkoga poduzeća, koji za svoju primjenu predpostavlja, dobrovoljni ugovoreni prienos između prenositelja i preuzimatelja.

Izvlaštenje bivšega nearijskog vlastnika R. i prienos izvlaštene imovine tvrdke s njega na državu posliedilo je prinudno iz javno-pravnih razloga i na temelju javno-pravne razpoložbe tada nadležne državne vlasti. U pogledu odgovornosti za obveze i dugove, koje su teretile ovako izvlaštenoga prijašnjega vlastnika, — u koliko su i u kojem obsegu postojale u vrieme toga izvlaštenja, — nije mogao po pravnom stanju, važećem u to vrieme, doći sam po sebi do primjene spomenuti posebni propis trgovačkoga zakonodavstva, jer za njegovu primjenu nisu postojale zakonske potrebštine (§ 1. zak. članka LVII iz 1908.), pošto je manjkao bitni momenat dobrovoljnoga ugovornoga prienosa.

U zakonskim odredbama i propisima, izdanim prije stupanja na snagu zak. odredbe od 30. listopada 1942. broj CCXCII-2505-Z-1942., koji su se odnosili na nearijski imetak i poduzeća, a to su zak. odredba o osnivanju ureda za obnovu privrede broj LIII-85. Z. p. 1941., zak. odredba o obveznoj prijavi imetka židova i židovskih poduzeća od 5. lipnja 1941. broj CL-348.Z. p.-1941. i zak. odredba o podržavljenju imetka židova i židovskih poduzeća od 9. listopada 1941. broj CCCXXXVI-1699-Z. p.-1941., nikojim posebnim propisom nije bilo uređeno pitanje odgovornosti države za dugove i obveze, koje su teretile nearijski imetak, — kao što je to pitanje bilo uređeno za dugove i obveze izvlaštenih imetaka osoba, izseljenih s područja Nezavisne Države Hrvatske zak. odredbom od 20. listopada 1941. broj CCCLIIII-1728-Z-1941. i osoba, koje su napustile područje Nezavisne Države Hrvatske zak. odredbom od 20. listopada 1941. broj CCCLII-1815-1941. tako, da se je moglo predpostavljati, da po općim načelima takovi dugovi i obveze koje su teretile nearijski imetak, padaju samo na teret likvidacione mase izvlaštenoga vlastnika.

Po tadanjem pravnom i faktičnom stanju, gdje su nedostajali obće obvezatni propisi o odgovornosti države ili koga drugoga za obveze izvlaštenih nearijskih vlastnika podržavljene imovine uobće i priradnih poduzeća napose, nisu preuzimatelji podržavljene nearijske imovine, mogli uobće znati, da li i kakove obveze prijašnjega izvlaštenoga vlastnika, bez obzira na izvlaštenu masu prelaze na državu, nego su morali smatrati, da se izcrpljuju u likvidacionoj masi podržavljene imovine, — pa stoga nisu mogli predpostaviti kakvu veću suodgovnrnost države kao prvog preuzimatelja, — a sliedom toga ni svoju samostalnu suodgovornost za takove obveze, i to tim više, kad se niti po propisu § 1. st. 2. Zak. čl. LVII. iz 1908. redovna suodgovornost preuzimatelja nije protezala na prodaje odn. prienose poduzeća koji nasljeđuju u stečaju odn. prinudnoj dražbi, — a jednako je prinudne pravne naravi i izvlašćenje ne-

arijske imovine iz javno-pravnih obzira na temelju javno-pravnih propisa i po za to nadležnoj državnoj vlasti.

Kako prema tome nije bilo uobće pravnog propisa, kojim bi bila normirana suodgovornost države kao preuzimateljice izvlaštene podržavljenjem nearijske imovine za obveze izvlaštenoga vlastnika, — nema ni za tuženu stranku kao preuzimateljicu već podržavljene nearijske imovine pravnog propisa, iz kojega bi se mogla izvesti suodgovornost njezina za obveze prijašnjega izvlaštenoga vlastnika.

Zato su bili potrebni posebni propisi, kojima se uređuje pitanje likvidacije izvlaštenih podržavljenih nearijskih imetaka uobće, a pitanje suodgovornosti države kao prvog preuzimatelja te suodgovornosti preuzimatelja već podržavljenih priradnih (a ne samo trgovačkih) poduzeća napose.

Ti posebni propisi sadržani su u §§ 10. do 13. zak. odredbe od 30. listopada 1942. broj CCXCII-2505-Z-1942., koliko se tiče provedenja likvidacije za dugove i obveze i suodgovornosti države kao preuzimatelja (§ 11. zadnja stavka), — a koliko se tiče suodgovornosti trećih preuzimatelja već podržavljenih priradnih poduzeća napose u posebnom prepisu § 16. iste zak. odredbe.

Po tim propisima suodgovornost države ograničena je najviše do vriednosti likvidacione izvlaštene mase, dok se suodgovornost trećih preuzimatelja već podržavljenih nearijskih poduzeća proteže do obsega i granica § 1. st. 1. zak. članka LVII. iz 1908.

Prema propisu § 3. ogz. u savezu s propisom § 19. zak. odredbe od 30. listopada 1942. broj CCXCII-2505-Z-1942. propisi ove zak. odredbe, izuzev što je već napried spomenuto u propisu § 1. st. 1., ne protežu se unatražno na slučaj preuzimanja posebno podržavljenoga nearijskoga poduzeća, o kojem se govori u ovoj parnici, jer je preuzimanje posliedilo po pravnom poslu tužene stranke s državom prije stupanja na snagu propisa § 16. navedene zak. odredbe, i to po tadanjem pravnom stanju bez suodgovornosti trećega preuzimatelja, kakova se sada predviđa u § 16. i kako je to napried razloženo.

Naravno, u koliko je stupanje na snagu spomenutih propisa zateklo inače na drugi način neuređeno pitanje provedbe likvidacije obveza i dugova izvlaštenih podržavljenih nearijskih imetaka i obveza kao viseće, dolaze u tom pogledu za likvidacioni postupak i suodgovornost države do primjene odnosni propisi spomenute zakonske odredbe.

Iz svega navedenoga proizlazi, da tužena stranka u ovom posebnom slučaju posebnoga preuzeća izvlaštene i podržavljene tvtke R. prije stupanja na snagu zak. odredbe od 30. listopada 1942. broj CCXCII-2505-Z-1942. nije uobće suodgovorna prema tužitelju kao vjerovniku toga podržavljenoga poduzeća za neizpunjenu obvezu prijašnjega izvlaštenoga vlastnika, — pa se u nedostatku zakonskih predpostavki za naknadnu primjenu propisa § 16. navedene zak. odredbe uređenje viseće obveze ovoga već ranije izvlaštenoga poduzeća naprama tužitelju može izvršiti samo uz primjenu propisa §§ 10. do 13. navedene zak. odredbe, i to samo između tužitelja i države.

Ni iz točke IV. kupoprodajnog ugovora od 19. lipnja 1942. ne može se izvesti suodgovornost tužene stranke naprama tužitelju za utuženu tražbinu. Iz te točke ugovora proizlazi, da kupac preuzima u svoju vlastitu platežnu dužnost samo ona dugovanja izvlaštenoga poduzeća, koja su popisana u prilogu pod D) (u kom prilogu nema utužene tražbine), a zatim navodi ... »pa u koliko bi naknadno bilo ustanovljeno da postoje kakove daljnje obveze izvlašćenog poduzeća, kupac ih nije dužan iz svoga izplatiti. U koliko prodavalac na zahtjev kupca odobri izplatu naknadno pronašlih obveza izvlašćenog poduzeća, to je kupac ovlašten izplatu takovih obaveza izvršiti na račun prodavaoca«.

Ovime kupac ne preuzima nikakove obveze, — već je naprotiv izričito ugovoreno, da kupac nije dužan platiti iz svoga, ako bi naknadno bilo ustanovljeno, da postoji kakova daljnja obveza izvlašćenog poduzeća. U drugoj rečenici prve stavke navedene točke ugovora opisana djelatnost kupčeva u prvom je redu fakultativna i ovisi o volji kupca, hoće li je izvršiti gledom na prvu rečenicu iste stavke, — a u drugom redu bi kupac u takovom slučaju tu djelatnost izvršio u ime i za račun države kao prodavaoca a ne svoju obvezu kao kupca.

Pošto prema svemu razloženom nema pravne obveze tužene stranke za izpunjenje utužene obveze izvlaštenoga nearijskog vlastnika, — to je valjalo, i ne upuštajući se u razpravu i ocjenu ostalih previdnih razloga, uvaženjem previda suditi kao u izreci«.

Priobćili dr. R. Jagić i dr. V. Markulin, odvjetnici u Zagrebu

To što je najmoprimcu povjereno od države vođenje određenih poslova, a on nije državni službenik u smislu zakona o činovnicima od 31. III. 1931., nije zaprekom odkazu stana iz razloga kućevlastnikove potrebe

Osuda Stola sedmorice od 20. srpnja 1944., Prev 411-1-1944. (Osuda Sudbenog stola u Zagrebu od 25. travnja 1944., Pl 369-1944. Osuda Kotarskog suda I. u Zagrebu od 16. II. 1944. P 19-44.)

Kućevlastnica je odkazala sudbeno stan u vlastitoj kući najmoprimki, jer joj je stan potreban za kćer koja se udaje.

Kotarski sud održao je odkaz na snazi, jer je potreba stana dokazana, dok nije uzeo dokazanim da je najmoprimka državni službenik.

Sudbeni stol je povodom priziva tužene najmoprimke preinačio prvomolbenu osudu stavivši odkaz izvan snage, jer je smatrao tuženu državnim službenikom.

Stol sedmorice uvažio je previd tužiteljice, pobijanu osudu prizivnoga suda preinačio i uzpostavio prvomolbenu osudu, sve iz ovih razloga:

»Previd nalazi pogrješnu pravnu ocjenu stvari (§ 597. br. 4 grpp.) u tom što prizivni sud u pobijanoj osudi stoji na stanovištu, da je drugotuženica V. B. K. djelatna državna službenica i da joj se prema tome ne može odkazati najam stana. Previd je u pravu.

V. B. K. bila je djelatni državni činovnik Ministarstva obrta, veleobrta i trgovine, dakle djelatni državni službenik. S danom 31. prosinca 1941. prestala joj je uslied propisa § 33. zak. odredbe o svrstavanju, berivima i mirovinama državnih službenika od 27. studenoga 1941. CDXXXVIII-2116-Z-1941. državna služba.

Ovaj je propis prinudne pravne naravi, pa je tuženica naredbom Ministarstva obrta, veleobrta i trgovine od 31. 12. 1941. broj 78738-41. odpuštena iz državne službe uz pripadajuću odpravninu.

V. B. K. tvrdi, da je ona djelatna državna službenica, jer je namještena kod istoga Ministarstva, i to za vođenje poslova oko administracije i knjigovodstva Stručnog glasnika i da se prema tomu na nju odnosi propis § 1. t. 2. Zak. odredbe od 29. 12. 1943. br. CCLXXVI-1134-D.-V.-1943., kojim je propisom promienjena druga rečenica u broju 1. § 1. Zak. odredbe od 4. 12. 1941. broj CDXLV-2160-Z-1941. i da se stoga ne može njoj odkazati.

Doprinosi ovjerovljeni priepis naredbe od 3. 12. 1941. broj 78631-41. o svom namještenju kod Stručnoga glasnika (v. 1. br. 5).

Prizivni je sud usvojio ovo mišljenje, ali je to pogrješno.

Za primjenu navedenog propisa zakon. odredbe od 23. 12. 1943. potrebno je da je osoba, koja podpada pod zaštitu djelatni državni ili samoupravni službenik, pa da je potrebno razmotriti, da li je i tuženica po navedenom uposlenju državni službenik.

Zakonodavac stalno rabi oznaku državni ili samoupravni službenik i u zak. odredbi od 22. lipnja 1942. broj CLXXXII-1512-Z-1942. gdje je govor samo o uporabprimcima djelatnim državnim ili samoupravnim službenicima i u zak. odredbi od 23. prosinca 1943. br. CCLXXVI-313-D-V-1943. gdje je osim toga govor o djelatnim službenicima, državnih odnosno samoupravnih oblasti, ustanova ili poduzeća, za razliku od djelatnih ili pričuvnih pripadnika oružanih snaga, koji se nalaze u službi kod oružanih snaga.

Iz ovoga jasno sliedi, da je potrebiti kriterij za zaštitu da je odnosna osoba državni ili samoupravni službenik.

Zakonodavac ne označuje pobliže, što se ima razumievati pod izrazom službenika, pa se stoga taj izraz ima prosuđivati prema slovu, smislu i značenju propisa zakona o činovnicima od 31. III. 1931. br. 36490 odn. zak. odredbe od 27. XI. 1941. br. CDXXXVIII-2116-Z-1941. Prema ovoj zakonskoj odredbi državni se službenici diele na činovnike, činovničke vježbenike, dočinovnike i podvornike i time su obuhvaćene sve one osobe u službi države, koje se po zakonu mogu i imadu smatrati državnim službenicima.

Tuženica V. B. K. ne može se prema gore navedenoj naredbi od 30. XII. 1941. o svom uposlenju ubrojiti ni u jednu od navedenih kategorija državnih službenika — pa se prema tome ne može ni smatrati djelatnim državnim službenikom, a takovim ju ne smatra ni Ministarstvo obrta, veleobrta i trgovine, kako to proizlazi iz uredovne potvrde istoga od 14. veljače 1944. br. 7961-44. broj 13.

Dne 30. XII. 1941. kad je tuženici V. B. K. povjereno vođenje poslova oko administracije i knjigovodstva Službenog glasnika, kako je to izričito u naredbi od 30. XII. 1941. br. 78701-41. navedeno (I. br. 5) bila je ona još djelatni državni službenik, jer joj je državna služba prestala po sili zakona 31. prosinca 1941. kad je odpuštena iz državne službe. Prema tome je tuženici vođenje navedenih poslova povjereno kao još djelatnoj državnoj službenici uz neku posebnu nagradu.

S danom 31. XII. 1941. prestala je državna služba V. B. K. a zakonodavac u § 33. zakonske odredbe od 27. studenoga 1941. broj CDXXXVIII-2118-Z-41. ne pravi nikakve razlike u pogledu državne službe, pa se stoga pod izrazom »prestaje državna služba« ima razumievati svaka državna služba, dakle i ona, koja je posebnom naredbom kao što je to ovdje slučaj, povjerena službenici izvan uredovnog njezinog zaposlenja, kao državnoga činovnika. U koliko je i ako je i vođenje tih posebnih naročitih poslova državna služba.

Stvarno obavljanje tih poslova i nakon toga po tuženici i primanje nagrade zato ne može dati tuženici pravno obilježje, djelatnog državnog službenika, jer bi to bilo u očitom protuslovlju s navedenim pravnim propisom § 33. zak. odredbe od 27. studenoga 1941. i značilo bi izigravanje zakona, a to se ne može i ne smije sankcionirati.

Međutim tuženica V. B. K. ne može se smatrati državnim službenikom obzirom na njezino uposlenje kod Stručnog glasnika ni gledom na naredbu od 30. prosinca 1941. br. 78601-41. (I. br. 5.) a to iz ovih razloga:

Za pojam državnog službenika bitan je kriterij postavljanja imenovanja državnim službenikom, koje imenovanje mora odgovarati i propisima §§ 2. i 8. zak. odredbe od 27. XI. 1941. broj CDXXXVIII-2116-Z-1941. odn. §§ 6. i 21. č. z. t. j. mora svaka osoba postavljena u državnu službu biti razvrstana u jednu kategoriju državnih službenika i određena joj beriva t. j. plaća, a toga ni jednog ni drugog nema u nazočnom slučaju.

U nazočnom slučaju, kako je gore rečeno, povjereno je vođenje poslova kod Stručnog glasnika tuženici V. B. K. još kao djelatnoj državnoj službenici i znači samo dodjelbu jednog naročitog posla, koji je izvan okriva redovnoga njezinoga rada, a njoj je državna služba prestala po sili zakona. Kasnije nikakva naredba nije izdana o postavljanju tuženice u državnu službu ni u pogledu vođenja poslova Stručnog glasnika, pa stoga nema uobće postavljanja odn. imenovanja navedene u državnu službu. Tuženici nisu navedenom naredbom određena ni beriva t. j. plaća po zakonu, što je također bitni kriterij kod postavljanja u državnu službu, jer državni službenik stiče na nju zakonsko pravo, već samo nagrada, koja kao takova može biti u svako doba ukinuta ili izmienjena.

Obzirom na rečeno stvarno trajući odnošaj, nastali uslied uposlenja na temelju naredbe od 30. prosinca 1941. br. 78601-41. (I. br. 5), mogao bi se svrstati samo pod propise pogodaba vrhu usluga za plaću (poglavlje XXVI ogz.) a tuženica kao stranka iz toga odnošaja nije zaštićena zak. odredbom od 23. prosinca 1943. broj CCLXXVI-3134-D-V-1943.«

Priobćio dr. Josip Pliverić, odvjetnik u Zagrebu

Primjetba uredničtva: Gornja vrhovna osuda bitno se razlikuje od osude Stola sedmorice od 25. XI. 1943., Prev 809-43., gdje je najviši sud zauzeo sasvim drugčije stanovište te stavio izvan snage odkaz državnoj namještenici, iako ona nije bila državni službenik. Po navedenoj rješitbi od 23. XI. 1943. ima se smatrati državnim namještenikom svaka osoba, koja obavlja stalni fizički rad kod koje državne ustanove, bez obzira na vrstu rada ili način plaćanja. U gornjoj pak rješitbi Stol sedmorice suzio je pojam državnog namještenika, jer za neodkazivost traži da stanar bude baš državni službenik po zakonu o činovnicima od 31. III. 1931. Rješitba od 23. XI. 1943. priobćena je u veljačkome (2.-1944.) broju »Mjesečnika«.

b) Upravno

Ured za nastanivanje upravnih oblasti ne može bez saslušanja protustranke dodieliti molitelju jedan od njezinih dvaju stanova a u nijednome slučaju onaj, koji stranka želi za sebe pridržati

Osuda Upravnog sudišta u Zagrebu od 16. VI. 1944., T 245-44.

Redarstvena oblast za grad Zagreb — Ured za nastanjivanje na priedlog molitelja G. E. odlukom od 7. I. 1944. br. 7032-43. — dodielila mu je stan N. D-a u Zagrebu, jer ovaj ima još jedan stan u Šestinama.

Ministarstvo unutarnjih poslova povodom utoka protustranke rješenjem od 28. II. 1944. br. R. U. 1275-B-I-1944. potvrdilo je odluku prve oblasti.

Upravno sudište osudom od 16. VI. 1944. br. T. 245-44. uslied tužbe protustranke poništilo je oba gornja rješenja iz razloga, jer protustranka u postupku nije bila saslušana niti je bila pitana, koji od svoja navodno dva stana želi za sebe pridržati.

Povodom te osude Ministarstvo unutarnjih poslova, donielo je svoje novo rješenje od 2. VIII. 1944. br. R. U. 5150-B-I-1944., koje glasi:

»Temeljem § 122. t. 3. ZUP. savezno sa §-om 3. i 8. Naredbe Ministarstva unutarnjih poslova od 13. srpnja 1943. broj 584. utok D. N. iz Zagreba uvažava se, te se odluka Ureda za nastanjivanje Redarstvene oblasti za grad Zagreb od 7. siečnja 1944. broj 7032-43. ništi i vraća predmet Redarstvenoj oblasti u Zagrebu Ured za nastanjivanje s nalogom, da predmet ponovno razpravi i donese novu odluku.

Proti ovoj rješitbi temeljem § 114. ZUP. nema mjesta daljnjem pravnom lieku. Razlozi:

Prvomolbena odluka i utužena rješitba donesene su, a da u postupku koji im je predhodio, nije tužitelj uobće preslušan, što je trebalo učiniti, jer ne predleži slučaj predviđen u stav. 2. § 70. zakona o općem upravnom postupku i jer je preslušanje tužiteljevo bilo potrebno s obzirom na tvrdnje ostalih preslušanih stranaka, da on posjeduje dva stana, kako bi se obstojnost te tvrdnje mogla nedvojbeno ustanoviti i u pozitivnom slučaju tužitelj očitovati, koji mu je od dvaju stanova neobhodno potreban i koji mu se prema propisu toč. 6. § 3. naredbe od 13. ožujka 1943. broj 584 ima ostaviti.

Pošto je spomenutim propustom počinjena niština u postupku predviđena u toč. 3. § 75. Zak. odredbe o upravnom sudištu, to je trebalo odlučiti, kako je u dispozitivu ove rješitbe odlučeno, a prvomolbena oblast imade se kod donašanja nove odluke držati napried iztaknutih primjedaba«.

Priobćio dr. Josip Vizner, odvjetnik u Zagrebu

c) Zemljištno-knjižno

Sud ne može odbiti zemlj. knj. priedlog da se uz uknjižbu prava zaloga na nekretninama dužnika za zajamsku glavnicu dozvoli i upis kako će se vraćati zajamska glavnica

Sudbeni stol kao utočni sud u Zagrebu pod br. Pl. 419-44. donio je 22. IV. 1944. povodom utoka predlagatelja u zemlj. knjiž. predmetu kotarskog suda I. u Zagrebu Z. 738-44. ovaj zaključak:

»Utok se uvažuje, odluka se pravije zaključak prvomolbenoga suda u napadnutom dielu preinačuje te se uz uknjižbu prava zaloga dozvoljuje gore navedenim zaključkom prvomolbenog suda, ujedno upisom u zemlj. knjigama ustanovljuje, da se zajamska glavnica od 600.000 Kn bezkamatno vraća vjerovniku u onom iznosu, koji će odgovarati kupovnoj snazi iznosa od 600.000 kuna koncem mjeseca svibnja 1942. godine na temelju ciena živežnih namirnica u Zagrebu, koje su ciene vriedile u mjesecu svibnju 1942. godine.

Obava toga spisa nalaže se gruntovnom uredu prvomolbenoga suda.

U preostalom t. j. nenapadnutom dielu ostavlja se zaključak prvomolbenog suda netaknutim. Obrazloženje:

Molitelj zatražio je uknjižbu prava zaloga na nekretninama u prvomolbenom suds. zaključku navedenu a za glavnicu od 600.000 kuna uz »zabilježbu« da će se taj iznos vratiti obračunom na onom temelju, kakav je u dispozitivu ovoga zaključka naveden.

Napadnuti zaključak prvomolbenoga suda odbija ga s potonjim vidom zaključka s razloga, što takova zabilježba nije zakonom predviđena.

Utjecatelj utokom napada samo taj odbijeni dio prvomolbenog zaključka.

Utok je osnovan.

Nema sumnje, da zahtjev molitelja i ako u tom zahtjevu upotrebljava rieč »zabilježba« nipošto nije zahtjev za upis zabilježbe u tehničkom smislu, kakovu predviđa § 20. z. o. knj. nego je to samo zahtjev za uknjižbu založnog prava na nekretninama uz pobližu određenost moliteljeva potraživanja za koje se založno pravo osniva.

Zato razlozi prvomolbenoga zaključka, s kojih je taj dio zahtjeva odbijen, nisu opravdani.

Nastaje samo pitanje, je li takova pobliža određenost novčanoga potraživanja, za koje se založno pravo uknjižuje, dopustiva po § 14. z. o. z. knj. ili nije.

Taj propis zahtieva brojem određenost svote takovoga potraživanja.

Ta određenost postoji i onda, ako su dani uslovi za njezinu svakodobnu odredivost, da se u domaćoj vriednosti brojno određena tražbina istodobno izrazi i u stranoj vriednosti uz upis relacije obiju vrednota, tada analogno ne može u tom propisu zakona biti razloga, da se kod brojno određene tražbine upiše i relacija obzirom na kupovnu snagu iste u času plateža.

Kraj takova stanja stvari nije bilo razloga odbijanju ovoga diela zahtjeva moliteljeve molbe, pa je s gornjih razloga valjalo utok uvažiti i napadnuti dio prvomolbenog zključka na gornji način preinačiti ostaviv ga u preostalom t. j. napadnutom dielu netaknutim«.

Ovo je rješenje postalo pravomoćno.

Priobćio dr. Josip Vizner, odvjetnik u Zagrebu

KRATKE OBĆENITE UPUTE

ZA SUDSKU I DJELOMIČNO UPRAVNU PRAKSU O VAŽNIJIM PROMJENAMA ZAKONA I OSTALIH PROPISA ZA VRIEME od 1. VIII. do 31. VIII. 1944.

(Datum u zaporci označuje broj »Narodnih Novina«, u kojemu je dotični pravni propis bio proglašen).

(Nastavak)

383. — U svrhu olakšanja obskrbe prehranbenim, odjevnim i ogrjevnim predmetima državnih službenika, stalnih državnih radnika i drž. umirovljenika ovlaštuje se ministar državne riznice da iz prometne glavnice državne blagajne podieljuje bezkamatne zajmove spomenutim osobama, da u slučaju nemogućnosti naplate podieljenih zajmova odpisuje podieljene zajmove, te da naredbama izdaje propise o načinu podieljivanja, odplate i odpisa tih zajmova. (4. VIII.)

384. — Za vrieme rata snižena je godina mladića za novačenje sa 18 na 17. (21. VIII.).

385. — Ovlašten je ministar državne riznice da posebnom naredbom određuje kamatnu stopu za pozajmljeni novac kod novčanih zavoda. (26. VIII.)

386. — Na temelju gornje zak. odredbe maksimirao je ministar državne riznice naredbom kamate, koje smiju novčane ustanove zaračunati za pozajmljeni novac, sa 12 . (28. VIII.).

387. — Nadležnost vojnih sudova za osobe upotrebljene u radu za vojne svrhe ili stavljene pod vojnu upravu i vojne zakone, ograničena je samo na povrede njihovih službenih dužnosti (tako da vojni sudovi niesu više nadležni i za sve ostale njihove kažnjive čine, kao prije).

Pravo zapovjednika, koji je nadležan za potvrdu osude, na ublaženje kazne, prošireno je i na smrtnu kaznu, ali s tim ograničenjem da se ova može ublažiti samo kaznom doživotne težke tamnice. (31. VIII.).

388. — Ovlašten je ministar unutarnjih poslova da naredbom mienja i nadopunje propise o mirovinama i o mirovinskim zakladama općinskih službenika. (31. VIII.).

Pabirci

Liečnik-psihiatar dao je nedavno vještački nalaz i mnienje pred kotarskim sudom I. u Zagrebu u izvanparbenom predmetu, koji se ticao jedne vrtljarice. Pozvan da naznači svoj trošak, on ga je ovako predložio i obrazložio:

»U ime troška ne tražim ništa više nego što sam tražio i dobivao pred četiri godine, naime samo Kn 300.—, ali u naravi, t. j. toliko povrća, koliko sam za tu svotu mogao kupiti pred četiri godine. Tada je stranka kao vrtljarica za rečenu svotu prodala toliko i toliko povrća: toliko povrća ja od nje i danas tražim, ni više ni manje. Ako mi baš ne će dati u naravi, neka mi plati u novcu onu svotu, koju ona danas dobiva prodajom jednake količine povrća. Mislim da je to logički i pravedno pa da mi stranka ne može prigovoriti da sam prema njoj skuplji nego je ona prema svojim mušterijama«.

Liečnikovu priedlogu nije bilo udovoljeno sasvim ni doslovce, ali čini se da se među svim intelektualnim staležima najviše baš liečnici približiše u praksi gornjemu razmjeru.

*

Bilo je 2 sata popodne. Zagrebački odvjetnik spremao se baš na sudski očevid, koji je predvidivo imao potrajati do navečer. Neposredno prije odlazka dođe mu u pisarnu sasvim nova stranka s osudom, protiv koje je rok za pravni liek izticao baš istoga dana. Odvjetnik nije htio izgubiti stranku odn. zaradu, a bez obzira na to, što mu predspis nije bio nikako poznat, nije imao više ni vremena za sastav. Pa što je učinio? Napisao je podpuni rubrum priziva, a na nutarnjoj strani samo nekoliko početnih redaka, s kojima najavljuje priziv i stavlja priedlog, dok je sav ostali prostor izpunio samim krivudastim crtama, koje su imale markirati nečitljiva slova, i tako izpunjen pravni liek predao je na poštu.

Nakon nekog vremena vratio mu sud podnesak na popravak zbog formalnih nedostataka davši mu novi rok za pravni liek. Spasio si je, dakle, rok.

U postupku odvjetnika bilo je više sreće nego dosjetljivosti, jer se mogao lako namjeriti na sudca, koji ne bi onako širokogrudno shvatio i primienio § 184. grpp.

*

»Ako sviest, da su članovi jedne više, veće osobnosti, prvi put obuzme pripadnike jednog naroda, onda je taj narod uistinu postao čovjekom. Na ovoj točci pretvara se biologijski proces u politički. Jer narod, koji se osjeća punoljetnim, hoće i da bude priznat punoljetnim. On hoće da raztepe postojeći sistem država, ako u njemu nema već mjesta za njega. On hoće kao suveren

da bude jednakopravan s predašnjim članovima sistema. On zahtieva svoju »potvrdu« u obliku priznanja kao d r ž a v e. Oblik ovoga zahtjeva opet je tipično proglašenje samostalnosti. Ovaj je razvoj doveo Holandijce do 23. siečnja 1579., Američane do 7. srpnja 1776., Norvežane do 17. svibnja 1814. i do 7. lipnja 1905., Bugare do 5. listopada 1908. Državni oblik obstanka tvori dakle konačnu točku životne čeznje naroda. Tek time postaje on i izvana od drugih odieljen. Sada on može oploditi i svoju prirodnu solidarnost iz vrela lojalnosti i cieloga rada državne vlasti. No time je dobiveno još nešto dublje. Po državi dobiva narod onaj viši duhovni sadržaj, kojega on sam po sebi nema. Njegovi sliepi instinkti dobivaju od države jake uzde u razboritim idejama prava. Njegova prirodna snaga stupila je u viši, razborom izpunjeni stadij sviesti. Pod zavodljivim vidom slobode stavio je sebi sam okove poviestne odgovornosti. Ovo je izvor i sadržaj nacionalitetskog načela, jedne od najvećih misli, koje su ikada nekim vremenom vladale«. — (Iz knjige Rudolfa Kjelléna: Staten som Lifsform — Država kao oblik života, str. 110—111 hrv. prievoda).

*

Još prije prvoga svjetskoga rata smatralo se Donji Lapac, Ličko Petrovo selo, Korenicu, Udbinu i Gospić kao neke kaznene postaje za častnike i uobće državne činovnike. To je vriedilo i za tamošnje sudove, kamo je vlada običavala slati većinom stegovno kažnjene sudce ili takve s kojima je i iz drugih razloga (na pr. političkih) bila nezadovoljna. Zato se tamošnji stanovnici znali ovako jadati: »Zar smo mi Graničari zadnji ljudi na svietu da nam dolaze samo kažnjeni sudci?«

*

Odvjetnik prešao je u sudački stalež i prvo mjesto njegove nove službe bio je kotarski sud u B. Njegovi sudački kolege, znajući da on nema nikakve sudačke prakse, bili su znatiželjni, kako će voditi prvu razpravu, pa su došli da čuju. Sve je nekako išlo, ali kad je došlo do osude, bivši odvjetnik proglasio ju je sasvim jednostavno, bez onog obvezatnog formalnog uvoda »U ime Nj. V. Kralja« (bilo je to još u b. Jugoslaviji), na što ga jedan od prisutnih sudačkih kolega tiho upozori. Sudac-odvjetnik obrati se sad ponovno osuđeniku i reče mu: »Ovo što si sada čuo, to sam Ti rekao u prvome redu ja, a sada čuj što Ti kralj kaže«... i ponovi osudu uz onu početnu formulu.

*

Za vrieme starog hrvatskog grpp-a rješenja banskoga stola glasila su tako, da bi najprije došlo obrazloženje a onda bi sliedio dispozitiv kao zaključak prednjih razloga. Svaki pak razlog bio je sadržan u posebnoj rečenici, koja svaka je u novome redku počimala sa »vidiv«, da napokon kao zadnji redak dođe zaključak sa »obnašao je...«. Jedna stranka, primivši takvu jednu rješitbu, čita ju, čita: vidiv... vidiv... vidiv... vidiv... — »eh, dovrši, baš sada ništa ne vidim!«

Bilježke

MERHUM HADŽI MEHMED ef. HANDŽIĆ umro je početkom kolovoza u Sarajevu. S njim su naši muslimani, pa i čitav islamski sviet izgubili jednog od svojih najboljih umnih radnika. Rahmetli Handžića zatekla je smrt na položaju redovnog sveučilištnog profesora na Višoj islamskoj teološkoj školi. Neposredno prije toga (od g. 1937. do 1939.) bio je upravitelj Gazi Husrevbegove knjižnice, a još prije toga (od 1931. do 1937.) nastavnik na Husrevbegovoj medresi. Iako razmjerno mlad (rođen g. 1906.), ostavio je za sobom brojna književna djela na hrvatskom i arabskom jeziku, s kojim potonjima stekao je veliki ugled i među vanjskim islamskim učenjacima. Glavna mu djela spadaju u područje islamske teologije, šerijatskog prava, propovjedničtva i poviesti Bosne. Bio je sjajan govornik. Sarajevski »Osvit« posvetio je čitav odličnu uređeni broj ovome velikome učenjaku i vjersko-družtvenome preporoditelju, koga će jedva kada biti moguće nadomjestiti.

NA PRAVNOME FAKULTETU hrvatskoga sveučilišta dosadanji docent pri katedri za kazneni postupnik dr. Vladimir Bayer imenovan je izvanrednim sveučilištnim profesorom VI-2. čin. razreda. Izvanredni profesori dr. Vladimir Franolić (pri katedri za financialno pravo), dr. Vladislav Brajković (pri katedri za pomorsko pravo), dr. Valdemar Lunaček (pri katedri za nauku o nar. gospodarstvu) i dr. Marijan Horvat (pri katedri za poviest i sustav rimskog prava) imenovani su redovitim sveučilištnim profesorima IV-1. čin. razreda.

O NABIJAČKIM, VERIŽNIM CIENAMA piše Glasnik biskupije bosanske i sriemske u broju 8. (15. VIII. 1944.) povodom kazusa »o državnim zakonima« među ostalim, i ovo: »Smatramo da zadržavanje viška (žitarica) u svrhu švercerskog prodavanja te dizanja i nabijanja ciena udarenih državnim zakonima izdanim radi dobra čitavog naroda, veže zbilja u savjest. Gramzljivost za novcem, zgrtanje pustih novčanica biva već prava bolest i donosi jedno zlo za drugim... Državni zakon, koji propisuje ciene, može vezati u savjesti, jer je vlast, koja ga izdaje, nadležna. A eto obće dobro traži izdavanje takvog zakona. Dakako da ciene moraju biti pravedne, kao što i svaki zakon mora biti u prvome redu pravedan. Da li je takav, može se konstatirati i na temelju obćega uvjerenja uzimajući u obzir namjeru zakonodavca i pravednu cienu. Tko dakle bez pravoga razloga prodaje stvari iznad propisane ciene, predpostavivši da je zakon koji veže u savjesti, dužan je sve ono što je nepravedno nadoknaditi kupcima.« Takav jedan prodavalac zadržanog viška žita priznao je to na izpovied, pa list zaključuje time da je izpoviednik bio dužan naložiti vjerniku, neka vrati kupcima primljeni višak od novca nad maksimalnu cienu a državi neka vrati nezakonito zadržani višak žita.

OD SVIH ODVJETNIKA u većim hrvatskim gradovima stradali su najviše oni u Splitu, jer je taj grad najviše bio izvrgnut bombardiranju iz zraka. Uz riedke iznimke skoro svi su splitski odvjetnici ostali bez pisarni ili su im ove oštećene. Neki odvjetnici rade pod Marjanom, u polju gdje im je stan i pisarna. Uostalom, pisarne malo i rade, jer je grad opustio i sudovi imaju malo posla. Pozivane stranke i svjedoci jedva se i odazivlju pozivima pak se tako i riedko određivane razprave ne mogu održati, već se odgađaju. Uz slab ili nikakav prihod pisarna ciene životnih namirnica poskočile su kao malo gdje kod nas. Splitska Odvjetnička komora izcrpla je skoro sve svoje (prema prijašnjim vremenima obilne) novčane zalihe da pomogne pojedinim osiromašjelim članovima, ali kraj sadanje skupoće sve to nije ni iz daleka dostajalo. Odvjetnička komora obnovila je svoj rad odmah nakon odlazka talijanskog okupatora, ali se ne može odlučiti da sazove skupštinu, jer nije kadra ustanoviti ni broj odvjetnika svoga područja, budući da su mnogi odvjetnici napustili svoja mjesta i preselili se čak u područja drugih Komora.

IZPRAVI! U prošlome dvobroju »Mjesečnika« podkrala se na str. 374 kod prve sličice s opotražnog povjerenstva štamparska pogrješka. Drugi redak ima zapravo ovako glasiti: »... tako da je državni zastupnik-izvjestitelj poreznog ureda bio prisiljen podnieti utok. Nakon što je taj utok i odgovor (prigovori)...«. Dakle »državni zastupnik-izvjestitelj poreznog ureda« jest jedna te ista osoba pa je posve prirodno da je jedan utok podnesen (član 113. zakona o izravnim porezima).

Iz Odvjetničke komore u Zagrebu

ŽIVOTNA SNAGA ODVJETNICTVA

Ustanova odvjetničtva stara je koliko i država: ab urbe condita. Nalazi se na zamjernoj visini u antiknim kulturama, održala se kroz sve miene raznih državno-družtvenih oblika srednjeg vieka, sadašnjica ju je zatekla u punom cvatu, a ni jedan nazor o budućem uređenju ljudskog družtva ne ugrožava njenu budućnost.

Obstojnost odvjetničtva kroz viekove nije slučajnost, a još manje posljedica običnih simpatija. Naprotiv, glas ulice je uviek protiv odvjetničtva. Svaki silnik, svaki natražnjak nuždno je protivnik slobodoumnog odvjetnika, — pa ipak odvjetničtvo postoji i sve svoje protivnike preživljuje.

Razlog odvjetničkog obstanka leži u nuždnosti i neminovnosti njegovog djelovanja i svrhe unutar svakog družtvenog poredka uljuđenog čovječanstva. Odvjetnički je stališ jedini neposredni službenik prava i pravičnosti i zato tako dugo, dok bude pravo najvažnija družtvena norma, a pravičnost najviša družtvena težnja, bit će i odvjetničtvo životna potreba svakog kulturnog naroda.

Postoje i drugi stališi u službi prava i pravičnosti, ali dok su ti više ili manje ovisni o postojećem državnom uređenju, o državi kao svom poslodavcu i nalogodavcu, između prava i odvjetnika stoji samo njegova savjest i pravno shvaćanje naroda u kom djeluje. To je razlog vječnosti odvjetničkog stališa!

Iz gornjeg sliedi, da nipošto nije za odvjetničtvo bitna značajka priradni uszjeh pojedinog odvjetnika. Ta okolnost — ma koliko bila važna za pojedinca i ma koliko bila zlobno naglašavana od svakog zavidnika — posebničkog je značenja, te ulazi u oznake odvjetničtva kao ustanove samo kao uvjet odvjetničke samostalnosti. Pravi odvjetnik postavlja težište svog životnog stvaranja, na svoj družtveni rad u svojstvu službenika prava, u svojstvu javnog dužnostnika, koji radi u javnom probitku u korist družtva i naroda u kom živi.

Odvjetnik, koji bi polazio i djelovao s individualističkog ili pače egocentričkog stanovišta, bio bi samo puki trgovac svog pravnog znanja, bez ikakvog javnog značenja u životu svog naroda. Mogli bi ga uzporediti i sa sitničarom, koji prodaje na malo svaku robu, koja nalazi proću.

Hrvatski odvjetnici nisu takovi! Kulturna i politička prošlost hrvatskog naroda i hrvatskog odvjetničkog stališa dokazuje, da je hrvatski odvjetnički stališ bio uviek najdjelatniji dio hrvatskog naroda kod svakog narodnog posla, koji je trebao pravničku suradnju. (Ima li narodnih posala, kojima pravničke suradnje ne treba?) Hrvatski odvjetnički stališ — ne govoreći o iztaknutim pojedincima — davao je i daje bezkraj predanih boraca za pravo u bezbroj prilika, bolje reći u svakoj prilici i time je postao životna potreba hrvatskog naroda.

Nikada nije hrvatski odvjetnik pledirao za nasilje i bezpravnost. Nikada se nije poklonio sili, nikad nije izgubio vjeru u pravo, vjeru u svoje odvjetničko poslanje!

Zato i danas tisuću članova hrvatskog odvjetničkog stališa predstavljaju ne samo jedan organski dio hrvatskog naroda, nego i ogromnu intelektualnu i etičku dinamičku snagu u izravnoj službi prava i pravičnosti.

Pravo i pravičnost su vjekovne oznake hrvatskog naroda i hrvatskog odvjetničkog stališa. To su vrjednote, koje se samo svakodnevnom borbom ostvaruju, pa zato i danas i sutra mora odvjetnički stališ po svakom svom članu razviti najveću djelatnost u svom povjestnom svojstvu i poslanju.

Dr. Milan Pavelić,
predsjednik Odvjetničke komore u Zagrebu.

Odvjetnička komora u Zagrebu zbog promienjenih prilika predložila je Ministru pravosuđa i bogoštovlja, da se naredbenim putem povise iznosi nagrada za odvjetničke poslove, koji su navedeni u čl. 12. Pravilnika. Istodobno je predložena djelomična promjena Tbr. 2, 3 i 3 b).

Dano je mišljenje na nacrt zak. odredbe Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja o visini nagrada za odvjetničko zastupanje pred Pokretnim, priekim pokretnim i uobće pred izvanrednim sudovima.

*

U svrhu spriečavanja mimoilaženja propisa Zak. odredbe o promjeni i nadopuni zakona o zemljištnim knjigama od 25. veljače 1944. predložila je Odvjetnička komora, da Ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja okružnicom naloži nadležnim sudovima, da ne smiju podpise na izpravama, temeljem kojih se vrši uknjižba, ovjerovljavati, dok te izprave nisu proviđene podpisom odvjetnika i njegovom potvrdom, da su po njemu sastavljene u svim slučajevima, kad dotične izprave moraju biti sastavljene i podpisane po odvjetniku.

*

Podnesena je Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja predstavka, da se odvjetničkim pripravnicima i svršenim pravnicima, koji nakon 10. travnja 1941. služe za vrieme ovoga rata u djelatnoj službi ili kao pričuvnici oružanih snaga u vojno-sudskoj struci, ta služba uračuna u odvjetničko-pripravničku vježbu do dvie godine, kao vježba istovjetna s vježbom kod redovnog suda, državnog tužiteljstva, državnog zastupničtva ili s vježbom kod upravnih ili samoupravnih oblasti.

*

Unatoč dosadanjim opomenama izravno upućenim i putem »Mjesečnika« neka gg. članovi još uviek nisu podmirili dužne zaostatke na članskim ulozima. U više slučajeva radi se o članovima, koji su nedvojbeno u mogućnosti s lakoćom toj staležkoj dužnosti udovoljavati, a koji su i po više godina u zaostatku. U pravilu se takova gg. članovi poklapaju s onom gg. članovima, koji su dosljedno indiferentni prema svim stališkim pitanjima — osim možda pitanja pristojbenika i oporezovanja — a koji eto velikodušno prepustiše svojim manje imućnim kolegama, da kroz godine u mjesto njih snašaju troškove stališke komore.

U smislu danog obećanja u prijašnjim brojevima »Mjesečnika« Odbor Odvjetničke komore je pristupio ovršnom utjerivanju dužnih komorskih doprinosa. Možebitni prigovori radi »nekolegijalnog postupka« ne će odvratiti ovu komoru, da ne izkupi i svoje daljnje obećanje, t. j. da u slučaju negativne ovrhe upotrebom § 36. Zak. o odvjetnicima, takove gg. članove briše iz popisa odvjetnika.

*

Velikogorički odvjetnici po uputi tamošnjih sudskih i poreznih oblasti, a zbog neredovitog primanja »Narodnih Novina«, držali su se kod uplate prie-

nosnih pristojba za nekretnine stare prakse i uplaćivali ih u roku od 15 dana nakon odobrenja ugovora po min. pravosuđa. Nadzorne porezne oblasti uglavile su te slučajeve kao porezne krivice, pa je na zamolbu velikogoričkih kolega zamolila komora Min. riznice, da se iz gornjih razloga ne povađa postupak u gornjim slučajevima.

*

Ured Min. pravosuđa obratio se dopisom broj V. T. 315-1944. od 10. VIII. 1944. na ovu komoru, da bi upozorila gg. branitelje pred izvanrednim sudovima na načelnu suvišnost njihovog osobnog i neposrednog zauzimanja u stvari njihove stranke kod g. ministra pravosuđa. Nadalje je komori saobćeno, da će g. ministar u slučajevima, gdje ipak postoji za to naročiti razlog i potreba, rado primiti odvjetnika, čiju potrebu osobnog dolazka preporuči ova komora. Ovakvim postupkom želi se odkloniti mogućnost sumnje, da branitelj »intervenira« i na tom posebno zarađuje.

Gornje se saobćuje gg. članovima radi znanja i ravnanja time, da će ova komora preporučiti osobni dolazak g. ministru svakom branitelju u predmetu pomilovanja.

*

UPISAN u imenik odvjetnika nakon objave u broju 7—8. 1944. »Mjesečnika«: Frnjo R o m e š, odvj. pripr. danom 18. VIII. 1944. u Donjoj Stubici.

BRISAN iz imenika odvjetnika: Vilko M a ž g o n, Ludbreg, danom 31. VII. 1944., jer se odrekao prešavši u državnu službu; preuzimatelj dr. Milan Perić, Ludbreg.

PRESELIO svoju odvjetničku pisarnu: Dr. Branimir D o m a c, Virovitica, danom 20. VII. 1944. u Osieku; preuzimatelj dr. Josip Antoš, Virovitica.

IMENIK ODVJETNIČKIH PRIPRAVNIKA

na području Odvjetničke komore u Zagrebu prema stanju 1. IX. 1944.

U ZAGREBU:

Arselin dr. August od 18. VII. 1931. kod Kosandića dra. Ante,

Bartolotti Frane od 6. VI. 1944. kod Rožanković Jose,

Bašić Juraj od 30. VI. 1944. kod Pavlovića dra. Ante,

Bašović dr. Sava od 15. X. 1943. kod Gagliardi Ujekoslava,

Belia Željko od 16. VII. 1938. kod Franića dra. Nike,

Bezuk dr. Juraj od 30. VI. 1941. kod Dumića dra. Marijana,

Dražić Miroslav od 1. XII. 1937. kod Trtanja Miroslava,

Dulibić Ante od 5. VII. 1943. kod Franceschi dra. Ujekoslava,

Ehrlich dr. Uladimir od 15. VI. 1944. kod Plivarića dra. Josipa,

Eisenhuth Radovan od 28. VI. 1943. kod Katičića dra. Natka,

Gabrijelić Josip od 4. V. 1943. kod Kuhara dra. Aleksandra,

Gozze-Gučetić dr. Vukašin od 23. VIII. 1943. kod Miroslava Selakovića,

Gvozdenoviš dr. Nikola od 7. VII. 1941. kod Hajdića dra. Miloša,

Halle dr. Egon od 1. XII. 1943. kod Lovrića dra. Milivoja,

Hanžeković dr. Marijan od 31. XII. 1943. kod Tomljenovića dra. Jurja,

Herzog Drago od 23. VII. 1940. kod Štefinovića dra. Josipa,

Hrvoj Branko od 14. X. 1941. kod Selakovića Miroslava,

Huziak Blaženka od 1. VII. 1941. kod Zemljaka Josipa,

Jagić Željka od 31. X. 1940. kod Jagić dra. Rudolfa,

Jelić dr. Ivan od 20. VIII. 1941. kod Frkovića dra. Mije,

Lapčević Aleksander od 7. X. 1943. kod Kuhara dra. Aleksandra,

Litavski Andrija od 1. IX. 1941. kod Konopke dra. Ljudevita,

Lončariš Teodor od 29. III. 1944. kod Ramljaka dra. Ive,

Malešević dr. Petar od 1. X. 1940. kod Kožula dra. Marka,

Marković Eugen od 25. IV. 1942. kod Čopa dra. Ujekoslava,

Mikuličić Feliks Josip od 3. I. 1944. kod Zemljaka Josipa,

Milašinović Branko od 16. VIII. 1943. kod Tordoni dra. Vitomira,

Miličić Stjepan od 1. II. 1944. kod Perušića dra. Ante,

Mladineo dr. Jelica od 17. VII. 1944. kod Mladineo dra. Pavla,

Momčinović dr. Ilija od 1. XII. 1941. kod Konopke dra. Ljudevita,

Nalis Antun od 29. XII. 1943. kod Zaninovića dra. Zdravka,

Nikić Josip od 17. II. 1933. kod Frkovića dra. Mije,

Polić dr. Marijan od 11. I. 1937. Frangeša dra. N. i Polića dra. V.

Popović Milivoj od 27. I. 1944. kod Bazale dra. Fedora,

Primorac dr. Ante od 14. VII. 1943. kod Pavlovića dra. Uladim.

Pusić dr. Eugen od 5. VI. 1944. kod Kvaternika dra. Dražena,

Rupčić Uladimir od 1. IX. 1943. kod Sučevića dra. Franje,

Senko dr. Frano od 10. XI. 1942. kod Franceschi dra. Ujekoslava,

Šafar Ivan od 27. I. 1920. kod Šafara dra. Dragana,

Topali dr. Ante od 1. V. 1937. kod Pernara dra. Ivana,

Udović dr. Rudolf od 6. X. 1941. kod Ćepulića dra. Ivana,

Varović dr. Krunoslav od 1. VI. 1943. kod Mintasa dra. Mateja,

Vio dr. Leo od 1. X. 1940. kod Kuntarića dra. Ante,

Vrbanić dr. Vigor od 5. XI. 1936. kod Košćevića dra. Janka,

Vukosav Mile od 5. VII. 1943. kod Vukovića dra. Nikole,

Zimmerman Aurel od 21. VII. 1944. kod Zimmermanna dra. Branka,

IZVAN ZAGREBA:

Bardić Dragutin od 1. VII. 1943. kod Dvornika dra. Ivana u Rumi

Buljan Jakov od 1. V. 1942. kod Klemena dra. Željka u Osieku,

Červar Aleksej od 16. I. 1939. kod Červara dra. Gjure u Sušaku,

Čupić Dimitrije od 1. III. 1942. kod Rechnitzer Mirka u Rumi,

Grbić Uladimir od 14. XI. 1942. kod Maksimović Save u Hrv. Karlovcima,

Hoffmann Filipp od 8. X. 1941. kod Popovića dra. Milivoja u Osieku,

Iveković Krsto od 22. IV. 1940. kod Ivekovića dra. Stj. u Klanjcu,

Jegupov Aleksander od 20. XI. 1933. kod Hadžije dra. Zvonimira u Našicama,

Jenč Ervin od 31. V. 1941. kod Pribićevića Dušana u Zemunu,

Jugović Tomislav od 12. VII. 1942. kod Učevića Jos. u Varaždinu,

Kolarević Radovan od 1. VI. 1942. kod Kinga Alfreda u Rumi,

Kutić Siniša od 1. IX. 1943. kod Abaffy dra. Ćirila u Zemunu,

Kritovac Aleksander od 31. V. 1941. kod Radojevića dra. Nikole u Mitrovici,

Majerski Zlatko od 28. IV. 1941. kod Maurina Gjure u Daruvaru,

Malančec Vladimir od 28. VII. 1920. kod Malančeca dra. Mate u Koprivnici

Manojlović Ante od 1. IX. 1942. kod Popovića dra. Milivoja u Osieku,

Maraković Zdenko od 22. I. 1943. kod Vidosavljević-Vučić Lovre u Sisku,

Mijačević-Simonović Milena od 25. VIII. 1941. kod Ruppa dra. Gjure u St. Pazovi,

Milčić Aleksandra od 15. XI. 1943. kod Milčića dra. Aleks. u Brodu na Savi,

Oršić Jerko od 1. III. 1941. kod Velčića dra. Petra u Krku,

Pascher Nevena od 1. XI. 1938. kod Paschera dra. Fr. u Osieku,

Perčić Fedor od 1. VIII. 1939. kod Perčića dra. Emanuela u Sušaku,

Perčić Nikola od 1. VIII. 1940. kod Perčića dra. Emanuela u Sušaku,

Perenčević Nikola od 15. III. 1942 kod Medvedovića dra. Vjekoslava u Varaždinu,

Richtmann dr. Milena od 1. I. 1941, kod Pavelića dra. Ferde u Sušaku,

Sapundžić Mirjana od 13. V. 1943. kod Raškaja dra. Jurja u H. Karlovcima,

Schmidt Erik od 5. VIII. 1941. kod Adamovića dra. Ant. u Osieku,

Schnell Josip od 8. VIII. 1942. kod Teidera dra. Gjure u Osieku,

Szerb-Temerinac dr. Dušanka od 1. IX. 1940. kod Szerba dra. Ladislava u Čakovcu,

Szerb Nikola od 10. II. 1941. kod Szerba dra. Ladisl. u Čakovcu,

Tišna Ivan od 13. XI. 1942. kod Dragovića Milana u St. Pazovi,

Tojaga Fedor od 27. V. 1943. kod Roschera dra. Alfreda u D. Miholjcu,

Ugrenović Hranislav od 21. IV. 1942. kod Zidovca dra. Feliksa u Karlovcu,

Virant dr. Josip od 26. VII. 1924. kod Červara dra. Gjure u Sušaku,

Vondraček dr. Aleksander od 18. IX. 1942. kod Maurin Gjure u Daruvaru,

Vražić Dragan od 10. III. 1940, kod Stanića dra Pavla u Kutini.

Vlasnik i izdavač: HRVATSKO PRAVNIČKO DRUŽTVO u Zagrebu. Predstavnik njegov predsjednik prof. dr. EDO LOURIĆ, Zagreb, Jurjevska ul. 51. — Odgovorni urednik Dr. IVO POLITEO, Zagreb, Svačićev trg 4. — Uredničtvo i uprava Zagreb, Svačićev trg 4. — Odpravničtvo: Tiskara MERKANTILE (Sedmak i Jutriša), Zagreb, Ilica 35, gdje se list i tiska. — Za tiskaru odgovara Vj. Sedmak, Ilica 35. Tiskanje i razpačavanje dopušteni odlukom Državnog tužiteljstva u Zagrebu od 30. VIII. 1941, Kns 228-1935. rješenjem ministarstva narodne prosvjete od 24. X. 1942, broj 2695-42 i odlukom Državnog izvještajnog i promičbenog ureda od 30. X. 1942, broj 16771/42-II-O-1285/42.

Odaziv na povišenu članarinu razmjerno je povoljan, jer svi doista uvidjaju da je to povišenje prema prilikama još vrlo umjereno. Budu li i ostali članovi, koji se niesu još odazvali, sliedili primjer prvih, moći će družtvo udovoljiti svojoj obvezi izdavanja »Mjesečnika«. Da ono ulaže sve napore vidi se i po ovome broju, koji je za puni jedan arak veći od redovitog obsega.

Članovi, koji niesu platili članarine ni prijašnjih godina, sad imadu zgodnu priliku da svoj dug bez težkoća namire.

Po §-u 4 pravila

HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŽTVA

Kao pravi članovi mogu družtvu pristupiti samo oni, koji su absolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su sudci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . Kn 800.—

ako su odvjetnici i uobće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . Kn 920.—

Tko istom pristupa družtvu kao član, plaća osim toga upisninu od Kn 20.— jednom za uviek.

Prijava za pristup u družtvo šalje se tajničtvu Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču družtva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uobće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga družtva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — 35515.

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« bezplatno. Nečlanovi plaćaju u ime predplate godišnje Kn 320; đaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu predplatu od Kn 200.—

Pojedini broj stoji Kn 100.—

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajničtvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredničtvo »Mjesečnika« također na istu adresu.